

**ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Громадська організація «Інститут світової політики»
Волинське обласне відділення
Центру українсько-європейського наукового співробітництва**

**Всеукраїнське науково-педагогічне
підвищення кваліфікації**

ГІБРИДНІ ЗАГРОЗИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

22 січня – 3 березня 2024 року

УДК 005.334-025.26"313"(100)(062.552)

Г 46

Організаційний комітет:

Магда Євген Валерійович – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри видавничої справи та редагування Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», директор Громадської організації «Інститут світової політики»;

Палінчак Микола Михайлович – доктор політичних наук, професор, декан факультету міжнародних економічних відносин ДВНЗ «Ужгородський національний університет»;

Стрільчук Людмила Василівна – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії Волинського національного університету імені Лесі Українки;

Філіпович Мирослава Богданівна – кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри всесвітньої історії Волинського національного університету імені Лесі Українки, голова Волинського обласного відділення Центру українсько-європейського наукового співробітництва.

Гібридні загрози в сучасному світі : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 22 січня – 3 березня 2024 року. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. 144 с.

ISBN 978-966-397-373-9

У збірнику представлено матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації «Гібридні загрози в сучасному світі» (22 січня – 3 березня 2024 року).

УДК 005.334-025.26"313"(100)(062.552)

© ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2024
© Громадська організація «Інститут світової політики», 2024

© Центр українсько-європейського наукового співробітництва, 2024

ISBN 978-966-397-373-9

ЗМІСТ

Створення образу внутрішнього ворога та його інструменталізація у процесі формування державного контролю за настроями суспільства (на прикладі антирелігійної кампанії періоду колективізації)	
Бабенко Л. Л.	6
Взаємодія суспільства і земства у справі допомоги фронту в роки Першої світової війни (на прикладі Харківського губерньського земства)	
Бакуменко О. О.	9
Формування національної системи стійкості у контексті забезпечення національної безпеки України	
Баштанник О. В.	12
Міжнародне антикорупційне законодавство та зобов'язання країн	
Більковець А. В.	16
Дезінформація в адміністративному праві України	
Брулевич В. В.	21
Шляхи протидії російській дезінформації в країнах Латинської Америки	
Вакарчук К. В.	24
Трансформації і мирне врегулювання конфліктів для України: спроба аналізу можливих викликів	
Вонсович С. Г.	27
Національні інтереси України в системі міжнародної безпеки	
Голдак-Горбачевська Т. В.	32
Енергетичний терор як складова гібридної російсько-української війни	
Горло Н. В.	36
МВС і Володимир Сосюра в 1953 році: перипетії стосунків	
Греченко В. А.	40
Інформаційна безпека та гібридні загрози: загальна характеристика	
Грищук А. Б.	43
Гібридна війна: ознаки та шляхи подолання	
Дацюк Т. К.	46
Виклики гібридної війни: міжнародний контекст	
Животовська І. Ю.	50

Як змінилася економічна нерівність в період повномасштабної збройної агресії РФ проти України: ризики для зміцнення стійкості суспільства і держави	
Завгородня С. П.	53
Окремі питання трансформації інституту президенства в Україні	
Заяць Н. В.	57
«Неспроможність української державності» як тенденція в дискредитаційних наративах російської пропаганди	
Іванов О. Ю.	60
Історія України в наративах. Російські фейки крізь призму правди	
Іванов Ю. А.	63
Основні аспекти сучасного міжнародного безпекового середовища	
Ісхакова А. В.	65
Концепція «русский мир» як чинник воєнної агресії	
Кононенко Т. В.	69
Формування медіаграмотності здобувачів освіти під час військової агресії росії проти України: виклики та перспективи	
Корчагіна О. В.	72
Гібридні загрози в сучасному світі: ключові аспекти та новітні виклики	
Кравченко Н. Б.	74
Енергетика як зброя (досвід широкомасштабної фази російсько-української війни)	
Куцька О. М.	78
Досвід реалізації плану Маршалла – програми США післявоєнної економічної допомоги Європі для повоєнної відбудови України	
Ленець В. Г.	82
Підтримка Бельгією України у 2022–2024 роках та бельгійський досвід протидії гібридним загрозам	
Лиман С. І.	88
Lenin as a creator of Ukraine in the Kremlin’s information warfare	
Mieliekiestsev K. I.	92
Актуальні проблеми законодавства України у сфері національної безпеки	
Мирошниченко В. О.	95
Російська православна церква як чинник російсько-української війни	
Моїсеєва Т. М.	98
Російсько-українська війна та російський гібридний вплив на Західних Балканах	
Парфіненко А. Ю.	101

Головне управління у справах літератури та видавництва – орган радянської політичної цензури	
Позднякова І. С.	105
Гібридні загрози та їх вплив на національну безпеку держави	
Рудянин І. П.	108
Історичний аспект дослідження законодавчого забезпечення права на охорону здоров'я в Україні	
Руснак Л. М.	110
Російська пропаганда та історичні міфи: спроба короткого аналізу	
Сворак Л. М.	114
Щодо кібернетичної безпеки України	
Серкевич І. Р.	117
Візуальні жіночі образи російсько-української війни	
Сморжевська О. О.	119
Превентивна оборона у кіберпросторі як механізм забезпечення національної безпеки України	
Старостін О. Ю.	121
«Почаївське питання»: його вплив та значення у контексті викликів та перспектив православно-унійного діалогу в Україні	
Федорик Ю. В.	125
Історичні наративи як елемент гібридної війни	
Філіпович М. Б.	129
Опір суцільній колективізації в Одеській та Первомайській округах: джерелознавчий аспект	
Шишко О. Г.	133
Збройний заколот у Капуї 423 р. до н. е. – перший досвід гібридної війни	
Янко А. Л.	137

СТВОРЕННЯ ОБРАЗУ ВНУТРІШНЬОГО ВОРОГА ТА ЙОГО ІНСТРУМЕНТАЛІЗАЦІЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА НАСТРОЯМИ СУСПІЛЬСТВА (НА ПРИКЛАДІ АНТИРЕЛІГІЙНОЇ КАМПАНІ ПЕРІОДУ КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ)

Бабенко Л. Л.

*доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка
м. Полтава, Україна*

У тоталітарних суспільствах одним із прийомів, що дозволяє політичним режимам маніпулювати суспільною свідомістю та поведінковими стратегіями підконтрольних індивідів та спільнот, є створення/конструювання образу внутрішнього чи зовнішнього ворога. Ця соціальна технологія інтенсивно використовувалася більшовицькою партією, що домоглася встановлення радянської влади в Україні, однак не відчувала одностайної підтримки всіх верств суспільства. Відтак слід було пояснити населенню, чому глобальні соціально-політичні експерименти не приносять швидких результатів та демонстрації переваг нового ладу.

Досвід історії України за радянської доби демонструє багатоплановість масиву інструментів і чинників формування настроїв у суспільстві щодо сприйняття «іншого», якого офіційна влада подає як ворога, що стає перешкодою на шляху до «комуністичного раю». У цьому короткому повідомленні покажемо взаємовпливи трьох чинників та їх наслідки – політику колективізації в українському селі наприкінці 1920-х рр., антирелігійну політику, де релігія та церква розглядалися як класове явище, несумісне з поступом до комунізму, радянські органи державної безпеки (ДПУ–НКВС), яким відводилася роль «караючого меча партії». Як показує аналіз антибільшовицькі настрої серед українського селянства були викликані не лише насильницькою колективізацією, але й гоніннями на релігію. Керівництву КП(б)У довелося визнати, що останнє було спричинене непродуманими поспішними антирелігійними заходами, які проводилися «без достатньої обережності і підготовленості, тому не завжди досягали позитивних результатів» [1, арк. 85]. Відтак це шкодило «змицці з селянством» і вимагало від агітаторів розуміння того, що «для селянських мас релігія заміняє майже всі форми культурної

свідомості і побуту», пряме ж «руйнування релігії озлоблює маси», «утверджує думку про радянську владу як владу антихриста» [2, арк. 99–100].

Однак держава не тільки не відмовилася від репресивної політики щодо духовенства, але й посилила її з початком колективізації, конструюючи образ ворога. Через пресу та інші пропагандистські засоби акцентувалася увага на зростанні політичної активності духовенства, його шкідливого впливу на селянство. Оскільки релігія розглядалася як альтернативна ідеологія, що користувалася великим впливом на свідомість селянина, її слід було нейтралізувати або знищити. Застосування пропагандистських та адміністративних методів у попередні роки не дало бажаних наслідків, тому держава націлювала спецслужби на «активізацію роботи по церковниках».

Відома теза Й. Сталіна про загострення класової боротьби у період будівництва соціалізму призвела до тенденційного трактування соціально-класової структури села напередодні і в період колективізації. Всіляко підкреслювалася спільність класових інтересів духовенства і куркульства, їх непримиренна ворожість до колективізації та інших заходів радянської влади на селі. Оскільки куркульство підлягало знищенню як клас, духовенство мало розділити з ним аналогічну перспективу.

Постанови і директиви закритих засідань ЦК і політбюро більшовицької партії націлювали органи ОДПУ–ДПУ на «вилучення антирадянського елементу з села». У травні 1928 року постановою ЦК КП(б)У рекомендувалося «посилити роботу з активно виступаючими антирадянськими елементами», застосовуючи до них репресії, при цьому конкретизувалися категорії : «колишні поміщики, поліцейські, *пони*, куркулі». Своїм окремим рішенням ЦК зобов'язував керівника відомства В. Балицького «негайно вжити всіх заходів до посилення апарату спостереження ДПУ на селі, забезпечення достатньої гнучкості його щодо своєчасного інформування про всі настрої і вияви антирадянської діяльності на селі», та «триматися в рамках указівок про особливу обережність в репресіях до тих окремих середняків, які потрапили під вплив куркулів і попів» [3, арк. 50–51]. На одному із засідань колегії ДПУ УСРР цього ж року було висунуто вимогу в процесі інформування вищих органів влади республіки про політичні настрої на селі «чітко і точно вказувати, до якого прошарку належить особа», що висловлює антирадянські погляди, та які верстви сільського населення їх поділяють [4, арк. б/н].

Селянське середовище надзвичайно чутливо і болісно реагувало на адміністративні перегини в антирелігійній політиці, тому нарком В. Балицький, володіючи численними фактами протистояння на

релігійному ґрунті, в 1928 році націлював органи ДПУ та відділи культів НКВС проводити на місцях гнучку тактику регулювання релігійного життя. Він наголошував, що «...релігійні громади здебільшого склалися з незаможного та середнього селянства», а стосунки з ним «у сучасних складних умовах набувають також і політичного значення» [5, арк. 102]. Отже, таємна поліція розглядала посилення боротьби з церковниками як важливу ланку успішного проведення колективізації, а православне духовенство і релігійні громади як фактор її стримування.

У період проведення суцільної колективізації керівництво органів ОДПУ–ДПУ розробило оперативні заходи з ліквідації «церковної контрреволюції». Вони були викладені у низці циркулярних листів і директив. Оскільки документи призначалися винятково для службового користування і друкувалися у суворій відповідності з кількістю адресатів, механізм реалізації запланованих заходів подавався гранично відверто. На засіданні колегії ОДПУ 31 січня 1930 року, наступного дня після виходу постанови ЦК ВКП(б) «Про заходи з ліквідації куркульських господарств в районах суцільної колективізації», у виступі начальника секретно-оперативного управління Є. Євдокимова йшлося про забезпечення виконання репресивних заходів щодо антирадянських і куркульських елементів. Їх поділили на дві категорії. До першої, поряд з «ідеологами» і «натхненниками» контрреволюційних виступів, «активними куркулями з махровим бандитським минулим» зараховувався й «антирадянський актив церковників і сектантів», справи яких мали розглядати в позасудовому порядку «трійки», затвержені колегією ОДПУ.

Конкретні шляхи і методи ліквідації «церковної контрреволюції» визначалися у циркулярному листі за № 37 «Про стан і перспективи церковного руху і чергові завдання органів ОДПУ» від 22 березня 1930 року за підписом начальника Секретно-оперативного управління Є. Євдокимова, його заступника Є. Тучкова та начальника 6-го (антирелігійного) відділення Полянського. Квінтесенцією документу, яка визначила перспективу духовенства у зв'язку з колективізацією, є констатація того, що «церковні організації перетворилися у суто антирадянські... Цей процес особливо різко виявляється на селі, де церковники нерідко є керівниками контрреволюційних організацій і угруповань, організаторами і натхненниками масових куркульських виступів. Церква є по суті контрреволюційною організацією і виразницею інтересів соціальних верств, ворожих пролетарській диктатурі» [6, арк. 1]. При цьому підкреслювалося, що в районах суцільної колективізації, де було визнано за доцільне масове закриття церков, «всі попи, незалежно від течії, є тут озлобленими і активними ворогами

соціалістичного будівництва», вони становлять «своєрідний єдиний фронт проти нас». Отже, у свідомості співробітника органів ДПУ створювався образ запеклого ворога в особі священника як об'єкта його професійної діяльності.

Література:

1. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГОУ). Ф. 1, оп. 20, спр. 1757.
2. ЦДАГОУ. Ф. 1, оп. 20, спр. 749.
3. ЦДАГОУ. Ф. 1, оп. 16, спр. 6.
4. Галузевий Державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ), м. Київ. Ф. 13, спр. 195.
5. ЦДАГОУ. Ф. 1, оп. 16, спр. 34.
6. ГДА СБУ, м. Київ. Ф. 13, спр. 383.

ВЗАЄМОДІЯ СУСПІЛЬСТВА І ЗЕМСТВА У СПРАВІ ДОПОМОГИ ФРОНТУ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ ХАРКІВСЬКОГО ГУБЕРНСЬКОГО ЗЕМСТВА)

Бакуменко О. О.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри краєзнавчо-туристичної роботи,
соціальних і гуманітарних наук
Українська інженерно-педагогічна академія
м. Харків, Україна*

Сьогодні, в умовах воєнного стану, як ніколи актуальним є питання взаємозв'язку суспільства та армії, допомога громадян фронту. В історії нашої країни вже є такий досвід. Події Першої та Другої світових війн, демонструють, що наші громадяни та їх асоціації ніколи не стояли осторонь допомоги армії. В даній розвідці хочемо проаналізувати внесок населення Харківщини і Харківського губернського земства, як одного з організаторів громадськості, у справу допомоги армії в роки Першої світової війни. На жаль, війни не перестали бути частиною нашого життя, як і проблеми породжені ними. Тому досвід земських громадських ініціатив у сфері допомоги армії може бути використаний і сьогоднішніми волонтерськими рухами.

Перша світова війна поставила перед земством низку нових завдань, раніше йому невластивих. Земства за дорученням уряду займалися постачанням фуражу та продовольства для армії, допомогою пораненим, біженцям тощо. Однак, хотілося б відзначити, що військові події завжди впливають на громадську думку і породжують у суспільстві цілу низку низових ініціатив. Однією з таких ініціатив стала організація добровільної громадської допомоги армії, ініційована земством.

Початок Першої світової війни був зустрінутий в земських установах з патріотичним підйомом, і готовністю допомагати армії, про що, зокрема, говорять постанови надзвичайних земських зборів губернії зібраного з приводу початку війни. Як зазначалося в одній із постанов губерньського земства слід: «Визнати необхідним для харківського земства взяти активну участь в об'єднанні всіх виробничих сил для забезпечення оборони Держави» [1].

Вже в перші дні війни, було ухвалено відкрити при губерньській управі збір пожертв на допомогу хворим та пораненим воїнам – уродженцям Харківської губернії [2].

Для того, щоб охопити агітацією ширші верстви населення губернії, губерньська земська управа виступила зі зверненням до місцевої преси (газети Південний край, Ранок, Харківські Губерньські Відомості) з проханням друкувати на пільгових підставах звернення земства про збір пожертв для діючої армії [3].

Губерньським земством було опубліковано звернення до місцевого населення з проханням про пожертвування речей для армії та доручено повітовим управам організувати їх прийом від населення. Було підготовлено перелік того, чого потребує армія (сухарі, цукор, тютюн, спідня та постільна білизна, взуття, ковдри, предмети гігієни) і було оголошено, що пожертвування приймається як у повітових, так і в губерньських управах. Дане звернення знайшло відгук серед населення губернії, як в окремих осіб, і в цілих сільських товариств [3, Арк. 11]. Збереглися відомості про те, що, наприклад, сільське суспільство Біловодська, Старобільського повіту вислало вантаж овочів та сухарів на адресу губерньського земства з метою подальшого відправлення до армії. Охтирська повітова управа збрала приватно зі своїх службовців та місцевих жителів 85 руб. 11 коп. і висловлювала бажання, щоб на ці гроші було куплено чоботи для діючої армії [3, Арк. 23].

У відповідь на звернення земства приватні пожертвування у вигляді речей та продовольства для армії зробили учні та співробітники Харківського Комерційного училища. А на початок листопада 1914 р. було зібрано певну кількість одягу для передачі у армію [3, Арк. 37].

До кінця зими 1915 р. губерньським земством було сформовано цілий транспорт речей і продуктів, пожертвуваних населенням

Харківської губернії для армії. Управа доручила гласному К.З. Бекарякову вирушити на фронт до Галичини із цим транспортом для особистої передачі [5].

Існуючі в губернії жіночі організації так само були залучені земством до допомоги армії. Зокрема, Старобільська повітова земська управа звернулася до жінок і жіночих гуртків повіту з закликом зв'язати для армії теплі речі. Жіночий комітет м. Тростянець надіслав до управи пошити ними постільну білизну та онучі [3, Арк. 90].

Окремою акцією губернського земства стала організація збору подарунків для воїнів діючої армії до свята Великодня 1915 р. Було опубліковано особливе звернення земства, яке апелювало до патріотичних, людських і релігійних почуттів громадян і закликала створити воїнам ілюзію домашнього святкового затишку. Від простих громадян та їх асоціацій приймалися паски, яйця, тютюн, курильний та письмовий папір тощо. Усього до великодніх свят 1915 р. було відправлено від громадян на фронт 528 пасок, 1480 яєць, 1677 пар білизни, 453 пакети тютюну [3, Арк. 121–122].

Військовий час завжди потребує більше грошей, ніж мирний. Земствам доводилося вишукувати альтернативні джерела фінансування на придбання тих чи інших речей для діючої армії. Це й поширення серед жителів губернії марок, підписних листів пожертвувань на армію. Мешканці вносили, скільки могли. З тією ж метою у громадських місцях – лавках, магазинах за згодою власників, земство розмістило кружки для збору пожертв на потреби армії [3, Арк. 188].

Приватні пожертвування було призначено як для діючої армії так і для поранених. Вони віддали свій обов'язок суспільству та державі і мали право розраховувати на турботу цього суспільства. Саме у цьому ключі велася земська агітація. Про те, що така діяльність мала результат, говорить той факт, що з 7 харчово-перев'язувальних пунктів на залізницях губернії, через які прямували потяги з пораненими – 3 пункти існували на приватні пожертвування місцевого населення та поміщиків [6]. Це була безпосередня та добровільна участь людей у допомозі ближнім, теорія малих справ у дії.

Часи змінюються, змінюються держави. Але досвід взаємодії суспільства і армії може використовуватись в будь які часи. І на сьогодні, наше місцеве самоврядування може діяти так само в галузі організації народної допомоги фронту, як діяли їх колеги понад 100 років тому. Харківське губернське земство виступило як організуюча і координуюча сила для громадськості губернії у справі допомоги армії, а його ініціативи отримали досить широкий резонанс у суспільстві та відгук у душах населення.

Література:

1. Див. напр. Журнали Харьковского губернского земского собрания чрезвычайной сессии 2–3 августа 1914. X. : «Печатня Яковлева», 1914. С. 14–15. Журнали Харьковского губернского земского собрания чрезвычайной сессии 1915 г. X. : «Печатня Яковлева», 1915. С. 17.
2. Державний архів Харківської області. Ф. 304. Оп. 1. Спр. 3466. Протокол засідань військової комісії організованої при губернській земській управі з метою допомоги хворим і пораненим воїнам з 7 серпня по 24 листопада 1914 г., арк. 27.
3. Державний архів Харківської області. Ф. 304. Оп. 1. Спр. 3469. Про збір коштів та подарунків для воїнів діючої армії, Арк. 3, 4.
4. Державний архів Харківської області. Ф. 304. Оп. 1. Спр. 3470. Збір коштів і подарунків для воїнів діючої армії. Арк. 42.
5. Державний архів Харківської області. Ф. 304. Оп. 1. Спр. 3471. Грошові документи та описи речей та продуктів відправлених воїнам діючої армії. Арк. 23.
6. Державний архів Харківської області. Ф. 304. Оп. 1. Спр. 3474. Відомості та листування з приводу організації харчувальних і перев'язувальних пунктів при станціях залізниці для поранених та хворих військово-службовців. Арк. 5.

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ СТІЙКОСТІ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Баштанник О. В.

кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри історії та політичної теорії

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

м. Дніпро, Україна

Указом Президента України від 27 вересня 2021 р. № 479/2021 було введено в дію Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 р. «Про запровадження національної системи стійкості». У вказаному рішенні національна стійкість визначається як «здатність держави і суспільства ефективно протистояти загрозам будь-якого походження і характеру, адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати стале функціонування, швидко

відновлюватися до бажаної рівноваги після кризових ситуацій” [6]. Таким чином, ще до початку повномасштабного вторгнення на територію України в системі нормативно-правових актів були закріплені приписи щодо необхідності розбудови національної системи стійкості для забезпечення національної безпеки.

В наукових дослідженнях концепт національної стійкості, актуальність аналізу якого з початку повномасштабного вторгнення на територію України значно зросла, розглядається у більш розширеному контексті, із значним акцентуванням на гуманітарній складовій проблематики. Зокрема, дослідження щодо окремих аспектів національної системи стійкості реалізовані Криловою С., Пирожковим С., Лепіховим А. та деякими іншими аналітиками, але значущість проблематики потребує подальшого поглибленого наукового опрацювання.

Аналіз масиву вітчизняних наукових і прикладних розробок з проблематики функціонування національної системи стійкості показав, що в даному контексті можливо виокремити два основних виміри її розбудови:

1) внутрішній вимір, актуалізований дослідженнями складової екологічної безпеки держави як важливого елементу національної системи стійкості (але може реалізуватися щодо аналізу інших аспектів, наприклад, загроз економічної безпеки держави). Дослідження тут можуть бути представлені комплексом розробок, що стосуються широкого кола проблематики, але зосереджені навколо національної системи стійкості як основоположної платформи їх реалізації.

2) зовнішній вимір, що спрямований на вивчення потенціалу національної стійкості в контексті процесів європейської та євроатлантичної інтеграції України (взаємопов'язаний із особливостями внутрішньо системних суспільно-політичних процесів та ресурсного забезпечення).

Новітні дослідження внутрішньо системного виміру формування національної системи стійкості зосереджені переважно навколо проблематики екологічної складової національної безпеки України. В. Гандзюра та Л. Гандзюра з цього приводу зазначають, що “в концепції «Національної стійкості» екобезпекова складова ще не посіла належного для національної безпеки місця. Екобезпека є невід’ємною складовою національної безпеки держави, яка повинна її гарантувати поряд із військовою, економічною та особистою безпекою. Всі складові природного оточення мають бути оптимальними для нормального функціонування і розвитку людської цивілізації, що можливо лише за якісного стану довкілля” [2, с. 134]. Варто зазначити, що в нашій країні наявна достатня кількість кваліфікованих фахівців, які мають намір актуалізувати наукові дослідження та прикладні

розробки в даному напрямі – наприклад, “проблемою удосконалення національної системи стійкості, активно займається Центр європейської та євроатлантичної інтеграції Державної екологічної академії післядипломної освіти та управління Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, який тісно співпрацює з фахівцями як України, так і низки інших країн, творчо використовуючи їхній досвід у розбудові національної системи стійкості” [1, с. 11].

Як впливає з назви даної організації, функціонування Центру європейської та євроатлантичної інтеграції Державної екологічної академії післядипломної освіти спрямоване не тільки на вирішення екологічних проблем внутрішнього походження, але також виводить даний аспект на рівень міжнародного співробітництва. “Намічені шляхи удосконалення природоохоронних заходів у секторі оборони, розроблені фахівцями Центру європейської та євроатлантичної інтеграції Державної екологічної академії післядипломної освіти увійшли до Річних національних програм Україна-НАТО-2019, 2020 та 2021 рр.” [3]. Як конкретизують експерти вказаної організації, “співробітництво між Україною та ЄС і НАТО у природоохоронній сфері має на меті: збереження, захист, поліпшення і відтворення якості навколишнього середовища; захист громадського здоров’я; розсудливе та раціональне використання природних ресурсів; заохочення заходів на міжнародному рівні, спрямованих на вирішення регіональних і глобальних проблем навколишнього природного середовища; зменшення впливу на довкілля, спричиненого діяльністю складових сектору безпеки та оборони України” [3].

Зовнішній вимір розбудови національної системи стійкості спрямовує зусилля фахівців та увагу дослідників на, відповідно, зовнішньополітичні вектори національної політики. В першу чергу, вчені зазвичай звертаються до тематики інтеграційної політики, події новітнього періоду історії України також вносять свої корективи дослідницький процес. Так, Т. Герасимчук у своїй роботі приходиться до висновку, що “національна стійкість України має аналізуватися у двох вимірах, по-перше, як важлива складова протидії російській військовій агресії та захисту суверенітету України, по-друге, як необхідна умова реалізації Україною політики європейської інтеграції” [4, с. 18]. Загальнодержавний курс на європейську інтеграцію був проголошений нашою країною досить давно, проте в умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України і зростанні потреби у різноплановій зовнішній допомозі цей орієнтир зовнішньої політики набув нової актуальності. Як підкреслює Т. Герасимчук, “стійкість України – це здатність до протистояння, адаптації та до відновлення задля збереження суверенітету та територіальної

цілісності, здатність до реалізації європейського вибору. Солідарність ЄС з Україною – це наша стійкість, безпека і наша спільна боротьба за європейські цінності, свободу та демократію” [4, с. 18].

Окрім проблематики європейської інтеграції, в даному контексті актуалізується також напрям співпраці України з НАТО та подальшої євроатлантичної інтеграції України. Так, було проведено “курс практичних семінарів з розбудови національної системи стійкості згідно з принципами та рекомендаціями НАТО, організований Урядовим офісом з координації європейської та євроатлантичної інтеграції за підтримки Офісу оборонного співробітництва США. Темою стали підходи НАТО та окремих країн до забезпечення стійкості, роль і місце у системі стійкості кожного з державних органів, їхні функції та розподіл відповідальності” [7]. Таким чином, важливість розбудови національної системи стійкості зумовлена, окрім всього іншого, необхідністю підтримання на достатньому рівні системи національної безпеки і оборони України, особливо в умовах посилення зовнішніх загроз. Як підкреслює В. Ліпкан, “звернення Україною уваги до завдань стійкості та готовності не є новелізацією старих проблем, а слугує відлунням врахування міжнародного досвіду, а також необхідності розроблення нових підходів до реагування та профілактику нових викликів та загроз сучасності, тобто фактично відбувається чіткий наголос на необхідності практичного впровадження проактивної державної політики в рамках реалізації геостратегії сучасної Української держави” [5].

Поряд із зазначеними складовими національної системи стійкості слід також залучити до аналізу інші аспекти її підтримання, що зосереджені на врегулюванні окремих напрямів реалізації державної політики. Серед них у якості основних можливо виокремити сприяння усталенню економічної безпеки як формування підґрунтя для національної безпеки в цілому, розробку державної системи захисту для гарантування безпеки критичної інфраструктури, захист прав і свобод людини в аспекті підтримання публічної безпеки та порядку.

Література:

1. Бондар О. І., Гандзюра В. П., Матвієнко М. Г. Екобезпекова складова національної системи стійкості. *Екологічні науки*. 2022. № 4. С. 7–11. DOI: 10.32846/2306-9716/2022.есо.4-43.1

2. Гандзюра В. П. Екобезпека в національній системі стійкості. *Стратегія розвитку держави в умовах новітніх викликів міжнародному порядку: політичний, правовий, економічний, гуманітарний, екологічний виміри* : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 5 травня 2020 р. Тернопіль, 2020. С. 132–142.

3. Гандзюра В. П., Матвієнко М. Г. Розбудова національної системи стійкості як складова європейської та євроатлантичної інтеграції України. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/01/60.pdf> (дата звернення: 02.12.2023).

4. Герасимчук Т. Ф. Національна стійкість як детермінанта європейської інтеграції України. *Політикус*. 2022. № 4. С. 18–28. DOI: 10.24195/2414-9616.2022-4.3

5. Ліпкан В. Національна стійкість як новітній концепт геостратегічного ландшафту. URL: <https://goal-int.org/natsionalna-stijkist-yak-novitnij-kontsept-geostrategichnogo-landshaftu/> (дата звернення: 02.12.2023).

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості»: Указ Президента України від 27.09.2021 р. № 479/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#Text> (дата звернення: 02.12.2023).

7. У Києві за підтримки США розпочалися семінари з розбудови системи національної стійкості за принципами НАТО. URL: <https://www.ispc.org.ua/archives/5683> (дата звернення: 02.12.2023).

МІЖНАРОДНЕ АНТИКОРУПЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ЗОБОВ'ЯЗАННЯ КРАЇН

Більковець А. В.

військовослужбовець ЗСУ,

аспірант

Класичний приватний університет

м. Київ, Україна

Сьогодні глобалізація для сучасної людини є досить звичним явищем. Подорож по різних країнах, міжконтинентальні перельоти зовсім не є чимось надзвичайним для людей XXI століття. Тісніше спілкування людей з різних куточків світу створює нові потреби та можливості для співпраці, що в свою чергу створює необхідність у вдосконаленні або створенні нових шляхів взаємодії між країнами. Нові шляхи формують нове середовище, яке по малу витісняє старе і змушує суб'єктів старого адаптуватися під нові умови створюючі інвазивні види які не змогли адаптуватися до співпраці, а тому

створюють нові гібридні загрози в сучасному світі. Однією з таких загроз є нові форми корупційних схем.

Сучасне міжнародне антикорупційне законодавство та зобов'язання країн стикаються з гібридними загрозами, що виникають в результаті поєднання традиційних та нових форм корупційних схем, що вимагає вдосконалення та постійного адаптування правових інструментів для ефективного протистояння цим викликам. Одним з ефективних інструментів в боротьбі з новими формами корупційних схем, на мою думку, є систематизація законодавства, в тому числі і міжнародного та пов'язаних цим зобов'язань країн.

Враховуючи складність і значну поширеність явища корупції, помножене на специфіку законодавства та менталітет кожної з країн співучасників, які задіяні в процесі співробітництва, виникає потреба в створенні такої ж спільної команди спеціалістів для вирішення проблеми цього негативного явища в кожній країні окремо та в середовищі яке утворюється їх співпрацею.

Станом на кінець ХХІ століття абсолютна більшість цивілізованих країн світу визнали глобальність проблеми корупції та активно почали впроваджувати регіональні та глобальні міжурядові організації у сфері запобігання корупції. Як результат було утворено цілий комплекс міжнародних обов'язкових актів та актів рекомендаційного характеру. Розробниками таких актів є Організація Об'єднаних Націй (заснована 1945 року), Організація американських держав (заснована 1948 року), Рада Європи (заснована 1949 року), Організація економічного співробітництва та розвитку (заснована 1961 року) та Європейський Союз (заснований 1993 року).

Першими з таких міжнародних актів, які підписала та ратифікувала Україна, стали Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (підписана 27.01.1999, ратифікована 18.10.2006 та набула чинності 01.03.2010) [1] та Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (підписана 04.11.1999, ратифікована 16.03.2005 та набула чинності 01.01.2006) [2] в статті 2 якої корупція визначена як «прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, дачу або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабара, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи». Таке визначення лягло в основу визначення корупції та антикорупційного законодавства України. Дія цих документів розповсюджується на території країн учасниць які їх ратифікували. Ними також передбачені певні умови співпраці між такими країнами учасницями.

Визначним міжнародним досягненням у сфері протидії корупції стало ухвалення Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй Конвенції ООН проти корупції (підписана 31.10.2003, ратифікована 18.10.2006 та набула чинності 01.01.2010) [3]. Сьогодні це єдиний універсальний юридично обов'язковий інструмент для боротьби з корупцією. Так, 181 країна-підписант Конвенції здійснюють заходи, рекомендовані документом для подолання корупції [4].

Відповідно до частини 1 статті 5 Конвенції ООН проти корупції «Кожна Держава-учасниця, згідно з основоположними принципами своєї правової системи, розробляє й здійснює або проводить ефективну скоординовану політику протидії корупції, яка сприяє участі суспільства і яка відображає принципи правопорядку, належного управління державними справами й державним майном, чесності й невідкупності, прозорості й відповідальності».

Фактично Україна почала виконувати взяті на себе зобов'язання у 2014 році шляхом прийняття Антикорупційної стратегії на 2014–2017 роки (в подальшому Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки) [5]. В тому ж році був прийнятий Закон України «Про запобігання корупції» [6].

Ще одним результатом міжнародного антикорупційного протистояння є створення Антикорупційної ініціативи ЄС (EU Anti-Corruption Initiative або EUACI), основною метою якої є боротьба з корупцією в Україні.

EUACI – провідна антикорупційна програма в Україні, що фінансується ЄС, співфінансується і впроваджується Міністерством закордонних справ Данії. Програма була запущена у червні 2017 року. У травні 2020 року розпочато нову 4-річну фазу з бюджетом 22,9 мільйона євро.

EUACI відіграє ключову роль у забезпеченні сталого інституційного розвитку антикорупційних інституцій. Програма також надає допомогу організаціям громадянського суспільства та журналістам-розслідувачам, що посилює їхній потенціал і підвищує їх роль у протидії корупції. Окрім цього, EUACI співпрацює з міськими головами, адміністраціями міст, а також громадянським суспільством для посилення їх прозорості й підзвітності.

Контекст, у якому працює EUACI, радикально змінився з початку повномасштабної війни. Сьогодні програма має 4 орієнтири у своїй діяльності:

1. Сприяти тому, щоб майбутня реконструкція (і поточна гуманітарна допомога) керувалася та використовувалася відповідно до принципів доброчесності, прозорості та підзвітності.

2. Підтримувати інтеграцію в ЄС у частині боротьби з корупцією, включно з відповідними реформами та законодавчими розробками, які наблизить Україну до ЄС.

3. Посилити роботу з відновлення та розшуку активів для підтримки політики санкцій проти росіян, які підтримують агресію проти України.

4. Сприяти стійкості антикорупційної інфраструктури та забезпечити, щоб партнери ЕУАСІ могли продовжувати працювати під час війни та після перемоги України [7].

В рамках вказаних вище міжнародних антикорупційних ініціатив також були створені ряд антикорупційних державних органів, таких як: Національне антикорупційне бюро України (заснування – 16.04.2015), Національне агентство з питань запобігання корупції (заснування – 18.03.2015), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (заснування – 22.09.2015), Вищий антикорупційний суд України (заснування – 28.06.2018).

Враховуючи хронологію викладених вище ініціатив можна зробити висновок, що орієнтовно з 2014 року на законодавчому рівні в Україні починають активно впроваджуватись антикорупційні заходи, але чи мали вони результат (?). Такий результат можна прослідкувати через Графік індексу сприйняття корупції, який наведений нижче.

Результат такого дослідження відображеного на графіку став можливим завдяки дослідженням всесвітньовідомої організації Трансперенсі Інтернешнл (англ. Transparency International) – антикорупційна організація, заснована 1993 року в Берліні колишнім

директором Світового банку Пітером Айгеном. Вона має представництво більш ніж у 110 країнах світу, що дозволяє їй проводити об'єктивну аналітику засновану на багаторічному міжнародному досвіді.

Згідно даних Трансперенсі Інтернешнл, в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI) за 2023 рік Україна отримала 36 балів зі 100 можливих і тепер наша країна посідає 104 місце поміж 180 країн.^[8]

Як бачимо ми вже пройшли чималий шлях в подоланні корупції, але не варто зупинятись на досягнутому, адже до першого місця нам ще дуже далеко. Необхідно продовжувати розвивати антикорупційну діяльності у зв'язку з постійно-виникаючими новими корупційними схемами в ескалюючо-мінливому світі.

Література:

1. Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією. Ратифікація від 18.10.2006. Верховна Рада України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101/ed20061018#o190

2. Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією. Ратифікація від 16.03.2005. Верховна Рада України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text

3. Конвенція ООН проти корупції. Ратифікація від 18.10.2006. Верховна Рада України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text

4. Міжнародне антикорупційне законодавство та Конвенція ООН проти корупції: до чого тут Україна? Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/mizhnarodne-antukoruptsiyne-zakonodavstvo-ta-konventsija-oon-proty-koruptsiyi-do-chogo-tut-ukrayina/>

5. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки. Закон України від 20.06.2022 № 2322-IX. Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#n8>

6. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/ed20141014#Text>

7. Боротьба з корупцією в Україні – основна мета EUACI. Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні. URL: <https://euaci.eu/ua/who-we-are/about-programme>

8. ІНДЕКС СПРИЙНЯТТЯ КОРУПЦІЇ – 2023. Transparency International Ukraine. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2023/>

ДЕЗІНФОРМАЦІЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Брулевич В. В.

*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри державно-правових дисциплін
та міжнародного права
Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна*

Деінформація в сучасному світі стає не тільки соціокультурною проблемою, але й викликом для правової системи. Адміністративне право, яке регулює взаємодію держави та громадян, не залишається осторонь цього явища. Україна, як і інші країни, стикається з викликами виявлення та протидії деінформації в адміністративному контексті.

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 1 ЗУ Про інформацію, інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [1]. В цьому ж законі визначені підстави і випадки обмеження права на інформацію, а саме в ч. 2 ст. 6 право на інформацію може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи кримінальним правопорушенням, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [1]. В цьому положенні закладено основоположний принцип правової держави, а саме законність. Цей принцип є визначальним і таким, що охороняє право людини в Україні на інформацію від свавільного обмеження цього права [2, с. 289].

З одного боку такий принцип є фундаментом для демократичної і функціонуючої держави. Наявність таких обмежень не дає можливість обмежувати доступ до тієї інформації, що може негативно вплинути на того чи іншого політика. Проте, зважаючи на ту величезну кількість інформації, яка щодня циркулює по соціальних мережах, можна дійти висновку, що обов'язкове законодавче обмеження шкідливої інформації ніяк не відповідає сучасним умовам. Таке повільне і малоефективне обмеження призводить до надмірної кількості деінформації, що не дозволяє більшості суспільства адекватно сприймати реальність [2, с. 289].

В Кодексі Єврокомісії зазначається, що «дезінформація руйнує довіру до установ, цифрових та традиційних засобів масової інформації, шкодить нашій демократії, перешкоджає громадянам приймати обґрунтовані рішення. Це може поляризувати дебати, створити або поглибити напругу в суспільстві та підірвати виборчі системи, а також мати більш широкий вплив на європейську безпеку. Погіршує свободу думок та вираження поглядів—основне право, що закріплене в Хартії основних прав Європейського Союзу» [3, с. 30].

Кодекс України про адміністративні правопорушення не містить поняття «дезінформація», а лише передбачає відповідальність за поширення неправдивих чуток, що можуть викликати паніку серед населення або порушення громадського порядку.

Відповідно до ст. Статті 173-1 Поширювання неправдивих чуток, що можуть викликати паніку серед населення або порушення громадського порядку, тягне за собою накладення штрафу від десяти до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням двадцяти процентів заробітку [4].

Відсутність чіткого та єдиного визначення дезінформації у законодавстві адміністративного права України створює простір для розбіжностей у тлумаченні та застосуванні цього поняття. Відсутність чіткої основи для визначення дезінформації може призводити до суб'єктивних рішень та несправедливості у судових вирішеннях.

Необхідно визначити низку заходів, які можуть бути спрямовані на створення більш ефективної та комплексної системи захисту інформаційної безпеки в адміністративному праві України, з урахуванням сучасних викликів та технологічних ризиків:

- введення чітких та уніфікованих визначень термінів, пов'язаних із сферою інформаційної безпеки, у відповідних адміністративних законах. Це допоможе уникнути непорозумінь та суб'єктивних інтерпретацій.

- внесення відповідних поправок до адміністративних законів для визначення дезінформації як навмисної та обманливе поширення неправдивої інформації з метою завдати шкоду громадському порядку та інтересам держави.

- забезпечення участі фахівців з інформаційної безпеки у розробці та впровадженні заходів з підвищення рівня захисту. Створення механізмів консультацій та експертної допомоги для підприємств та державних установ.

- розширення положень адміністративного права, спрямованих на регулювання захисту інформації від несанкціонованого доступу, втрати чи поширення. Визначення конкретних обов'язків суб'єктів та

встановлення санкцій за їх порушення. Встановлення стандартів захисту від цифрової дезінформації та кібератак.

– визначення чітких вимог щодо достовірності інформації, яка поширюється через медіа. Встановлення обов'язкових стандартів перевірки фактів та джерел інформації.

Отже, необхідно внести відповідні поправки до адміністративних законів для визначення дезінформації як навмисної та обманливої поширення неправдивої інформації з метою завдати шкоду громадському порядку та інтересам держави. Вказані заходи спрямовані на створення комплексної та ефективної системи захисту від дезінформації в різних сферах адміністративного права, що допоможе у підвищенні стабільності та надійності правової системи України.

Література:

1. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року. № 2657-ХІІ. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

2. Тімашов В.О., Ніколаєва Л.В., Михайличенко В.Г. Правовий захист суспільства від дезінформації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. Вип. 2. С. 288–293. URL: http://lsej.org.ua/6_2022/65.pdf

3. Звоздецька О. Дезінформація як загроза національній безпеці Європейського Союзу: проблеми та підходи. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*: 2021. Т. 43. С. 30–39. URL: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0236&from=EN>

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-Х. Офіційний портал Верховної Ради України. Режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В КРАЇНАХ ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ

Вакарчук К. В.

кандидат політичних наук,

доцент кафедри міжнародних відносин

факультету міжнародних відносин, політології та соціології

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

м. Одеса, Україна

Вже 10 років триває гібридна війна між росією та Україною, а російська агресія 2022 року, посилила не тільки військовий спротив українців, і й інформаційний. Дискредитація іміджу України відбувається системно російськими пропагандистськими джерелами у всіх куточках світу. На жаль, країни Латинської Америки не стали винятком, і саме там ведеться найбільш неправдива та жорстока інформаційна пропаганда проти України.

Сьогодні, країни Латинської Америки залишаються найбільш привабливим та адаптивним споживачем російських новин іспанської мовою. Створюються спеціальні групи журналістів, які отримують контент із росії та адаптують його відповідно до латиноамериканського менталітету та сприйняття. У регіоні сформувалася достатньо низька якість медіапродукту, а росія постачає візуально і технологічно якісний контент. Тому споживачі часто обирають російський якісніший контент, хоча у більшості випадків він є дезінформацією. Так, RT та Sputnik мають величезну аудиторію у таких соціальних мережах, як Facebook та Twitter, RT en español має близько 18 мільйонів підписників [3]. Як правило, іспаномовні видання публікують коментарі та виступи офіційних представників рф, не коментуючи офіційних представників України.

Розповсюдженням російської пропаганди займаються також посольства росії в країнах Латинської Америки. Вони розповсюджують прокремлівські меседжі, поширюють антиамериканські наративи, розвивають партнерства між російськими державними медіа та місцевими. Основними постачальниками проросійського новинного контенту є Russia Today, Sputnik і РИА-Новости, та офіційні медіа в кожній з держав регіону, які часто ретранслюють російські новини на своїх каналах.

Про теперішню ситуацію в Україні латиноамериканці також дізнаються в основному з передач пропагандистського каналу Russia Today. Наприклад, у тій же Аргентині його сюжети транслюється

загальнонаціональним телебаченням. Інформація одностороння, як правило, росіянами перекручена на свій пропагандистський лад, що не може не позначитися на свідомості пересічного глядача. Недостатню поінформованість населення країн Латинської Америки про справжні події в Україні можна також пояснити тим, що з самого початку російської агресії латиноамериканським ЗМІ відчутно бракувало неупереджених аналітичних матеріалів. Згідно з опитуваннями, оприлюдненими наприкінці березня 2014 року у мексиканському виданні *Excelsior*, лише 28% респондентів знали про існування того ж Криму. Але вже разом з інформацією про поточні воєнні дії відсоток тих, хто чув про російську анексію півострова, зріс до 46% [2].

Проросійські ЗМІ спотворюють інформаційний контент задля просування ідеї легітимізації анексії Криму, навіть запрошують бразильських офіційних осіб на півострів до участі в різноманітних заходах. Українське посольство за цим уважно слідкує, проводить роз'яснювальну роботу, нагадуючи, що відвідувати тимчасово окуповані Росією території потрібно в суворій відповідності до українського законодавства. Бразильські партнери повністю поділяють позицію української сторони, оскільки міжнародне право є частиною бразильського національного законодавства. Що ж до російської пропаганди, то вона, на жаль, ведеться цілеспрямовано, з використанням медіафейків з негативом про Україну, і не лише у Бразилії, а й за її межами. Мета – розпалити ворожнечу, викликати до України недовіру [1].

На жаль, російська дезінформація за 20 років впливу в регіоні пустила в багатьох країнах Латинської Америки глибоке коріння. Протистояти Україні, хоча б тому, що на це потрібні величезні кошти та ресурси. Часом на роботі українського посла лежить відповідальність по протидії дезінформації. Шкода, що Україна не має свого власного медійного ресурсу чи будь-якого інформаційного та культурного представництва країнах Латинської Америки. Недостатня інформаційна присутність України після 2014 року в більшості країн Латинської Америки звела нанівець підтримку не тільки з боку урядових кіл, а й української діаспори. Позиції провідних держав регіону обмежилися констатацією фактів, утриманням на голосуваннях Генасамблеї ООН, небажання розбиратися детальніше в причинах російської агресії щодо України.

Серед незалежних та неупереджених ЗМІ, які віщують в регіоні з США можна виділити *Radio Martí*, яке є сестринською медіа-організацією «Голосу Америки», що формує правдиву версію війни росії проти України. Медіа-організація контролюється Управлінням телерадіомовлення Куби (ОСВ) у штаб-квартирі в Маямі, штат Флорида. Це частина Агентства США з глобальних медіа, ОСВ

об'єднав зусилля з StopFake.org, українським фактчекінговим виданням, створеною для протистояння іспаномовній російській пропаганді в Латинській Америці та навіть Іспанії.

В країнах Латинської Америки, ведеться жорстока інформаційна війна, коли російські державні ЗМІ намагаються просувати свої спотворені наративи про війну в Україні. Україна намагається створювати спеціальні сайти з перевірки фактів та спростування неправдивої інформації. Так, StopFake.org є частиною Міжнародної мережі фактчекінгу (IFCN), що перевіряє інформацію для платформи Meta (Facebook) як третій партнер, створений 24 лютого 2023 року. Публікує матеріали і іспанською мовою, які кидають виклик тому, що називається брехливою російською пропагандою.

Створено іспаномовний новинний контент на інтернет-ресурсі «Мілітарний» 1 травня 2023 року, де команда порталу запустила іспаномовну версію Twitter та Telegram. З'явилася і повноцінна іспанська версія стрічки новин на сайті MIL.IN.UA. Іспаномовні читачі можуть отримувати інформацію не тільки про війну в Україні, а й глобальні новини на військову тему. «Мілітарний» – це медіа, яке відстежує військові новини в усьому світі, також цей медіаресурс дуже розраховує на допомогу українців і в іспаномовних країнах.

У лютому 2023 року засновано проєкт «Комунікаційна та адвокаційна підтримка позиції України в Латинській Америці», його реалізує ГО «Життєстійка Україна» (Ucrania Resiliente). Учасники цього проєкту формують проукраїнську мережу підтримки та здійснюють системну комунікацію у медіаполі з ключовими країнами регіону. Розміщено більш ніж 30 медіастатей і створено дві сторінки у Facebook іспанською та португальською мовами, запущена іспаномовна сторінка в Instagram. Проривом в інформаційному просторі є те, що деякі українські ініціативи вже інформують іспанськомовний світ про Україну. Наприклад, UkraineWorld Español публікує новини, створює український контент про українську культуру у твіттері, а нещодавно відомі інтелектуали, митці й журналісти з країн Латинської Америки запустили інформаційну кампанію на підтримку України в соцмережах під хештегом #AguantaUcrania.

У справі з протидії дезінформації відіграє позитивну роль запрошення до України групи відомих журналістів та лідерів різних громадських організацій країн Латинської Америки. Безпрецедентним і помітним позитивним кроком можна вважати створення проєкту «Поєднуючи континенти», завдяки якому Лабораторія журналістики суспільного інтересу запропонувала відомим медійникам з Латинської Америки, говорити про Україну. Журналістські зустрічі відбулися у період з травня по вересень 2023-го року. Приїзд латиноамериканських

журналістів до України став помітною та значимою подією, про яку активно розповідалося на сторінках місцевих, регіональних і світових медіа. Крім того, були налагоджені відповідні контакти, що сприятимуть розвитку важливих проектів двосторонньої співпраці.

Для протидії російської дезінформації Україні дуже потрібно довгострокове бачення того, як можуть розвиватися контакти з іспанськомовними країнами. Потрібно розуміти, з якими країнами, є сенс працювати, а з якими такого потенціалу поки що немає, і будувати інформаційну роботу на цьому напрямі відповідно. Одним із дієвих інструментів є співпраця інформаційних агенцій України та держав ЛАКБ.

Література:

1. Вакарчук К. Дискредитація України російськими ЗМІ в країнах Латинської Америки. *Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень Борисфен Інтел*. 2019. URL: <https://bintel.org.ua/publication/regions/america/dyskredytatsiya-ukrayiny-rosijskimi-zmi-v-brazyliyi/>

2. Вакарчук К. Російська-українська війна у сприйнятті Латинської Америки. *«Бінтел»*. 2022. № 33. С. 108–118. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/geopolitics/zhurnal-bintel-2022-3/>

3. Сахарова А. Чому російська пропаганда настільки успішна в Латинській Америці і як з нею боротися. *Аналітичний центр ADASTRA*. URL: <https://adastra.org.ua/blog/chomu-rosijska-propaganda-nastilki-uspishna-v-latinskij-americi-i-yak-iz-neyu-borotisy>

ТРАНСФОРМАЦІЇ І МИРНЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ ДЛЯ УКРАЇНИ: СПРОБА АНАЛІЗУ МОЖЛИВИХ ВИКЛИКІВ

Вонсович С. Г.

*доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології та філософії
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка*

м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

Концептуально аналіз поняття «мир» як миру позитивного і негативного розробляли представники скандинавської критичної школи дослідження миру Й. Голтунг, Б. Роллінг, Г. Франк та інші [2]. Відповідно політичний мир є станом суспільства, що уможливує

реалізацію суспільних цінностей, а негуманні відносини обмежуються. Негативний мир виникає після підписання мирного договору, тобто формального завершення конфлікту. Однак негативний мир ще не становить повноцінного миру, а є тільки перехідним етапом між протиборством і довготривалим миром. Запорукою міцного миру є усунення всіх типів насильства. Отже, позитивний мир постає внаслідок трансформації негативного миру, коли сторони втягнуться у його творення, почнеться процес примирення, погодяться з думкою, що війна завершена і не прагнитимуть до її повторення. Відмінність негативної і позитивної дефініції миру полягала в тому, що перша окреслювала, чим мир не є, а друга – чим є або повинен бути. Коцепція Р. Арона визначала мир як «припинення, на довший або коротший час, модальностей насильницького суперництва між політичними утвореннями» [1, с. 157]. Повномасштабна війна росії проти України змусила переосмислити етимологічні і концептуальні положення щодо миру. Ми погоджуємося із позицією українських науковців [3], за якою мир у сучасних політологічних, філософських і полемологічних дослідженнях та міжнародній політичній, безпековій і дипломатичній практиці постає не як спосіб завершення війни, не як визнання перемоги та капітуляції сторін, а як процес трансформації і врегулювання конфліктів. Метою війни є перемога над противником і встановлення миру за наслідками війни. Метою врегулювання конфлікту – процес примирення на основі компромісу. Ця невідповідність породжує семантико-прагматичні наслідки, які здатні призводити до комунікативних непорозумінь, посилюючи ймовірність політичних маніпуляцій. Для суспільного ставлення до російської агресії в Україні центральним є поняття не конфлікту, а війни. А мир у цій парадигмі настає в результаті перемоги. У світі заговорили про «формулу миру» [4], яку озвучила Україна. Однак перелік пунктів для миру не дає відповіді на питання, якою має бути система глобальної, регіональної безпеки. На наш погляд, такою системою має бути об'єднання держав, які реально стоять на одних, вітальних, світоглядних цінностях і утворення антипутінської коаліції. Саме діяльність сформованої антипутінської коаліції та участь в ній України має слугувати основою справедливого миру та зміцненню національної безпеки. Але оскільки наразі формування такої системи лежить у недосяжній поки що площині, перед Україною постають ряд викликів, відображених у вигляді модельного ряду.

1. **Війна на виснаження**, що є найгіршим сценарієм. Зміна влади в країнах Заходу поступово зумовлює зменшення підтримки до того рівня, коли Україна не зможе продовжувати війну й буде вимушена вести переговори про мир на умовах росії. Навіть якщо політична

підтримка збережеться на нинішньому рівні, є ще два фактори. По-перше, кількість точок напруги у світі зростатиме, відволікаючи партнерів від України. По-друге, спроможність Заходу надавати зброю почне вичерпуватися, а переведення американської чи європейської економік на воєнні рейки стає проблематичним. Приватні виробники озброєнь та військової техніки вкладатимуться у розширення виробництва лише за умови значних державних гарантій, які сьогодні їм не дасть жоден західний уряд. Фактично цей сценарій означає поразку України, яка не залишає шансів на відновлення економіки. У внутрішній політиці перед Україною постає виклик (не)можливості проведення виборів під час перманентного воєнного стану; а проведення їх призведе до консервації влади в найгірший спосіб. При цьому Захід матиме підстави остаточно відмовитися від України як недемократичної країни, або зумовить масовий протест, який під час війни матиме вкрай негативні наслідки.

За цією моделлю – викликом уможливлується згасання інтенсивності бойових дій через низьку спроможність обох сторін, згодом – відновлення високої інтенсивності, коли принаймні одна зі сторін буде готова. Якщо жодна зі сторін не буде готова – тоді повільна депопуляція та деіндустріалізація обох країн. У випадку перемоги росії з великою ймовірністю уможливлується перенесення бойових дій на європейські терени (передусім країни Балтії) без явного спротиву НАТО, але за участі мобілізованих українців у складі російської армії.

2. Заморожування війни. За цієї моделі партнери підтримують Україну, щоб не допустити її поразки й не завдати поразки росії. Констатуючи неможливість досягти успіхів, західні союзники схиляють Україну до переговорів про заморожування конфлікту, водночас сильно тиснучи на путіна. Ініціатором переговорів стане або Байден навесні чи влітку 2024 (йому треба виглядати на виборах переможцем або принаймні миротворцем), або вже переможець американських виборів навесні 2025 року. Малоімовірність цього сценарію зумовлюється тим, що українське суспільство не готове до переговорів, а росії переговори не потрібні, оскільки ставка зроблена на перший сценарій війни на виснаження. Проте чимало факторів можуть змінити ситуацію: наприклад, більшість українського суспільства може не прийняти мобілізацію й почати тиснути на владу (а влада легко перекидає відповідальність на «народ, який є винним у зриві мобілізації»), або численні розколи в суспільстві (значною мірою створені російськими спецслужбами) призведуть до неможливості тримати удар. На російську позицію можуть вплинути різноманітні асиметричні українські дії. Зазначимо, що на відміну від першого сценарію, переговори вестимуться не на російських, а на західних умовах.

Отже, одним із змістових викликів є питання: як уникнути тривалої війни. Це може бути досягнуто шляхом переговорів, на що штовхає Україну Захід. Вважається, що абсолютна військова перемога неможлива для жодної зі сторін. Це означає, що Україна і росія будуть загрозю один для одного. У ситуації російсько-української війни мирний договір малоімовірний, але при цьому доведеться шукати компромісне рішення. Оскільки інтереси США поширюються далеко за межі питання про Україну, тому інтереси США та України не в усьому співпадають. У подальшому підтримка України з боку США триватиме, але в якій формі ця підтримка буде надаватися, залежить від того, яка буде позиція України, яка буде позиція її партнерів і які можливості виникнуть у цьому контексті.

Західні аналітики виокремлюють моделі перемир'я і шляхи просування переговорів, що є суттєвими викликами для сучасної і майбутньої України. Отже, першим викликом є розгляд найелементарніших технічних питань: угоди про припинення вогню, угода про відведення військ, створення контактної групи та умов її роботи, а також створення моніторингової комісії від третьої сили. На другому етапі, коли технічні питання будуть вирішені, відбувається перехід до обговорення більш змістовних питань. По-перше, це питання геополітичного статусу України, за чого можливим є розгляд двох опцій: якщо Україна настоює на розвитку відносин з НАТО, постають три моделі. Перша модель – це «Бухарест плюс». Україна заявляє, що стане членом НАТО, але насправді цього не відбувається, однак НАТО та Україна зберігають двосторонні зобов'язання щодо надання допомоги у сфері безпеки. Друга модель – це «Західно-німецький варіант». Україна стає членом НАТО за західно-німецькою моделлю. Мається на увазі пункт 5 статуту НАТО того часу, коли ця стаття поширювалася тільки на внутрішні німецькі кордони. У випадку війни між ФРН і НДР НАТО не надавало б допомогу Бонну (ФРН), який був зобов'язаний ніколи не використовувати силу для повернення НДР або зміни своїх кордонів. Для України ця модель означатиме поширення статті 5 тільки на лінію зіткнення союзників, тобто членів НАТО, які не будуть надавати військову підтримку наступальним діям України, якщо Україна захоче повернути свої території. Це означає, що НАТО не буде воювати за Україну, якщо Україна спробує повернути свої території; за цього передбачається, що частина територій відійде до РФ. Третя модель – це «Норвезький варіант». Норвегія відмовилася під час «Холодної» війни від розміщення ядерної зброї на своїй території, розміщення іноземних військових контингентів і проведення військових навчань біля радянських кордонів. Україна може діяти аналогічно.

Тепер розглянемо другу модель-виклик. Якщо Україна повернеться до свого нейтрального статусу, тоді можливі два варіанти. Перший – «Стамбульський варіант». Україна оголошує свій нейтральний статус і отримує гарантії безпеки від ряду країн, у тому числі й від росії. Це може бути дуже дивно, адже агресором в цьому випадку будуть країни Заходу. Можливо, це можуть бути Китай або країни Близького Сходу, наприклад, Туреччина. Звісно, тут існує багато різних версій і нюансів, але це варіант «Стамбульського консенсусу». Другий варіант – «Ізраїльська модель». Україна оголошує про статус нейтральності і отримує зобов'язання від союзників щодо надання допомоги в сфері безпеки. Чому «ізраїльська модель»? Тому що США не мають жодних офіційних зобов'язань перед Ізраїлем, але фактично надають йому серйозну допомогу. І нарешті, третій, найважливіший етап переговорів передбачає обговорення системи регіональної безпеки. Це те, про що йшлося перед початком російсько-української війни, але ніхто серйозно цьому не приділяв уваги, всі вважали, що Кремль блефує. На цьому етапі передбачається розробка механізмів вирішення територіальних спорів і уточнення статусу нейтралітету для таких країн, як Україна. Одним із наслідків розробки нової системи регіональної безпеки може стати відновлення деяких відносин між росією і Заходом, щоб зменшити зближення росії з Китаєм.

Література:

1. Арон Р. Мир і війна між націями. Київ : Юніверс, 2000. 688 с.
2. Новітня політична лексика (неологізми, okazionalіzми та інші новотвори) / І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін. ; за заг. ред. Н. М. Хоми. Львів : «Новий світ – 2000», 2015. 492 с.
3. Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл : монографія. Київ : НІСД, 2019. 560 с.
4. Формула миру: Зеленський назвав 10 умов припинення війни в Україні. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3614525-formula-miru-zelenskij-nazvav-10-umov-pripinenna-vijni-v-ukraini.html> (дата звернення: 02.02.2024).

НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Голдак-Горбачевська Т. В.

кандидат історичних наук,

доцент кафедри міжнародної інформації

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів, Україна

Особливості геополітичного положення держави безпосередньо впливають на її роль і місце в міжнародній системі безпеки, передусім, на регіональному рівні, оскільки саме регіональний розвиток є важливим чинником розвитку геополітичного положення. Добросусідська співпраця, союзи дозволяють розвивати безпекову складову. У наш час збройні конфлікти регулярно відбуваються в різних регіонах Землі і стають характерною ознакою міжнародних відносин. Тому, можна стверджувати, що конфлікти є однією з форм розвитку світового політичного процесу [5, с. 5]. Відповідно сутність національної безпеки базується на усвідомленні та реалізації на державному і міжнародному рівнях концепції національних інтересів. Сферою, де проявляються інтереси, є міжнародна політика. Серед різних детермінантів географічне положення країни та її ресурсні можливості; національно-історичні традиції; потреби в забезпеченні суверенітету і територіальної цілісності.

З огляду на це національні інтереси, можуть бути класифіковані як такі, реалізація яких має високий, середній та низький ступінь важливості для національної безпеки. Так, очевидно, що високий, тобто найвищий ступінь важливості матимуть національні інтереси пов'язані із захистом національних цінностей, втрата яких породжує реальну загрозу фізичному чи духовному існуванню народу, збереженні держави. Фактично це інтереси виживання народу, оскільки йдеться про недопустимі збитки (шкоду) для національної безпеки. Наприклад, територіальна цілісність або державний суверенітет – саме ті інтереси, про які йдеться. Тому за будь-яких умов необхідно уникнути вказаних збитків (шкоди), використовуючи весь потенціал, який є у розпорядженні держави, в тому числі й збройні сили.

Зовнішня безпека – це також міра захищеності національних інтересів від загроз, але їх джерелами є процеси, явища, події, дії (бездіяльність) юридичних та фізичних осіб, які перебувають поза межами території держави і не підпадають під її юрисдикцію. Інакше кажучи, масштаби, характер, спрямованість, інтенсивність, тривалість

указаних загроз тощо зумовлені зовнішніми чинниками, а їх нейтралізація (зниження рівня впливу на національну безпеку) визначається не тільки можливостями державної влади, а й архітектурою та спроможностями міжнародних структур безпеки, станом системи міжнародних відносин, роллю, яку відіграє в них держава. Загрози зовнішній безпеці можуть проявлятися в політичній, економічній, гуманітарній (духовній) сферах [1, с. 63–65].

Україна опинилася в центрі великої геополітичної гри, зовнішнім проявом якої є російсько-українська війна. На її перебіг впливають кілька світових геополітичних центрів впливу. Під час війни Україна отримала реальну міжнародну суб'єктність: завдяки героїчним діям ЗСУ та активній дипломатії вона перетворилася із об'єкту на суб'єкт міжнародної політики: із пішака великої міжнародної політики щонайменше на туру, яка знаходиться на стратегічній позиції та визначає результат всієї партії для сильніших геополітичних гравців. Національний інтерес України полягає у безумовній перемозі у російсько-українській війні та у відновленні територіальної цілісності країни (включно з Кримом та Донбасом). Українці готові воювати до останнього, якщо вони навіть залишатимуться наодинці із диктаторським режимом Росії, що в сучасних реаліях путінська свита явно не врахувала [4].

Нова безпекова система, що активно розробляється в час війни, мала б у разі нової агресії Росії гарантувати нам всебічну політичну підтримку, негайне надання військової та військово-технічної допомоги. Новий військово-політичний союз проглядається у співпраці України – Великої Британії, Польщі та країн Балтії. Вся система світової безпеки сформована після Другої світової війни постановням ООН стала під сумнів агресією однієї держави, члена Ради безпеки, відповідно роль ООН як і колись Ліги Націй, без реформування системи, стає малозначущою у сприянні та збереженні миру на планеті.

Хиткий баланс сил у регіоні намагаються зберегти США. Як і колись 1991 р. Джордж Буш старший відзначився ганебними заявами з метою зберегти СРСР через страх невизначеності, долі ядерної зброї, так і зараз постачання зброї для України є дуже обмежене і призначене лише стримувати агресора, а не ліквідувати загрозу. Військовий експерт, кандидат політичних наук Петро Черник про США зазначав: «Перше – бояться ядерного удару. Друге – бояться розповзання ядерної зброї, якщо Росія впаде. Припустимо, ракети США не полетіли, але Євгеній Пригожин заходив на ядерний склад “Вороніж-45”, і йому ніхто не чинив опір. Скільки у світі знайдеться організацій, які в час колапсу Росії вирішать поборотися за ті снаряди, і ніхто не чинитиме опір? ХАМАС, “Хезболла”, ті самі перси тощо.

І найголовніша глобальна геополітична проблема сучасності, це і є третє, – як поділити великий ресурсний Сибір. Тому і не поспішають (із постачанням – ред.). Вони собі можуть дозволити це за океаном. Вони доволі добре захищені. Допоки це все не розв'яжеться в розумінні, що далі, – доти буде так, як є» [2].

Росія ще з 1990-их рр. почала здійснювати інформаційні атаки. Тоді вона більш була зайнята війною в Чечні, тож питання української незалежності відкладалося. Однак інформаційний простір завжди залишався ареною просування російських наративів та фейків. На думку військового аналітика Петра Черника російські медіа послідовно нав'язували ілюзії пацифізму та твердження, що війни вже ніколи не буде. Україну також системно згубила політика багатовекторності. Адже всі народи, які пережили російський колоніалізм, після розпаду СРСР сконцентрувалися на швидкій інтеграції в НАТО для свого захисту. Тепер вони безпечені, Україна ж зробивши ставку на багатовекторність прогадала, оскільки остання у геополітиці погано працює. Світ ніколи не стане більш безпечним щодо проявів людської агресії, тому перемагає той, хто спроможний захищатися [3]. Україна подала заявку на вступ до НАТО у пришвидшеному порядку 30 вересня 2022 р. Держава очікувала від саміту лідерів НАТО, який відбувся 11–12 липня 2023 р. у Вільнюсі, фіксації рішень про наближення до членства в Альянсі. Однак, відкритого запрошення до членства не почула. Складається враження, що всіх влаштовує як є, отже українській дипломатії і надалі є над чим працювати.

На думку ряду експертів утвердження України як сильного геополітичного гравця можливе за ряду умов. Перше – розпад РФ на 25–30 держав. Друге – позбавлення її зброї, відсікання від нафти і газу та усіх дармових ресурсів. Третє – вступ України в НАТО. Четверте – заходження на територію України армії США повноцінно з авіаційною, морською і сухопутним компонентами, а ще краще, з ядерною зброєю. І п'ятий принцип – те, що залишиться від московитів (територія ще до приєднання Новгород, а це до 1471 року), має пройти процес очищення. Якщо цього не станеться, наступна російсько-українська війна – лише справа часу [6].

Україна та світ поодиночі не зможуть виграти у боротьбі з росією, адже з другого року війни розпочалася війна ресурсів, і наші військові перспективи на фронті залежать не лише від рівня командування ЗСУ, героїчних зусиль українських військових, а багато в чому, і від надання західної військово-технічної допомоги, її обсягів та вчасності. Всі партнерські сторони виграють у результаті своєї співпраці. Саме таку стратегію необхідно застосувати Україні працюючи зі своїми партнерами – США, ЄС, НАТО, Великою Британією, Францією,

Німеччиною, країнами Балтії. Необхідне розуміння відмінності наших національних інтересів від інтересів інших країн, їх союзів. Наше завдання довести – забезпечення безпеки України, відновлення її територіальної цілісності, її сталий економічний та демократичне розвиток – це внесок у розвиток, стабільність та безпеку цих країн. І навпаки нищення суверенної України це напад на комфорт та безпеку всієї Європи та світової системи безпеки.

Література:

1. Даніліян В. Безпека національна. *Політологічний енциклопедичний словник* / за ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2015. С. 63–65.

2. Денькович Я. «Є три жахи американської геополітики»: Черник про побоювання США через війну Росії». *ТСН. Політика*. 10.02.24. Режим доступу: <https://tsn.ua/politika/ye-tri-zhahi-amerikanskoyi-geopolitiki-chernik-pro-poboyuvannya-ssha-cherez-viynu-rosiyi-2511130.html>

3. Долманжи А. Україна могла б убезпечитися від цієї війни: експерт назвав умову. *УНІАН*. 14.09.23. Режим доступу: <https://www.unian.ua/war/ukrajina-mogla-b-ubezpechitisa-vid-ciyeji-viyni-ekspert-nazvav-umovu-12393348.html>

4. Жданов Ігор. Велика геополітична шахівниця: як не програти Україні в Четвертій світовій війні? *Інтерфакс-Україна*. 30.05.22. Режим доступу: <https://interfax.com.ua/news/blog/835672.html>

5. Шергін С. Політологічна класифікація війн. *Проблеми війни і миру в історії країн світу: збірник наукових праць* / за заг. ред. С. В. Толстова. К. : Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2021. С. 5.

6. «Ця війна цивілізаційна». Петро Черник про поворотні моменти, деокупацію Криму, F-16 та 5 принципів перемоги. *Перший Західний*. 28.08.23. Режим доступу: <https://1zahid.com/news/tsya-vijna-tsyvilizatsijna-petro-chernyk-pro-povorotni-momenty-deokupatsiyu-krymu-f-16-ta-5-pryntsypiv-peremogy/>

ЕНЕРГЕТИЧНИЙ ТЕРОР ЯК СКЛАДОВА ГІБРИДНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Горло Н. В.

*доктор політичних наук, доцент,
професор кафедри політології
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

Війна є невід'ємною складовою політичного процесу, починаючи з давніх часів. Причому вже у давнину сформувався уявлення про те, що перемогти ворога можна не тільки під час контактних дій на полі бою, але й застосовуючи інші засоби, як-от дезінформація противника. Власне, такі уявлення містяться у відомому політичному трактаті Сунь Цзи «Мистецтво війни». З розвитком людства, ускладненням суспільно-економічних відносин, появою інформаційних технологій характер війни трансформується, адже арсенал засобів впливу на суперника надзвичайно розширюється. Зокрема, важливим компонентом гібридної війни у XXI столітті стає енергетичний терор, який, виступаючи інструментом впливу, покликаний завдати економічних втрат, що у сукупності з політичним та інформаційним впливом в результаті має призвести до дезорганізації державної системи управління і дестабілізації та деморалізації суспільства.

Енергетичний сектор є важливою складовою економіки будь-якої країни, відтак енергетична безпека виступає засадою не лише економічної безпеки, але й національної безпеки держави. В умовах обмеженості власних енергетичних ресурсів всі сучасні економіки світу є імпортозалежними, що створює певні умови для енергетичного тиску з боку окремих країн з метою досягнення бажаних цілей. До такого інструменту впливу на інші держави вдається російська федерація.

Прагнучи геополітичного домінування, російська федерація після розпаду СРСР проводить агресивну політику, у тому числі спрямовану на «збирання земель» на пострадянському просторі або шляхом залучення колишніх радянських республік у політичні та економічні союзи, або шляхом загарбницьких війн, які використовуються як засіб тиску і примушування до дії. Така політика стимулює пошук нових засобів досягнення бажаного і, як зазначають аналітики Центру глобалістики «Стратегія ХХІ», якщо в радянській період це вбачалося за допомогою нарощування військового потенціалу, то за умов глобалізації світової економіки вуглеводні та трубопроводи здатні доповнити військовий арсенал. Вони апелюють до офіційного

документу «Енергетична стратегія РФ до 2020 р.» (2003 р.), у якому зазначено: «Росія має у своєму розпорядженні значні запаси енергетичних ресурсів і потужний паливно-енергетичний комплекс, який є базою розвитку економіки, інструментом здійснення внутрішньої та зовнішньої політики» [1]. Росія реалізувала енергетичний тиск щодо України у 2006 і 2009 роках (так звані «газові війни») та у 2013 році, коли, з метою недопущення підписання Угоди про асоціацію з ЄС і задля вступу України до Митного союзу, почала дискримінувати український експорт до рф, завдаючи Україні економічних збитків.

У період повномасштабної російсько-української війни росія вдається до масованих атак на українські енергетичні об'єкти з метою деморалізації населення і його подальшого впливу на владу. Однак спроби знищити енергосистему незалежної країни виявилися невдалими, зимові періоди 2022–2023 і 2023–2024 рр. стали для України випробуваннями на міцність, які вона з гідністю подолала. Зазначимо, що ще у перші дні вторгнення Україна від'єдналася від енергосистеми з росією і білоруссю і підключилася до енергосистеми Євросоюзу (ENTSO-E), що у подальшому дозволило їй у різні періоди експортувати власну електроенергію або ж її імпортувати задля уникнення блекауту. Сумарно за весь 2023 р. обсяг імпорту склав 806,4 тис МВт*год, експорту – 366 тис МВт*год. [2].

Ще одним інструментом енергетичного терору є контроль з боку рф над окремими енергетичними об'єктами України. З перших днів вторгнення окупаційні війська контролюють найбільшу атомну електростанцію України – Запорізьку АЕС, що створює ядерну та радіаційну небезпеку для Європи, адже Запорізька АЕС заміняла територію електростанції. Цей факт, що використовується для погроз і шантажу всього світу, є елементом ядерного терору, до якого вдається росія, аби змусити країни світу відмовитися від військової і політичної підтримки України. Як зазначає Д. Каленюк, закладання вибухівки на атомній електростанції є воєнним злочином, за який виконавці повинні бути покарані. Керівники Росатому, котрі імплементували захоплення ЗАЕС, не можуть далі бути членами МАГАТЕ, бо «МАГАТЕ таким чином легалізує ядерний тероризм замість того, щоби посилювати і адвокатувати санкції проти російських державних компаній, які контролюють атомні електростанції... Але світ не говорить про ядерний тероризм» [3]. Тож нагальним питанням світового значення є перегляд базових засад роботи МАГАТЕ у напрямі її здатності оперативної та ефективно реагувати на кризові ситуації в галузі атомної енергетики, які створюють загрозу безпеці всього світу.

Контроль рф над Каховською ГЕС призвів до її підризу російськими військами 6 червня 2023 року, що спричинило масштабну гуманітарну та

екологічну катастрофу в регіоні і нанесло величезних збитків економіці України. Тож деокупація Запорізької АЕС, Каховської ГЕС та інших енергетичних об'єктів, які знаходяться на тимчасово окупованій території, є нагальним питанням національної безпеки.

Для України енергетичний терор з боку росії не був несподіванкою, адже у Стратегії енергетичної безпеки України (2021 рік) визначено 29 загроз енергетичній безпеці національного рівня, серед них з деструктивним впливом російської федерації пов'язані такі: 1) триваюча збройна агресія Російської Федерації проти України, що проявляється у захопленні територій, ресурсів та окремих об'єктів енергетики України, порушенні енергетичної інфраструктури у зоні зіткнення, перешкоджанні сталій роботі енергетичних активів суб'єктів господарювання енергетичних ринків України і 2) перешкоджання з боку Російської Федерації об'єднанню мереж України із системами електро- та газопостачання ЄС, що є загрозою втілення стратегічного вибору України щодо інтеграції до європейського економічного простору [4]. У Стратегії розглядаються три сценарії змін в енергетичній сфері, один з них, що має назву сценарій «недружного впливу», передбачає посилення впливу рф на енергетику України і зростання залежності України від постачання енергетичних ресурсів та технологій з рф, що автоматично тягне за собою зупинку реалізації програм щодо інтеграції енергетичних ринків та систем України з європейським енергетичним простором. У підсумку це створює критичні загрози національній безпеці України. Убезпечити від такого розвитку подій має сценарій «позитивної трансформації», який передбачає від'єднання від енергетичної системи російської федерації і синхронізацію режимів роботи об'єднаної енергетичної системи України з енергетичними системами країн ЄС. Власне, цей сценарій й було реалізовано з початком повномасштабного вторгнення росії.

Зазначимо, що росія застосовує енергетичний терор і проти інших країн, щоб зменшити рівень їхньої підтримки України: намагається контролювати Глобальний Південь і посилює енергетичний тиск на азіатські та африканські країни, користуючись їх досить міцною сировинною і ресурсною енергозалежністю від рф; як ядерна держава вдається до ядерного шантажу країн НАТО і її партнерів; здійснює газовий шантаж країн ЄС з метою провокування у них енергетичної кризи. Щодо останнього факту, то, як зазначає Т. Жовтенко, в умовах гібридної війни відбувається комбінування різних інструментів, «при цьому правил для такого комбінування не існує – можна поєднувати на перший погляд непокеровані речі і отримувати бажаний результат. Як, до прикладу, використання Кремлем «газового шантажу» ЄС з одночасним здійсненням масштабної диверсії на обох

Північних потоках, що фактично мало б обнулити першу дію – але тільки не в «гібридній» логіці... [5].

Таким чином, енергетичний терор є не лише інструментом сучасної гібридної війни, яку веде російська федерація проти України з метою дезорганізації управління, дестабілізації економіки та деморалізації населення, але й засобом тиску на інші держави з метою недопущення або зниження рівня підтримки України. Проте українська енергосистема гідно протистоїть енергетичним загрозам з боку країни-терориста, країни – члени ЄС і НАТО – йдуть шляхом диверсифікації джерел енергії на користь надійних постачальників, підвищення енергоефективності, заощадження енергії та розвитку Зеленої енергетики.

Література:

1. Гончар М., Чубик А., Ішук О. Гібридна війна Кремля проти України і ЄС: енергетичний компонент. *Дзеркало тижня*. 23.10.2014. URL: https://zn.ua/ukr/energy_market/gibridna-viyna-kremlya-proti-ukrayini-i-yes-energetichniy-komponent-.html (дата звернення: 02.03.2024).

2. Жарикова А. У грудні Україна імпортувала найбільше електроенергії за весь 2023 рік. *Економічна правда*. 2.01.2024. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/01/2/708322/> (дата звернення: 02.03.2024).

3. Ядерний шантаж рф вже є використанням ядерної зброї – експертка. 5.10.2023. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3770216-adernij-santaz-rf-vze-e-vikoristannam-adernoj-zbroi-ekspert.html> (дата звернення: 02.03.2024).

4. Стратегія енергетичної безпеки : Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2021 р. № 907-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/907-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 25.02.2023).

5. Жовтенко Т. Гібридна війна: анатомія інструментарію й перемоги. *Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва»*. 3.11.2022. URL: <https://dif.org.ua/article/gibridna-viyna-anatomiya-instrumentariyu-y-peremogi> (дата звернення: 03.03.2024).

МВС І ВОЛОДИМИР СОСЮРА В 1953 РОЦІ: ПЕРИПЕТІЇ СТОСУНКІВ

Греченко В. А.

*доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Харківський національний університет внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

1953 рік – це переломний і знаковий період в історії України, такий як і 1933-й, 1937-й чи 1941-й роки. Це був рік зламу в нашій історії, рік трансформації держави, що вплинула на різні сфери життєдіяльності її громадян. У руслі перетворень також опинилися й органи охорони правопорядку, змінювалося їхнє підпорядкування, структура, форми і методи роботи. Як правильно підкреслює Л. Шеллі, у цей час МВС не просто контролювало злочинність у Радянському Союзі, воно контролювала все суспільство за допомогою далекосяжних функцій, які стосувалися життя кожного громадянина» [1, р. XVII]. 15 березня 1953 р. було створене об'єднане міністерство внутрішніх справ, куди увійшли і органи держбезпеки, і міліція. Його очолив Л. Берія, який водночас став першим заступником голови Ради Міністрів СРСР. 16 березня 1953 р. Л. Берія підписав наказ про призначення генерал-лейтенанта П. Мешика міністром внутрішніх справ Української РСР. Члени парткому МВС були шоковані такими висловлюваннями нового міністра: «Слухати «Голос Америки» та «Бі-Бі-Сі» – аж ніяк не кримінал, я і сам їх слухаю». Або: «Із задоволенням вивчаю «Історію України» Грушевського» [2, с. 34].

Під час своєї нетривалої, тримісячної каденції на посаді міністра внутрішніх справ УРСР П. Мешик встановив деякі контакти з Володимиром Сосюрою та вплинув на його долю та долю його дружини Марії Сосюри (Данилової). Почалося все з листа до П. Мешика журналіста Л.М. Ругна. Ругно Леонід Микитович, 1914 року народження, член КПРС з 1939 року, освіта вища, у 1948–1949 рр. працював в органах МВС. У своєму розлогому листі він присвятив чимало рядків і творчості В. Сосюри. Він, зокрема, писав, що «газета «Правда», критикуючи вірш «Любіть Україну», наголошувала, що Сосюра написав багато добрих віршів. Сосюра і після цього виступу «Правди» написав багато добрих віршів. Але біда у тому, що їх не друкували. Ось уже понад два роки не публікують його віршів журнали та газети». «То що ж виходить? – продовжував далі автор листа до МВС. – Тоді, коли Сосюра написав націоналістичний вірш, – його хвалили

і друкували, а коли Сосюра щиро прийняв партійну критику, намагається виступати у пресі з добрими віршами, його віршів не публікують» [3, арк. 105–106].

На цей лист звернув увагу П. Мешик і дані щодо В. Сосюри були перевірені. П. Мешик у своєму повідомленні в МВС СРСР відзначав, що «за наявними даними, Сосюра внаслідок того, що за останні роки його не друкують, перебуває у скрутному матеріальному становищі». Доповідна записка Ругно була надіслана Л. Берії поштою [3, арк. 107–110].

За кілька днів, 25 квітня 1953 р., у В.М. Сосюри була відібрана пояснювальна записка на ім'я міністра внутрішніх справ УРСР П.Я. Мешика щодо своїх творів. У ній він, зокрема, писав: «З дня... критики центральним органом нашої партії мого вірша «Любись Україну», я дуже багато працював, щоб виправити допущену мною помилку. У цьому мені багато допомогла письменницька парторганізація та ЦК партії в особі товариша Мельникова, результатом чого є збірка поезій «За мир», яку видає видавництво «Радянський письменник». У 1932 році у мене вийшла збірка «Серце», де я, неправильно розуміючи термін «націонал-більшовик», наплутав, що виразилося у вірші «Два Володьки» і був правильно розкритикований. Партія і тоді допомогла мені в подальшій творчості позбавитися помилок, як це вона робить і тепер. Пройшло майже два роки з дня появи у «Правді» статті «Про ідеологічні збочення в літературі». У широкій пресі я майже не друкувався. Останнім часом у журналах друкують мої вірші, але в газетах за ці майже два роки було надруковано п'ять віршів. Я давав до газет вірші, їх брали, але не друкували. Це відбивало бажання давати їм вірші знову, оскільки все одно на сторінках газет вони б не з'явилися, як ті, які я давав раніше. Збірку віршів «За мир» багато разів різали, викинули всю лірику (про кохання, про природу), але я завзято працював, заміняв викинуте на нове, і збірка вийшла обсягом у 65 000 рядків У ньому багато віршів про Батьківщину, про донецьких шахтарів, про сталінські будови та кілька поем: «За мир», «Під клич гудків», «Україна», «Іван Черемха» (про донецького комбайнера), «Корея». Я працював, долаючи морально пригнблений стан від того, що в газети мені фактично зачинили двері. Вірші мої двічі обговорювали на секції поезії спілки письменників, і на другому обговоренні було констатовано, що я маю успіхи, внаслідок чого виходить друком збірка «За мир». Повернувся ще до минулого. У 1929 році я здав у журнал «Життя і Революція» уривок із поеми «Мазепа», що це був уривок, доводить появу в журналі «Пролітфронт» продовження (два уривки), але чомусь у журналі «Життя і Революція» уривок поеми «Мазепа» вийшов як поема, тобто,

закінчений твір, і мене почали бити, від чого в мене опустилися руки...Це все, що я не можу додати Вам до сказаного мною особисто. При цьому додаю журнал «Життя і революція», де під виглядом поеми надруковано уривок «Мазепи» [3, арк. 111–114].

Але ця історія мала продовження. Володимир Сосюра згадував, що йому довелося зустрітися з П. Мешиком через кілька місяців після цього повідомлення Мешика Берії (очевидно, поки йшла певна перевірка фактів), у червні 1953 р. і Мешик запитував його, чому він не друкується, як живе? Володимир Миколайович повідомив, що здав до ломбарду речей на 100 000 рублів. (Речей на таку суму ще слід було мати!). Міністр запропонував йому написати листа, вказавши на те, хто саме його не друкує, і дати переписати квитанції з ломбарду. «А через деякий час, – пише В. Сосюра, – та рука, що сказала своїм благовісним жестом: «Сосюру не трогать», повернула мені з далекої, засніженої тайги мою дружину» [4, с. 377–379]. (У 1949 році Марію Сосюру заарештували начебто за розголошення державної таємниці і заслали до Казахстану). Що ж це була за «рука»? Скоріше за все – Л. Берія – так за логікою і за вище наведеним документом. А хто ж ще міг дати П. Мешику таке розпорядження? Ця версія, здається нам достатньо обгрунтованою.

Може на згадку про це, а може, щоб підтвердити вірність політиці «відлиги», яка тоді вже розпочалася, але через 2 роки, у 1955 р., В. Сосюра написав вірш «Міліціонер», опублікованому у відомчій газеті «Радянський міліціонер», де були такі рядки:

«Вітчизни славний, вірний син
і в щастя дні, і в дні негоди,
оберігає спокій він
і труд радянського народу» [5].

Дані документи, які розкривають непрості стосунки Володимира Сосюри з радянською службою держбезпеки, слід розглядати з урахуванням реалій того часу. В. Сосюра змушений був до них пристосовуватися, як і інші видатні представники української літератури – його сучасники. Документи подані нами у дещо скороченому вигляді, але дають можливість більше дізнатися про маловідомі сторінки життя та творчості одного з улюблених поетів України.

Література:

1. Louise Shelley. Policing Soviet Society: The Evolution of State Control. New-York-London : Routledge, 2005. P. XVII.
2. Мешик Павло Якович (1910–1953). Генерал-лейтенант // Міністерство внутрішніх справ України: події, керівники, документи та матеріали (1917–2017 рр.): наук. вид. / авт. кол. : М. Г. Вербенський, О.

Н. Ярмиш, В. О. Криволапчук, Т. О. Проценко, В. В. Ткаченко, В. М. Чисніков, Т. А. Плугатар, В. А. Довбня, О. В. Кожухар ; за заг. ред. А. Б. Авакова. К., 2016. Т. 6. : Міністерство внутрішніх справ – Міністерство охорони громадського порядку Радянської України в період десталінізації та подальших реорганізацій (5 березня 1953 р. – грудень 1968 р.). К. ; Х. : Мачулін, 2016. С. 34.

3. Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ). Ф. 16. Оп. 1. Спр. 890. Арк. 105–114.

4. Попик В. А. Під софітами спецслужб: Художньо-документальний збірник. Київ : Вид-во Європ. ун-ту фін., інформ. систем, менеджм. і бізнесу, 2000. С. 377–379.

5. Сосюра В. Міліціонер. *Радянський міліціонер*. 1955. 22 травня.

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ТА ГІБРИДНІ ЗАГРОЗИ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Гришук А. Б.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін

Інститут права

Львівського державного університету внутрішніх справ

м. Львів, Україна

На сьогоднішній день наша держава перебуває в умовах воєнного стану, в якому інформація є також інструментом протистояння. Слід зазначити, що інформація допомагає вигравати війни та політичні кризи без зброї та пострілів. Попри це, інформація здатна створювати нові, так звані гібридні війни в яких військовий чинник є складовою частиною війни у всіх її негативних сторонах. Гібридні війни- це складне явище, що спроможне за допомогою інформації деструктивно впливати на суспільство та державу та змінювати їх.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Також законодавець пояснює зміст, що собою являють національні інтереси України – це життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний

суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян [1].

Об'єктами національної безпеки є: – людина і громадянин – їхні конституційні права і свободи; – суспільство – його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, інформаційне і навколишнє природне середовище та природні ресурси; – держава – її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність. Суб'єктами забезпечення національної безпеки є: – Верховна Рада України; – Президент України; – Кабінет Міністрів України; – Рада національної безпеки і оборони України; – міністерства й інші центральні органи виконавчої влади; – Національний банк України; – суди загальної юрисдикції; – прокуратура України; – місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування; – Збройні Сили України, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Державна прикордонна служба України й інші військові формування, утворені відповідно до законів України; – громадяни України, громадські об'єднання.

Інформаційна безпека забезпечується з урахуванням принципів забезпечення. Основними принципами забезпечення національної безпеки є: – пріоритет прав і свобод людини та громадянина; – верховенство права; – пріоритет договірних (мирних) засобів у розв'язанні конфліктів; – своєчасність і адекватність заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам; – чітке розмежування повноважень і взаємодія органів державної влади у забезпеченні національної безпеки; – демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією держави та іншими структурами в системі національної безпеки; – використання в інтересах України міждержавних систем і механізмів міжнародної колективної безпеки [2, с. 331].

Варто зазначити, що національна безпека нерозривно пов'язана з державним суверенітетом та незалежністю держави. З огляду на зміст статей 16, 17, 18 Конституції України до національної безпеки входить (відноситься): забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави; захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. (Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України); забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на

відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом; зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права [3].

Інформаційна безпека в Україні також визначається і рядом інших нормативно-правових актів, зокрема й підзаконними: «Доктрина інформаційної безпеки України» затверджена Указом Президента України від 25.02.2017 р., рішення РНБО «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану» від 18.02.2022 р. [4], в якому визначено, що в умовах воєнного стану реалізація єдиної інформаційної політики є пріоритетним питанням національної безпеки» тощо. Важливим є те, що здійснює свою діяльність Центр протидії дезінформації, який діє при Раді національної безпеки і оборони України, здійснює заходи щодо протидії загрозам національній безпеці та національним інтересам України в інформаційній сфері, забезпечує інформаційну безпеку, здійснює протидію дезінформації, протидію пропаганді тощо.

«Україна сьогодні змушена не лише стримувати агресію Росії на своїх кордонах, а й захищати свій цифровий простір від кібератак. На цьому наголосив Президент Володимир Зеленський в інтерв'ю американському виданню The Washington Post. «Ми маємо гібридну війну. Нас атакують: військові атаки, кібератаки та енергетичні атаки», – констатував Глава держави [5].

Варто погодитись з думкою Є. В. Магди, який вважає, що гібридна війна « це сукупність підготовлених та оперативно реалізованих дій військового, дипломатичного, економічного, інформаційного характеру, спрямованих на досягнення стратегічних цілей. Її ключове значення полягає в підпорядкуванні інтересів однієї держави іншій в умовах формального збереження політичного устрою країни. До базових компонентів гібридної війни можна віднести традиційні та нестандартні загрози, тероризм, підіривні дії, новітні й нешаблонні технології для протидії супротивникові, який є більш могутнім у військовому та політичному плані» [6, с. 27].

Отже, з вище наведеного варто підкреслити, що для України питання національної безпеки має дуже важливе значення, оскільки пов'язане з іншими проблемами, які потребують вирішення. Національна безпека – по-перше, це здатність держави коли необхідно реагувати, тобто запобігати, виявляти та протидіяти загрозам національних інтересам, шляхом не лише прийняття нормативно-правових актів,

створенні органів для захисту національної безпеки, а й своєчасно вживати заходів для ліквідації цих загроз. По-друге, до його складу входить людина і громадянин, суспільство та його цінності (культурні, духовні тощо). По-третє, суб'єктами забезпечення національної безпеки є: глава держави, органи виконавчої влади тощо.

Література:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

2. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Ярема О. Г. Інформаційне право України : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 416 с.

3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України»: Указ Президента України від 25 лютого 2017 року № 47/2017 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/47/2017>

5. Офіційне інтернет представництво Президента України: URL: <https://www.president.gov.ua/news/gibridna-vijna-proti-ukrayini-vedetsya-u-riznih-napryamkah-i-72473>

6. Магда Є.В. Гібридна війна: вжити і перемогти. Харків : Віват, 2015. 304 с.

ГІБРИДНА ВІЙНА: ОЗНАКИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Дацюк Т. К.

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри соціально-гуманітарних

та загальноправових дисциплін

Криворізький навчально-науковий інститут

Донецького державного університету внутрішніх справ

м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна

Гібридна війна́ (англ. *hybrid warfare*) – різновид ескалації конфліктів, властивий для 21 ст., що поєднує застосування державних та недержавних, традиційних і нетрадиційних стратегій, ресурсів, засобів, методів підривної діяльності, механізмів кібервійни з метою

досягнення певних політичних цілей. Вважається, що термін «гібридна війна» з'явився ще 2005 р. й став застосовуватися для опису стратегії Хезболли в Ліванській війні 2006 р. Із того часу поняття «гібридна» є домінуючою під час обговорення сучасних і майбутніх воєнних дій до такого ступеня, що вище військове керівництво взяло його на озброєння й використовує як основу сучасних воєнних стратегій.

Треба підкреслити, що загалом у міжнародному праві відсутнє поняття «гібридна війна». Дослідження технологій ведення гібридних війн розкрито в значній кількості наукових робіт як зарубіжних, так і вітчизняних науковців.

О. Ситник визначає гібридну війну як збройне протистояння, просто як зброю; крім традиційного, виступають ще й спеціальні технології, інформаційні, технічні та глобальні мережеві пристрої [1]. Відомий український політичний діяч, автор монографії «Світова гібридна війна: український фронт».

В.Горбулін зазначає, що Росія застосувала проти України концепцію «гібридної війни», яка багато в чому є унікальною зі структурно-функціонального погляду: за формою вона «гібридна», а за змістом – «асиметрична»[2].

Гібридна війна включає реалізацію комплексу гібридних загроз різного виду, а саме: традиційних, нестандартних, масштабний тероризм, а також підривні дії, у ході яких застосовуються інноваційні технології для протидії військовій силі супротивника, такі як масовані кібератаки, підривні дії в енергетичній, економічній сферах тощо [3]. Автором цієї концепції є Френк Г. Хоффман, колишній офіцер морської піхоти, науковий співробітник Міністерства оборони США. Він зазначає, що конфлікти будуть мультимодальними (тобто такими, що ведуться різними способами) і багатоваріантними, що не входять у межі простої конструкції ведення збройного конфлікту чи війни. За Ф.Хоффманом, майбутні загрози можуть більшою мірою бути схарактеризовані, як гібридне співвідношення традиційних та нерегулярних стратегій і тактик. Це децентралізоване планування й виконання, участь недержавних акторів із використанням одночасно простих та складних технологій.

Характерні ознаками гібридної війни можна вважати наступні:

- цілковита підпорядкованість військових завдань політичним і медійним цілям;
- поєднання традиційних та новітніх методів ведення війни;
- приховане локальне застосування регулярних збройних сил;
- залучення нерегулярних збройних формувань (терористів, сепаратистських рухів, партизанів);

– вирішальна роль пропаганди та інформаційно-психологічних операцій для впливу на громадську думку.

- Способи ведення гібридної війни:
- фінансування та безпосереднє здійснення актів державного тероризму;
- підтримка сепаратизму;
- ініціювання псевдодержавних утворень;
- озброєння, матеріальне забезпечення та підготовка нерегулярних збройних формувань, озброєних загонів терористів, бойовиків із місцевого населення;
- утримання населення конфліктного регіону в постійному страху за своє життя.

Розпочинаючи з другої половини 80-х років минулого століття, елементи та технології концепції «гібридних війн» застосовувалися Росією в Придністров'ї, Абхазії, Південній Осетії та Нагірному Карабасі, а також США, НАТО і ЄС–в Афганістані, Косові, Іраку, Лівії й Сирії. Використання терміну «гібридна війна» набуло особливого значення у зв'язку з розв'язаною 2014 РФ агресією проти України, результатом якої стали окупація АР Крим та окремих районів Донецької і Луганської областей (ОРДЛО). Російська агресія спонукала до розширення змісту гібридної війни, стимулювала процес осмислення цього явища як окремого феномена. Агресія РФ проти України є спробою формування гібридного світоустрою, що означає:

- відновлення світопорядку часів холодної війни з відповідною поляризацією світу та довільним тлумаченням норм міжнародного права;
- маніпулювання демократичними стандартами з метою виправдання політики масової брехні;
- повзучу експансію зі створенням псевдореспублік та використанням сепаратистсько-терористичних угруповань;
- підрив легітимності влади і роздмухування внутрішньодержавних суперечностей на території жертви агресії;
- створення пропагандистськими та репресивними засобами всередині своєї країни та на окупованих територіях квазіреальності закритого типу;
- «захист співвітчизників», «співгромадян», освячений ідеологією «руського світу»;
- підміна гібридної агресії поняттям «громадянська війна», ідентифікація агресором себе як «миротворця» та посередника, приписуючи об'єктові нападу роль нападника.

Розв'язана 24.02.2022 РФ широкомасштабна війна проти України засвідчує, що гібридна війна може здійснюватися з метою пошуку

слабких місць в обороні противника задля подальшого відкритого збройного захоплення території суверенної держави. При цьому використання елементів гібридної війни продовжується, що засвідчує спроба з боку керівництва РФ розмиття відмінностей між станом війни і миру під виглядом «спеціальної військової операції».

Протидія гібридній війні передбачає:

- розробку альтернативних стратегій з урахуванням ключової ролі сил спеціальних операцій;
- спроможність критичної інфраструктури до протистояння зловмисним діям та завданям руйнуванням, до динамічного відновлення;
- використання інформаційно-комунікаційних можливостей (публічної дипломатії; взаємодії держави, військових і громадськості; Засоби масової інформації засобів масової інформації та соціальних мереж; волонтерської діяльності);
- формування нової моделі системи національної безпеки та оборони, спроможної відповідати на виклики сьогодення і майбутнього;
- поєднання асиметричних зусиль різних країн, застосування жорстких економічних санкцій проти агресора;
- створення коаліції держав із метою захисту демократії та загальнолюдських цінностей [4].

Література:

1. Ситник О. Гібридний характер російсько-української війни 2014–2017 років та пошук ефективних засобів протидії. URL: <http://dontsov-nic.com.ua/hibrydnyj-harakter-rosijsko-ukrajinskoji-vijny-2014-2017-rokiv-ta-poshuk-efektyvnyh-zasobiv-protydiji/>
2. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Київ : НІСД, 2017. 496 с.
3. Hoffman F. Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. Arlington : Potomac Institute for Policy Studies, 2007. 72 p.
4. Горбатенко В. П. Гібридна війна // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua>

ВИКЛИКИ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: МІЖНАРОДНИЙ КОНТЕКСТ

Животовська І. Ю.

кандидатка юридичних наук,

доцентка кафедри конституційного права

Національний університет «Одеська юридична академія»

м. Одеса, Україна

Геополітична конфронтація між державами та зміна їхніх політичних позицій відбувається в розмитому операційному просторі між миром і війною. Вже давно помітно, що війни дедалі більше відходять від суто збройного характеру, натомість стаючи все більш гібридними. Основна наша увага зосереджена на специфічній тактиці під назвою непрямі атаки, які зазвичай використовується в цьому типі змагань. Частота та повсюдність цих інцидентів – в Україні, Ізраїлі, Тайвані – свідчить про те, що непрямі атаки залишатимуться основною тактикою гібридного міждержавного протистояння.

У науковій літературі точаться широкі дискусії щодо того, як визначити гібридну війну. Прикметники, які використовуються в цьому контексті, як-от гібридний, сірий, асиметричний, незбалансований і нетрадиційний, не завжди взаємозамінні, що свідчить про відсутність стабільності в цій сфері, тоді як складність загроз, з якими ми стикаємося, продовжує розвиватися. З огляду на цю проблему, європейські дослідники у науковій площині пропонують типологію гібридної загрози з використанням трьох ключових заголовків: гібридне втручання, гібридні операції та гібридна війна. Вони відрізняються за трьома принципово важливими вимірами: засоби (невійськові, воєнізовані, військові), заперечення (правдоподібне, неправдоподібне, без заперечення) та мета контролю (рефлексивна, функціональна, територіальна) [1].

Дезінформація в поєднанні з операціями впливу відіграє важливу роль у концепції гібридної війни. Сюди входить фактичне або м'яке залучення медіа-професіоналів, науковців, впливових осіб спільноти, призначення «ботів» або так званих «ферм тролів» з метою впливу на конкретні дії чи погляди громадян, або змінити тон публічної дискусії. Приміром, агресор часто приховує причетність до певної атаки, наймаючи для цього нібито недержавних суб'єктів, наприклад, приватні військові компанії, а потім заперечує будь-який прямий зв'язок з ними, часто з правдоподібним запереченням.

Новизна гібридних загроз у 21 столітті полягає в багатогранних формах, які вони зараз часто приймають, як правило, завдяки

застосуванню нових технологій, а також демонстраційній швидкості їх поширення. Зрозуміло, що супротивники задля досягнення своїх політико-стратегічних цілей все частіше використовують гібридні тактики, адже умовно може досягати тих самих стратегічних цілей, для яких традиційно використовується інший інструмент міждержавної агресії – звичайна війна.

Російське вторгнення в Україну продемонстрували гострі виклики, з якими Україна одночасно стикається проти воюючих сил на кількох фронтах. Ця війна докорінно змінила не лише міжнародний порядок, а й саму воєнну доктрину та її відношення до пошуку вирішення наявних проблем, зосереджуючись на розумінні причинно-наслідкового зв'язку між самою гібридною війною та її майбутнього впливу на європейську та глобальну безпеку.

Варто зазначити, що стійкість деяких держав до невійськових впливів є багатозначною, складною, динамічною, мінливою та нестабільною. Прогнозування можливих слабких точок, на які може бути виявлений гібридний вплив з метою досягнення цілей певної влади, є складним, але стратегічно орієнтованим завданням. Хоча росія наразі веде війну переважно в Україні, Кремль не втратив інтересу до сусідньої Республіки Молдова, а, навпаки, використовує всю її внутрішню вразливість для використання некінетичних воєнних інструментів, перейшовши до режиму активної кібервійни. Значний російський гібридний тиск поширюється на всі сфери політичного та соціального життя Молдови, включаючи економіку, енергетику, демократію, верховенство права, громадську безпеку та державне управління. Вказані сфери складають основу слабких сторін (ризиків) Молдови, які особливо помітні, коли йдеться про боротьбу з корупцією, реформування її адміністрації або захист від політичного втручання з боку росії чи спонсорованих росією політичних сил. Крім цього, кумулятивний ефект тиску виражається в обмежених свободах преси, маніпуляціях ЗМІ та інтенсивному управлінні публічною аудиторією для підтримки гібридних атак. Спільним для цих засобів є те, що такі «туманні» інструменти спрямовані на підрих єдності Заходу та дестабілізацію їхніх суспільств і демократій. Звісно, цей складний набір гібридних загроз стає дедалі деструктивним і може призвести до ширшої регіональної дестабілізації, безпосередньо втягуючи великі сили та посилюючи масштаби конфлікту.

У робочому документі Європейського центру досконалості для боротьби з гібридними загрозами (Hybrid CoE) від 2023 року [2] зазначається, що Молдова стала більш суверенною у своїй внутрішній і зовнішній політиці, вживаючи все більш рішучих заходів проти корупції і, особливо, проти втручання Кремля. Уряд з достатньою

стратегічною та рекомендаційною підтримкою з боку ЄС, не лише розпочав реформи в країні, але й продовжує нейтралізувати інструменти гібридної загрози росії. Найважливіші приклади цього включають скорочення штату посольства росії в Кишиневі, запровадження третього енергетичного пакету в енергетичному секторі, вихід з організації Співдружності Незалежних Держав, заборона проросійської партії «Шор», а також виклик наративам росії щодо мови країни (перейменування офіційної мови) та історії (наприклад, відновлення історичних досліджень російських злочинів під час Другої світової війни). Оскільки, Молдова все ще залишається надзвичайно вразливою до російських кібератак, то для ефективної протидії гібридним загрозам було прийнято Закон про кібернетичну безпеку, який набуде чинності з 1 січня 2025 року [3], що має вирішальне значення для зміцнення кібербезпеки Молдови.

Доречно буде також згадати триваючий конфлікт між Ізраїлем і палестинським ісламістським угрупованням «Хамас». Так, у кіберпросторі відкрилося широке віртуальне поле битви, де хакери з обох сторін намагаються атакувати інфраструктуру один одного. Враховуючи гібридний характер сучасних конфліктів, розповсюдження конфлікту в кіберпростір після 7 жовтня 2023 року було очікуваним, і розумно припустити, що Хамас розв'язав безпрецедентний потік дезінформації та дезінформації для виправдання своїх злочинів з точки зору поширення глибокого фейкового контенту на багатьох платформах на Близькому Сході та в усьому світі.

Як світ стає все більш багатополлярним, то у глобальному вимірі це означає конфлікт демократичної державної системи проти авторитарної системи державної влади; переоцінку існуючих альянсів і партнерств. Отже, з'являється більше гравців, які прагнуть отримати, відновити або переглянути свій статус і кинути виклик нормативному світовому порядку [4]. З урахуванням реалій сьогодення, вкрай важливим є питання посилення стійкості до гібридних загроз у національному законодавстві, а також у сфері міжнародного права, щоб протистояти розмиванню основних цінностей західних демократичних суспільств, коли ці самі цінності задля утвердження цифрового авторитаризму можуть бути засобом підриву їх власного існування.

Література:

1. Wigell M., Mikkola H., Juntunen T. Best Practices in the whole-of-society approach in countering hybrid threats. *European Parliament*. May 2021. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/653632/EXPO_STU\(2021\)653632_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/653632/EXPO_STU(2021)653632_EN.pdf) (accessed date: 20.02.2024).

2. Kubica L. Hybrid CoE Working Paper 28: Moldova's struggle against Russia's hybrid threats: from countering the energy leverage to becoming more sovereign overall. *Hybrid CoE*. January 2024. URL: <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2024/01/20240129-Hybrid-CoE-Working-Paper-28-Moldovas-struggle-against-Russias-hybrid-threats-WEB.pdf> (accessed date: 20.02.2024).

3. Legea nr. 48/2023 privind securitatea cibernetică. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136732&lang=ro

4. Giannopoulos G. The Landscape of hybrid threats: A conceptual model public version. *Hybrid CoE*. 2021. URL: https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2021/02/conceptual_framework-reference-version-shortened-good_cover_-_publication_office.pdf (accessed date: 20.02.2024).

ЯК ЗМІНИЛАСЯ ЕКОНОМІЧНА НЕРІВНІСТЬ В ПЕРІОД ПОВНОМАСШТАБНОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ: РИЗИКИ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ СТІЙКОСТІ СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ

Завгородня С. П.

*кандидат наук з державного управління,
старший науковий співробітник відділу соціальної стратегії
Центр економічних і соціальних досліджень
Національного інституту стратегічних досліджень
м. Київ, Україна*

Забезпечення функціонування найбільш важливих сфер життєдіяльності суспільства, зокрема забезпечення стійкого постачання продовольства та енергопостачання задекларовано в Указі Президента України від 27 вересня 2021 р. № 479/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості» [1]. Сучасна реальність в Україні, яка визначається повномасштабною збройною агресією РФ, цілеспрямованим руйнуванням військами РФ цивільної та енергетичної інфраструктури, актуалізує поглибленню економічної нерівності серед населення, а також ризики для функціонування найбільш важливих сфер життєдіяльності суспільства і держави. Своєчасно ідентифікувати та реагувати на ризики від поглиблення економічної нерівності, а також їх вплив на важливі сфери

життєдіяльності суспільства і держави, як продовольче забезпечення та енергозабезпечення постає важливим завданням.

Економічна нерівність відображає нерівний доступ до ресурсів і, отже, різні можливості для людського розвитку і різних груп населення. Диференціація за доходами є одним із визначальних чинників нерівності населення за споживчими характеристиками [2]. Чим бідніше домогосподарство, тим більшу частку свого доходу воно змушене витратити на задоволення базових потреб, зокрема на купівлю продуктів харчування, оплату житлово-комунальних послуг.

Дані, оприлюднені в Інфляційному звіті НБУ за жовтень 2023 р. [4], свідчать про стрімке зростання кількості домогосподарств, які не можуть дозволити собі певні товари першої необхідності протягом дії режиму воєнного стану, що фактично означає їх перебування на межі бідності. Станом на вересень 2023 р. таких домогосподарств було понад 50 %. Судячи із самооцінки фінансового становища домогосподарств, за період воєнного стану значно зросла частка домогосподарств, які економлять на харчуванні (з 12,2 % у 2021 р. до 26,2 % у 2023 р.), а також домогосподарств, яким вистачає на харчі, одяг, взуття, придбання дрібної і габаритної техніки (з 3 % у 2021 р. до 8,3 % у 2023 р.) та які можуть дозволити собі будь-які покупки (з 0,5 % до 1,7 % за досліджуваний період). Водночас зменшилася частка домогосподарств, яким вистачає на харчі, одяг, взуття (з 39,3 % у 2021 р. до 22,7 % у 2023 р.), а також на придбання дрібної техніки (з 18,1 % до 13,8 % за відповідний період).

Тенденціям поширення економічної нерівності сприяють воєнні дії, збільшення чисельності людей з інвалідністю внаслідок російської збройної агресії, погіршення демографічних показників. Також зазначене спостерігається на тлі збільшення частки неактивного та скорочення частки зайнятого населення. При цьому, зростають доходи населення головним чином за рахунок збільшення бюджетних виплат, зокрема військовим, зростання частки соціальної допомоги та ін. Така бюджетна підтримка уже другий рік поспіль залишається ключовою у доходах населення.

Зростання кількості домогосподарств, які не можуть дозволити собі товари першої необхідності, фізичне руйнування інфраструктури військами РФ протягом дії режиму воєнного стану, потребують аналізу можливих ризиків для продовольчого забезпечення населення, доступності задоволення енергетичних потреб населення.

Порівняно з довоєнним періодом погіршилося значення Глобального індексу продовольчої безпеки (англ. Global Food Security Index), а також значення всіх його базових компонентів. Індекс складається з чотирьох компонентів: економічна та фізична доступність

продовольства, якість і безпечність, природні ресурси та стійкість), за допомогою якого оцінюються сильні й слабкі сторони та загрози для національних продовольчих систем країн світу. Зокрема, Україна за даними 2022 р. посідала 71 місце серед 113 країн світу, а у довоєнний період – 58 місце у світі [5].

Найбільше знизився рівень економічної доступності: з 73,9 у 2021 р. до 66,6 у 2022 р.; за цим показником у 2022 р. Україна посідала 65 місце в світі. Найбільша видаткова частка сімейного бюджету українців припадає на продукти харчування. До повномасштабної збройної агресії РФ ця частка видатків в Україні становила 42 %; нині, за оцінками експертів, вона зросла до 48–49 %. Також від початку повномасштабної збройної агресії РФ проти України зросла частка домогосподарств, які економлять на харчуванні – з 12,2 % у 2021 р. до 26,3 % у 2023 р. [4].

Не менш важливою серед складників рівня продовольчої безпеки вважається оцінка якості та безпечності продуктів харчування. За цим показником Україна за даними 2022 р. посідала 52 місце в світі (найкраща позиція серед базових компонентів), значення показника зменшилося порівняно з 2021 р. лише на 0,6 пункту. Водночас на тлі скорочення споживачів зі стабільним доходом та зростання цін на продукти харчування (на 3,7 % у грудні 2023 р. до аналогічного періоду 2022 р.) значно погіршилася якість раціону харчування населення.

Через повномасштабну збройну агресію РФ загострилася проблема локального дефіциту продуктів харчування в окремих населених пунктах, які розташовані близько до зони бойових дій. Значення показника фізичної доступності продовольства в Україні у 2022 р. зменшилося на 3,7 пункти (з 51,8 до 48,1 у 2022 р.; за цим показником Україна посідала 93 місце в світі). На 5,8 пункти знизився показник стійкості ресурсів, який оцінює вплив та адаптацію країни до природноресурсних ризиків (з 49,3 до 43,5 у 2022 р.; у 2022 р. за цим показником Україна посідала 94 місце в світі).

Іншою значною статтею витрат домогосподарств є оплата комунальних, зокрема – енергетичних послуг. Попри те, що законодавство України визначає базову норму оплати за житлово-комунальні послуги (ЖКП) у розмірі 15 % від середньомісячного сукупного доходу домогосподарств, сьогодні частка таких витрат у середньому по Україні оцінюється в розмірі 23–24 % сімейного бюджету. До початку повномасштабної збройної агресії РФ цей показник оцінювали в 13,5 %. Водночас забезпечення рівного доступу населення до енергетичних послуг є невіддільним правом кожної людини та однією із важливих сфер життєдіяльності суспільства в інтересах забезпечення стійкості.

Важливими аспектами оцінки поширення енергетичної бідності є показники заборгованості за комунальні послуги, а також обмеженості доступу до енергетичних послуг. До початку повномасштабної збройної агресії РФ проти України у грошовому вимірі на 1 січня 2022 р. борг споживачів за житлово-комунальні послуги складав 81,6 млрд грн, а станом на 1 січня 2023 р. сягав 120 млрд грн, ураховуючи й борги на тимчасово окупованих територіях. За наявними даними, на кінець жовтня 2022 р. респонденти зазначали, що середня температура в помешканні була значно нижчою за ту температуру, яку вони вважають для себе комфортною – 17⁰С, проти 21,⁰С.

Для підвищення адаптивності до ризиків воєнного часу і стійкості найбільш важливих сфер життєдіяльності суспільства і держави, зокрема стійкого постачання продовольства, енергоресурсів, пріоритетами мають стати розв'язання таких проблемних завдань. Ключовим пріоритетом для зміцнення стійкості продовольчого забезпечення вбачається надати можливість постачання для всіх соціальних і демографічних груп населення якісних і безпечних продовольчих продуктів. Розв'язання проблеми узгодження об'єктивної необхідності підвищення тарифів на комунальні послуги та нерівномірності доходів населення, потреби подолання енергетичної бідності стає одним із ключових пріоритетів для зміцнення стійкості енергозабезпечення населення в умовах воєнного стану.

Розширення можливостей для суб'єктів господарювання у сферах продовольчого забезпечення (прозорість і зрозумілість схем субсидування, належний їх розподіл і моніторинг), енергопостачання (масштабування залучення грантів, інвестицій у підвищення енергоефективності у сферах транспортування і постачання енергетичних ресурсів населенню) сприятиме справедливому розподілу користі між усіма стейкхолдерами. Збільшення можливостей для домогосподарств у частині масштабування виготовлення сільгосппродукції індивідуальними сільськими домогосподарствами, трансформація субсидування енергопостачання на підтримку енергоефективності, впровадження додаткових джерел енергозабезпечення з використанням ВДЕ у будівлях сприятиме самозабезпеченню основних потреб населення. Інвестиції домогосподарств, суб'єктів господарювання, міжнародних фінансових організацій (донорів), мають стати частиною зміцнення стійкості найбільш важливих сфер життєдіяльності суспільства і держави.

Література:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи

стійкості» : Указ Президента України від 27.09.2021. № 479/2021. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181>

2. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу / за ред. Е. М. Лібанової. Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2012. 404 с.

3. Завгородня С.П. Прояви економічної нерівності населення в Україні в контексті забезпечення стійкості. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/proyavy-ekonomichnoyi-nerivnosti-naselennya-v-ukrayini-v-konteksti>

4. Інфляційний звіт, жовтень 2023 року. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyinyi-zvit-jovten-2023-roku>

5. Global Food Security Index 2022. *Economist Impact*. URL: <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/>

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ТРАНСФОРМАЦІ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНСТВА В УКРАЇНІ

Заяць Н. В.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного та адміністративного права
Державний університет інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

Питання наукового аналізу причин та наслідків конституційно-правових змін в системі державної влади України є особливо актуальним з огляду на те, як ці процеси впливають на функціонування політичної системи в цілому. Конституційні положення сьогодні є наслідком розвитку різноманітних процесів в суспільстві, що впливають на функціонування та трансформацію інститутів державної влади, народовладдя, громадянського суспільства. Модель організації державної влади, що була запроваджена Конституцією України 1996 року, об'єктивно вижила себе, що відобразилось у формуванні надмірного посилення президентської влади, коли маючи вплив на всі без винятку процеси в країні, ані президент, ані його адміністрація не несли відповідальності за все що відбувалося. Крім цього, загальна система сильної президентської влади, що відособлена від виконавчої

гілки влади і майже не може бути контрольована ані урядом, ані парламентом, низький рівень транспарентності цього інституту, непублічність та кулуарність ухвалення політичних та кадрових рішень продемонструвала небезпечні тенденції в бік авторитаризму. За таких обставин політичні інститути нівелюються, замінюючись персональними зв'язками, що породжує політичну нестабільність та низьку прогнозованість політичного процесу. Існуючий законодавчий набір владних повноважень та преференцій президента у поєднанні з можливістю втручання його адміністрації у справи уряду, дають йому можливість фактично керувати виконавчою владою, особливо за умови можливості схвалення своїх рішень більшістю парламенту.

М.Кармазіна визначила інститут президенства в Україні як «правила гри», що встановлені не тільки законодавством (не тільки як сукупність юридичних норм), а й сформовані в умовах пострадянського українського суспільства 1991–1994 рр. різноманітними політичними гравцями (кланами чи навіть самим президентом) часто позаправовим шляхом [1, с. 39]. Практично всі дослідники інституту президенства констатували проблеми процедурної невизначеності президентського статусу, що посилювало персоніфікацію політики, що в кінцевому результаті може привести до виникнення позаправових видів відносин, колізій, неузгодженості та відкритого протистояння між гілками влади. Разом з цим, цей інститут визначено як безпосереднє формалізоване утворення – структурний елемент механізму державної влади, його фактична діяльність президентська практика (форма та тип утворення), а крім того, як поєднання «правил гри» (інститут президенства) і власне «гравця» (інститут президента). Відсутність визначеності та урегульованості в процесі політико-правової взаємодії створило доволі специфічний феномен «вакуум відповідальності», коли майже неможливо встановити хто саме і якою мірою є відповідальним за політичний, соціально-економічний стан в країні. Президент України Л. Кучма пішов шляхом посилення виконавчої влади, пояснюючи свою політику необхідністю концентрації політичних засобів для досягнення економічних зрушень, при цьому він сконцентрувався на піднесенні ролі в процесі ухвалення рішень структур, які безпосередньо підпорядковані главі держави – Адміністрації Президента України і Ради національної безпеки і оборони України, їх поступове перетворення на своєрідні центри розробки стратегії державного розвитку [2, с. 424]. Доречі, саме з постаттю Л. Кучми більшість дослідників пов'язують причини персоніфікації вітчизняної політики та вибудування потужної президентської вертикалі.

Більшість дослідники інституту президенства вказували на гіпертрофію його повноважень, особливо проблематичним вдавались

надмірні установчі та кадрові повноваження у виконавчій сфері, які суперечать принципам організації влади в парламентсько-президентській республіці (право провадити кадрові зміни в уряді, право скасовувати урядові акти, право законодавчої ініціативи, право ініціювати проведення референдуму та внесення змін до Конституції України, фактично нездоланне право вето на ухвалені парламентом закони [3, с. 302].

Такий статус-кво при відсутності ефективного механізму стримувань та противаг, нерозвиненого громадянського суспільства, незалежних ЗМІ і незалежної судової влади призвів не просто до відкату України в авторитарний стан, а до формування кланово-олігархічної системи, наслідком чого стало зрощення влади і крупного бізнесу та монополізація влади олігархатом і формування по суті «паралельної держави» з усіма негативними наслідками, включно з політизацією судових органів та органів виконавчої влади, зрощення інтересів бізнесу, політичних партій, правоохоронних органів і злочинних угруповань, загострення політичної ситуації в Україні та кризи державної влади [2, с. 453].

Особливо варті уваги зміни ролі основних суб'єктів в системі державної влади України, що набули юридичної фіксації в Законі України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року, адже на час прийняття Конституції України в 1996 році не досить чітко було визначено дієвий варіант вирішення багатьох правових проблем, оскільки основною була саме політична, а не технічна сторона її прийняття. Варто зазначити, що після конституційної реформи конституційно-правовий статус президента зберігся, але повноваження змінилися, відчутно зменшився загальний обсяг його владних повноважень, але виконавча вертикаль влади фактично залишилась у президента, незважаючи на розширення повноважень уряду. Це створило підстави для паралельного існування двох виконавчих вертикалей поставивши їх в опозиції один до одного (ситуація з урядом В. Януковича 2006–2007 рр.) [4, с. 151].

Варто підсумувати, що намагання реалізувати повноваження президента не лише як «символу нації», але й впливового гравця на політичному полі, який бажає отримати широкі можливості впливу на всі гілки влади, через невідале обрання інструментів, ігнорування чинного законодавства та Конституції України, несприйняття опозиційної думки, поправа прав і свобод, фальшування демократичних процедур та створення формальних політичних інституцій завжди призводить до кризи державної влади.

Література:

1. Кармазіна М. С. Президентство: український варіант. К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2007. 365 с.
2. Дмитренко М. Політична система України: Розвиток в умовах глобалізації та інформаційної революції : монографія / вид. 2-ге / К. : Ун-т «Україна», 2011. 820 с.
3. Мартинюк Р. С. Реалізація принципу поділу влади в сучасній Україні: політико-правовий аналіз : монографія. Острог, 2007. 352 с.
4. Рафальський О., Кармазіна М., Майборода О. Політична наука в Україні 1991–2016 : у 2 т. Т. 2 / Теоретико-методологічні засади і концептуальні підсумки вітчизняних досліджень. НАН України, ІНіПД ім. І. Ф. Кураса. К. : Парлам. вид-во, 2016. 704 с.

«НЕСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ» ЯК ТЕНДЕНЦІЯ В ДИСКРЕДИТАЦІЙНИХ НАРАТИВАХ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ

Іванов О. Ю.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Національна академія Служби безпеки України
м. Київ, Україна*

Розглядаючи питання дискредитації вищого керівництва України в російській пропаганді, не можна оминати репрезентації в ній тематики щодо української державності як такої. Зокрема, ще після початку агресивних дій з боку кремлівського керівництва щодо нашої держави в 2014 р. професор московського університету імені Ломоносова історик права В. Томсінов видав ряд науково-популярних пропагандистських книжок, у яких червоною ниткою проходила ідея про те, що нібито «Україна підлягає ліквідації як неспроможна держава». Мовляв, «київський режим» відволікся на політичні постмайданні чвари і перестав дбати про забезпечення добробуту громадян у регіонах, зокрема в Криму й на Донбасі, тим самим продемонструвавши свою «нездатність» підтримувати лад у державі. Далі, природно, з цього була розвинута відома теза про «захист російськомовного населення» і «термінову допомогу покинутим напризволяще». Висновки сформульовані в такому ключі, що

повалення «київської хунти» становить єдино можливий шлях до наведення порядку в «братській республіці».

Конструюючи ці тези, В. Томсінов вдався до експлуатації відомої в західній політичній науці концепції «failed state», яку він передав російською як «несостоятельное государство». Згідно з ідеями творців цієї концепції під «неспроможною державою» розуміється таке державне утворення, котре хоч і формально зберігає ознаки незалежності, проте не здатне власними силами підтримувати порядок у своїх межах. Ключовим є те, що безлад настав якраз унаслідок бездарного правління державного керівництва, а не зовнішніх впливів, спрямованих на його дискредитацію в очах власного населення. Однак в інтерпретації Томсінова виходить так, що процеси в середовищі центральної української влади і на місцях розвивалися незалежно один від одного і якимось дивним чином обумовили розкол держави, який нібито без зовнішнього втручання усунути було вже неможливо. Тим самим автор сформулював привід для московської інтервенції.

Ідея «неспроможності» України як держави й тези про українську державність як явище суспільно-політичної дійсності не залишилися лише на сторінках псевдонаукових праць московського професора. Доволі активно вона експлуатується, зокрема, у промовах путіна, який неодноразово говорив про «Україну імені Леніна» чи «видумку австрійського генштабу». Причина таких недолугих формулювань – не в банальному незнанні історії чи баченні України як середовища задоволення власних імперських амбіцій. Проблема набагато глибша: це один із напрямів уподібнення України до росії, адже саме вона, а не Україна, не має власної історії і саме вона була видумана обмеженим колом осіб – Петром I і його придворними в 1721 р. Недарма саме його образ сучасний кремлівський диктатор використовує як свого політичного кумира і заявляє про необхідність «продовження славетних петровських справ» як про важливу стратегічну задачу. І саме звідси породжуються твердження про «превентивний характер СВО» щодо України, яка, за тим-таки принципом уподібнення, як і московія нібито має загарбницький характер і становить «загрозу» для рф.

Переглядаючи коментарі проросійського сегменту соціальних мереж, досить часто можна натрапити на таку фразу: «Залиште Україні хоча б Волинську волость». Це іронічний натяк на те, що Україна нібито не має власних історичних земель, а уряд тільки тим і займається, що затуманює свідомість населенню «насадженням» ідеї про «титульну українську націю». Наратив про розкол нашої держави по Дніпру на проросійську і пропольську (прозахідну) походить ще з часів укладення «Вічного миру» 1686 р. за часів гетьманування

І. Мазепи, досі таврованого «зрадником» у російській православній церкві. Тобто за основу дискредитації української влади взята теза, яка йде врозріз із офіційною кремлівською пропагандою, становлячи при цьому перешкоду на шляху до реалізації її імперських цілей у вигляді відновлення радянського союзу чи навіть російської імперії. Мовляв, якщо прибрати з Києва «брехливих» чиновників, одразу відкриється можливість відродити ту саму «єдину і неподільну».

Територіальний аспект звинувачення українського уряду в брехні використовується росіянами ще й тому, що вони цілком усвідомлюють шлях формування власної території. Ось проста математика: від 1550-х років і до початку Першої Світової війни в 1914 р. територія московської держави стала більшою майже в 1000 разів. На один день її існування в цей період припадав приріст земель приблизно на 80 км². Більше того, на рубежі XVIII–XIX ст., що дістав в історії російської імперії назву «блискавичної експансії» через найвищі темпи територіальних змін, щорічні надбання царату складала близько 120 тис. км² «спокоєвнично російських просторів». Тому, за логікою сучасних кремлівських пропагандистів, краще наповнювати свою цільову аудиторію фейками про те, як українські можновладці «приховують» від свого народу правду про формування державної території, ніж допустити доведення до відома пересічних росіян відомостей про технології включення до складу московії тих чи інших земель. Адже ще відомий повстанський ватажок О. Пугачов говорив, що в разі початку в одній точці росії бунту ніяк не можна спрогнозувати місця його закінчення.

Загалом до дискредитації уряду країни, яку планується підкорити, росіяни зверталися в історії переважно тоді, коли вона цивілізаційно, політично й економічно значно переважала московію. Фактично йдеться про технологію ослаблення сильнішого супротивника перед його підкоренням. Тобто можна стверджувати про опосередковане визнання московітами того, що українські державницькі традиції стійкіші й досконаліші порівняно з тими, які вони свого часу вкрали в монголів і Візантії. Найнебезпечнішим сценарієм для кремля є не те, що їхній народ дізнається правду про стан справ в Україні і що насправді там немає «нацистів», а те, що людям раптом може стати відомою реальна сутність російської держави. Тому в цьому плані наративи щодо дискредитації українського політичного керівництва відіграють роль своєрідного запобіжника, який відтерміновує введення в дію закону історії про те, що всі світові імперії раніше або пізніше неминує припиняють своє існування.

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В НАРАТИВАХ. РОСІЙСЬКІ ФЕЙКИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПРАВДИ

Іванов Ю. А.

*доктор юридичних наук, доцент,
головний науковий співробітник*

*Національна академія Служби безпеки України
м. Київ, Україна*

Післявоєнна Україна буде розбудовуватися в європейській та євроатлантичній парадигмі, що базується на цінностях демократії, прав людини, національній стійкості та критичному мисленні. Одним з перших кроків має стати створення концепції правдивої української та світової історії, представленої в системі наративів. Головна мета концепції – сформувати загальноукраїнський стратегічний наратив, що буде зрозумілий і сприйнятий різними цільовими аудиторіями, представити наративну українську історію, що дозволить розставити історично правдиві акценти, запропонувати методологію визначення та розвінчання ворожих, перш за все російських, наративів щодо України та євроатлантичної спільноти.

Ця мета набуває особливої актуальності сьогодні, коли рф як інформаційну зброю використовує фейкову українську історію. Так, на рівні російських нормативних документів стандартизовано та уніфіковано історичні міфи щодо українського минулого в парадигмі російського «великодержавного шовінізму». Монополію держави на «встановлення історичної правди» закріплено конституцією. Разом з тим, історико-культурний стандарт, створений міністерством освіти рф, пропонує модель курсу «російської історії», а також набір положень, що закріплюють серед "загроз національній безпеці" «искаження отечественной истории». Спеціальною директивою наказано максимально виключити згадування назв «Україна» та «Київ» у чинних підручниках з історії для російських шкіл. Поняття вітчизни наповнюється фальшивим змістом, тому що для раніше завойованих і асимільованих росією народів ця країна не може розглядатися в такій якості. Також із 2022–2023 навчального року у вищих навчальних закладах росії запроваджується вивчення поглибленого курсу «отечественной истории» незалежно від спеціальності. Для цього так само розробляється відповідний «стандарт» і пишеться «єдиний підручник», роботу над яким веде комісія з низьким рівнем фахової підготовки і напряму підпорядкована путіну. Готується нове покоління, здатне стати на захист неоімперських інтересів кремля. Історикоцентричні

наративи стають основою інформаційно-психологічного впливу рф на населення тимчасово окупованих територій України та світову спільноту. При цьому застосовуються добре відомі ще з часів царської росії інструменти. Крім того, представники пострадянської історичної науки в Україні несвідомо відтворюють значну частину російських наративів (наприклад, здобуття незалежності країнами Східної Європи «завдяки» російській імперії, марксистське трактування цивілізації, роль найбільших європейських країн як «пригноблювачів» для всього світу).

На противагу деструктивному російському підходу до трактування історії через її викривлення, першочергове завдання української академічної спільноти – сформуванню здатність до критичного осмислення національної історії у представників різних цільових аудиторій України – від старшокласників і студентів до співробітників безпечових і державних інституцій, які безпосередньо виконують завдання із захисту інформаційного простору держави.

Завдання концепції:

1. Розробити методичний порадище "Історія України в наративах", що міститиме такі розділи:

Методологія аналізу і розбудови наративів.

Як побудувати стратегічний наратив.

Як впровадити наратив в комунікації: меседж – наратив – контент.

Ворожий наратив: Як розпізнати і протидіяти.

Практика з наративної історії України: фейк і правда.

Основні наративи для розгляду:

«Слов'янське» походження росіян.

Ототожнення Давньої Русі і росії. «Колиска братніх народів».

«Похідний» характер української державності та культури.

Монголо-татари і «порятунок» давньоруських князівств московією.

«Споконвічно російські» території в Україні.

«Добровільне» входження Гетьманщини до складу московського князівства.

«Благодатний» вплив імперського панування на Україну і «невдячний народ».

«Контрреволюційна» сутність Української революції 1917–1921 рр.

Боротьба радянської влади з «буржуазним націоналізмом».

Незалежна Україна і концепція «failed state»: погляди путіністів.

Українська державність як «загроза національній безпеці» росії.

«Особливий шлях» росії і викривлення світової історії.

«Загниваючий Захід» і «росія – рятівниця».

Український націоналізм – прояв «тероризму» і «фашизму».

«Спільна історія» («спільна боротьба») росіян і українців.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Ісхакова А. В.

*кандидатка історичних наук,
доцентка кафедри всесвітньої історії
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна*

Геополітичні зміни, що постали після завершення «холодної війни», події міжнародного життя 1990–2000-х рр. кардинально змінили не тільки загальні тенденції розвитку міжнародних відносин, а й підходи до сприйняття такого невід’ємного компонента світової взаємодії, як міжнародна безпека. На сьогоднішній день відсутній єдиний підхід до визначення поняття «міжнародна безпека». Ми розуміємо його, у першу чергу, як систему міжнародної взаємодії, що заснована на дотриманні норм міжнародного права всіма акторами світової політики, яка виключає вирішення спірних питань і розбіжностей між ними за допомогою сили або загрози застосування сили.

У ХХІ столітті міжнародна безпека набуває нових форм. Загрози надходять не тільки від держав (Росія, КНДР, Іран тощо). Сепаратистські рухи, кримінальні злочинні угруповання, епідемії та пандемії, СНІД, тероризм, продовольча проблема, бідність, неефективне економічне управління, демографічна криза, незаконна міграція, екологічні катастрофи тощо – це аспекти сучасного міжнародного безпекового середовища.

Сучасна система міжнародної безпеки піддається впливу різноманітних факторів. Чи не визначальне значення у цьому контексті мають процеси глобалізації, регіональної інтеграції, фрагментації, відновлення зусиль держав щодо збереження їх впливу на динаміку міжнародних відносин разом із розвитком нових форм втручання та збільшенням кількості недержавних акторів. Беззаперечним лишається той факт, що світ, як ніколи в історії, стає єдиним взаємопов’язаним цілим. Як зазначає В. Кривошеїн: «Глобальний взаємозв’язок і взаємозалежність між державами, які світ переживав і переживає після закінчення «холодної війни», обумовлюють необхідність тіснішого співробітництва та співпраці» [1, с. 7].

У чому проявляється нова конфігурація поточного безпекового середовища? Назвемо декілька характерних особливостей. По-перше, сьогодні чітко простежується те, що навіть великі держави не можуть

уникнути транснаціональних загроз. Глобальні проблеми, такі як тероризм, кібератаки, поширення зброї масового знищення тощо, впливають на всіх учасників міжнародної спільноти незалежно від їхнього розміру чи впливу. Такі загрози потребують спільних зусиль усіх країн для ефективної протидії і запобігання їхньому поширенню. Відсутність співпраці у вирішенні таких проблем може призвести до серйозних наслідків для всіх учасників міжнародного співтовариства. Тероризм залишається постійною загрозою, слугуючи також інструментом політичного тиску. Діяльність терористичних організацій та радикальних груп становить серйозну загрозу безпеці міжнародної спільноти. Наприклад, теракти, організовані «Аль-Каїдою» у 2001 р. в США, засвідчили, що американська влада не була повністю готова до ефективного забезпечення своєї національної безпеки. Події 11 вересня 2001 р. ще раз довели, що в глобалізованому світі навіть Сполучені Штати як глобальний центр сили не здатні діяти поодиночці. Зауважимо, що США, які мають величезну економіку, продовжують займати лідируючі позиції у сфері військових технологій, військовий потенціал країни продовжує зростати.

По-друге, змінюється роль діючих безпекових структур (ООН, НАТО, ОБСЄ тощо). У світлі російсько-української війни лунають думки експертів про неможливість цих організацій запобігти чи управляти нестабільними ситуаціями, що ці організації мають виробити нові керівні принципи щодо військових коаліцій, стратегій, операцій, способів втручання у конфліктні ситуації. Яскравим прикладом є використання права вето в Раді Безпеки ООН (РБ ООН), що уповільнює або навіть перешкоджає ухваленню рішень з врегулювання конфліктів. Неприйнятно, що під час російсько-української війни Росія, яка є постійним членом Ради Безпеки, є визнаним агресором, однак продовжує використовувати своє право вето для блокування тих чи інших безпекових рішень. Російська агресія проти України висвітлила проблемні питання в ефективності наявних безпекових структур: їх неспроможність вчасно запобігти конфліктним ситуаціям, оцінити усі ризики, запізніле реагування.

Дестабілізуючий ефект має і лібералізація міграційної політики, що спричиняє конфлікти та економічні кризи [5]. Як приклад, назвемо міграційну кризу в ЄС 2015 р., спричинену активізацією бойових дій у Сирії, чи кризу на американсько-мексиканському кордоні. На думку дослідників, нелегальні іммігранти сприяють зростанню злочинності, включаючи торгівлю наркотиками та зброєю, стають причиною загострення соціально-економічних проблем всередині країни. Збільшення міграційних потоків може створити певні виклики для суспільства і економіки приймаючої країни. Серед них: збільшення

конкуренції на ринку праці, надмірне навантаження на соціальні служби, конфлікти на культурному чи релігійному ґрунті тощо. Разом з тим зауважимо, що і стримування міграції також може мати дестабілізуючі наслідки.

Джерелом нестабільності та постійного збільшення ризикових ситуацій у світі є збройні конфлікти. У щорічному Стокгольмського міжнародного інституту дослідження миру (СІПРІ)¹ за 2023 р. зазначено, що тільки у 2022 р. у 56 державах світу тривали збройні конфлікти [2, с. 2]. Вторгнення Росії в Україну у лютому 2022 р. призвело до порушення стабільності у світі, руйнування існуючих міжнародних механізмів врегулювання конфліктів.

До катастрофічних наслідків може призвести придбання, накопичення та використання зброї масового знищення. Як зазначено у «Щорічному СІПРІ 2023 р. Резюме»: «Повномасштабне вторгнення в лютому 2022 р. однієї з ядерних держав – Росії – в сусідню неядерну державу – Україну – призвело до серйозного відступу двосторонньої і багатосторонньої взаємодії у контролі ядерних озброєнь...» [2, с. 14]. Війна Росії проти України посилила конфронтацію між великими державами. США, Росія, Сполучене Королівство, Франція, Китай, Індія, Пакистан, КНДР, Ізраїль продовжують модернізувати свої ядерні арсенали. СІПРІ прогнозує зростання ядерного арсеналу Китаю. Північна Корея продовжує віддавати пріоритет своїй військовій ядерній програмі як центральному елементу стратегії національної безпеки. Вважається, що Ізраїль, який публічно не визнає володіння ядерною зброєю, також модернізує свій ядерний арсенал [6]. Більшість держав, які володіють ядерною зброєю, посилюють свою риторику щодо важливості ядерної зброї, а Росія навіть висловлює явні або приховані погрози щодо її потенційного використання. У світлі цієї тези варто згадати російські ракетні атаки на атомні електростанції в Україні.

Під питанням сьогодні перебуває і здатність держави виступати головним носієм національного суверенітету в системі сучасних міжнародних відносин, оскільки обмежується недержавними суб'єктами. Серед них: міжнародні організації, транснаціональні компанії з величезними економічними та інвестиційними можливостями, неурядові організації, злочинні угруповання, що діють

¹ Стокгольмський інститут дослідження проблем миру, СІПРІ (англ. *Stockholm International Peace Research Institute, SIPRI*) – міжнародний аналітичний центр, що спеціалізується на дослідженні збройних конфліктів, озброєнь, контролю за озброєнням та процесами роззброєння. Заснований у 1966 р. у Стокгольмі (Швеція).

на міжнародному рівні, терористичні організації, про роль яких мова йшла вище, сепаратистські рухи тощо [7].

До недавнього часу міжнародна безпека розглядалася як явище, пов'язане з фактором військової сили. Сьогодні безпека більше не є проблемою, пов'язаною виключно з державами, вона більше не обмежується виключно питаннями війни і миру, але включає і невійськові аспекти, що значно впливають на суспільство. Невійськова безпека – це комплекс умов для усунення соціальних, економічних та екологічних викликів і загроз людському розвитку як на національному, так і на міжнародному рівнях. Так, цей концептуальний підхід у своїх дослідженнях розвиває спеціаліст з міжнародних відносин Баррі Бузан. Вчений критикує традиційну концепцію безпеки, яка акцентує увагу на державі та військовому чиннику. Замість традиційного підходу Б. Бузан пропонує підходи для створення нової комплексної структури в дослідженнях безпеки. Новий підхід включає як традиційні військові фактори, так і інші – економічні, соціальні, політичні та екологічні проблеми, що у сукупності своїй складають т. зв. «м'яку силу» [4].

Невійськові аспекти безпеки формуються всередині самої держави. Це стан економіки і фінансів, природного середовища, ефективна соціальна політика, належне медичне обслуговування, рівень освіти населення, показники продовольчого і енергетичного забезпечення, розвиток науки і новітніх технологій, політична поведінка і форми активності нетрадиційних акторів, захист прав людини і громадянина, верховенство закону тощо.

Таким чином, завершення «холодної війни», актуалізація військово-політичних, соціально-економічних, екологічних тощо загроз транснаціонального характеру в умовах глобалізації легко розширюють географію деструктивних процесів у світі. Ці глобальні тенденції «розгойдують» сучасну систему міжнародної безпеки. У контексті вище означеного, на нашу думку, для боротьби з численними сучасними ризиками, небезпеками та загрозами потрібно побудувати більш ефективну розгалужену та всеосяжну систему безпеки. Це має стати пріоритетом для всіх сучасних демократичних країн.

Література:

1. Кривошеїн В. Зміст та співвідношення основних категорій сучасного безпекового середовища. *Грані*. 2021. № 24(1). С. 5–12.

2. Щорічник СІПРІ 2023: Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека. Резюме / Стокгольмський міжнародний інститут дослідження миру. Стокгольм, 2023. 28 с. URL: https://razumkov.org.ua/images/2023/10/03/2023_SIPRI_SUMMARY.pdf

3. Bertel Heurlin and Kristensen. International security. *International Relations*. Vol. II. URL: <https://www.eolss.net/sample-chapters/c14/E1-35-04-02.pdf>

4. Buzan B., Waever O., Wilde de J. Security: A New Framework for Analysis. London: Lynne Rienner Publishers, 1998. 240 p.

5. International Security Environment. URL: <https://indianstrategicknowledgeonline.com/web/INTERNATIONAL%20SECURITY%20ENVIRONMENT.pdf>

6. States invest in nuclear arsenals as geopolitical relations deteriorate – New SIPRI Yearbook out now. URL: <https://www.sipri.org/media/press-release/2023/states-invest-nuclear-arsenals-geopolitical-relations-deteriorate-new-sipri-yearbook-out-now>

7. Zafar Najafov. Features of contemporary international security. URL: <https://isofms.org/resource/dm/152458657113606249.pdf?n=Najafov.pdf&inline=yes>

КОНЦЕПЦІЯ «РУССКИЙ МИР» ЯК ЧИННИК ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ

Кононенко Т. В.

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 1
Донецький державний університет внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна*

Сучасна війна – якісно нове явище. Як правило, вона є гібридною – зі застосуванням широкого кола факторів і методів, одним із яких виступає активне використання інформації задля маніпуляції масовою свідомістю. В умовах постіндустріального, інформаційного суспільства саме інформація стає головним інструментом впливу, важливою зброєю.

Типовим прикладом такої війни є російсько-українська війна. Її ідеологічною основою виступає концепція «руського мира», під яким розуміється спільнота людей на основі мови, цінностей, культури, релігії, історичної пам'яті та поглядів на суспільний розвиток. Обов'язковими компонентами цієї концепції є: ідея особливої цивілізаційної місії, ідеологеми «великого російського народу» та «великої російської культури», антизахідна ідентифікація. Вона

є відображенням імперських амбіцій, має стратегічний характер і пов'язана з просуванням геополітичних і геоекономічних інтересів.

Концепція ґрунтується на тезі Філофея «Москва – Третій Рим». Проте, за зауваженням Г. В. Флоровського, ця теза з самого початку має апокаліптичний характер, вона пов'язана з падінням Константинополя, Москва – не просто Третій, але Останній Рим, Філофей «застерігає», «не славословить». Лише пізніше лунає претензія на месіанство, Москва перетворюється на єдине істинно християнське царство.

В. С. Соловйов виділяє три культури світового значення: мусульманський Схід, католицько-протестантський Захід і православний Слов'янський світ. Ці культури відповідають трьом силам історичного розвитку: Схід – «силі виняткової єдності», Захід – «силі виняткової множинності», Слов'янський світ – силі, яка «дає позитивний зміст двом першим, звільняє їх від їхньої винятковості, примиряє єдність вищого начала з вільною множинністю приватних форм та елементів, творить таким чином цілість загальнолюдського організму та надає йому внутрішнє тихе життя».

М. Я. Данилевський пише про оформлення нового культурно-історичного типу – Слов'янської цивілізації, або Всеслов'янського союзу. Аналізуючи історію, сутність провідних європейських держав, він констатує їх ворожий, завойовницький характер. На противагу Європі він і пропонує сформувати Всеслов'янський союз. Звичайно, керівна роль відводиться Росії. Маючи «природжену гуманність», якості «доброзичливості, справедливості та чистоти», вона пропонується бути ядром нової цивілізації. М. Я. Данилевський заперечує право на політичну самостійність малих народів і народностей. Він не вбачає в цьому ані «національного вбивства», ані «національного каліцтва». Народ і народність мають право на самостійне існування лише певною мірою, яку за принципом сильнішого визначають обрані держави. За цим принципом приєднання нечисленних народів і народностей, підкорення Кавказу та Сибіру, територіальний поділ Польщі оголошуються справою «цілком законною та справедливою». Кожен культурно-історичний тип проявляє себе у чотирьох сферах: релігії, культурі, політиці та соціально-економічній сфері. Лише Росія, на думку М. Я. Данилевського, на чолі слов'янських народів може рівномірно на високому рівні представляти всі чотири сфери та бути першим повним культурно-історичним типом.

Безпосереднім автором концепції «русского мира» здебільшого називають П. Г. Щедровицького. Її сучасні апологети розглядають Росію як соціокультурну реальність, яка не обмежується кордонами держави, а охоплює всіх етнічних руських і російськомовне населення.

Акцентуються месіанізм і реваншизм, як наслідок, курс на історичну велич. Спочатку використовується технологія «м'якої сили» – патронат над колишніми республіками Радянського Союзу, встановлення контролю над їх політичним, економічним, культурним, інформаційним простором. У цьому контексті активно працює міфологема «братерства трьох слов'янських народів». За В. О. Ніконовим, саме Росія, Україна та Білорусь становлять ядро «русского мира», його внутрішню сферу – країни пострадянського простору, зовнішню сферу – країни з великими російськими діаспорами (Ізраїль, Німеччина, США), православні країни (Болгарія, Кіпр, Румунія, Сербія, Чорногорія) та країни, де формуються російські діаспори та наявна цікавість до російської культури (Італія, Фінляндія). З часом відбувається перехід до «твердої сили», прикладом чого слугує російсько-грузинська та російсько-українська війни. О. Г. Дугін наголошує, що Україна не має ані загальнолюдського, ані геополітичного значення, ні етнічної, ні культурної ідентифікації, як наслідок, вона повинна бути анексована Росією.

В. А. Смолій та Л. Д. Якубова [2] констатують, що для України найактуальнішою є не стільки ідеологія, скільки практика «русского мира», що реалізується на тимчасово окупованих територіях з весни 2014 року. В Україні вперше апробуються ідеологічні кліше «русского мира» як інструменти гібридної війни, яка камуфлюється під громадянську війну.

Сприйняття певного народу та певної культури як обраних, елітарних породжує неприйняття та заперечення Іншого, бажання його або поглинути, або знищити. Бінарна структура російської ментальності породжує покірність й агресію. З одного боку, класична література пропагує образ «зайвої» та «підпільної» людини, формою екзистенції якої є резигнація та страждання. Колективне поглинає особистісне. Має місце всебічний контроль з боку держави, переслідування та ліквідація інакомислення. Відсутні аналітика, критичне мислення, поняття честі та гідності. З іншого боку, оголошується право на злочин, право на кров по відношенню до Іншого. Інший трактується як сакральний ворог, для якого передбачається тотальне знищення.

Література:

1. Кононенко Т. В. Російська культура як передумова воєнної агресії. *Правовий часопис Донбасу*. 2023. № 3(84). С. 82–85.

2. Смолій В. А., Якубова Л. Д. Історичний контекст формування проекту *русский мир* та практика його реалізації в Криму й на Донбасі (Аналітична записка). Київ : Інститут історії України НАН України, 2018. 144 с.

ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Корчагіна О. В.

*вчитель історії, правознавства, інтегрованого курсу «Громадянська освіта» Селидівська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 2
Селидівської міської ради Донецької області
м. Селидове, Донецька область, Україна*

Понад 700 днів та ночей Україна виборює незалежність у кривавій війні з росією. Понад десять років йде гібридна війна на Донбасі. Бойові дії відбуваються не лише на полі бою. Вони чиняться, крім того, в інформаційному полі, в медіа, які потерпають від гібридних загроз. Збільшення числа соціальних мереж, месенджерів нівелюють роль традиційних медіа. Все більша кількість людей отримує новини з Viber, WhatsApp, Telegram тощо. За даними дослідження 76% дорослих українців отримують новини із соціальних мереж. Більшість українців використовують смартфони для перегляду новин: 87% від загальної кількості респондентів і 97% молодших осіб, віком 18–35 років. [4]

Зрештою соціальні медіа безповоротно змінили спосіб ведення, висвітлення та сприйняття війни. [2, с. 6] Їх невіддільною складовою стають маніпуляції, дезінформація, фейкові новини.

За таких умов формування медіаграмотності у здобувачів освіти набуває особливого значення. Актуальність теми полягає у необхідності виховання інформаційно обізнаного, медіаграмотного громадянина, формування його світогляду в умовах гібридної інформаційної війни та викликів ворожої пропаганди. Гібридні загрози створюють виклик не лише українській державності, а й вітчизняній системі освіти та виховання. Медіаграмотність стає неодмінною частиною освітнього середовища та виховання свідомого громадянина України.

Метою дослідження є висвітлення викликів щодо формування медіаграмотності здобувачів освіти та визначення перспектив цієї діяльності. Випускник школи, повинен чітко розуміти важливість володіння інформацією, вмінні її зберігати, передавати, критично оцінювати, визначати її достовірність.

Вивчення основ медіаграмотності в закладах освіти починається на рівні початкової освіти й наскрізною лінією проходить через базову середню та профільну освіти. Медійна грамотність й вміння критично мислити, разом з іншими вміннями, є спільними для всіх компетентностей. [1]

За результатами дослідження проведеного Київським міжнародним інститутом соціології у 2014 році, під час бойових дій на Сході та Півдні України, рівень розвитку громадянської освіти не зміг протистояти впливу російської пропаганди в деяких регіонах України. [3] В умовах воєнних дій та інформаційної війни особливо гостро постала потреба формування медіаграмотності та критичного мислення серед українців, насамперед школярів.

З 2018–2029 навчального року в закладах освіти для учнів 10-х класів введено інтегрований курс “Громадянська освіти”. Головними завданнями курсу є розвиток та соціалізація особистості, формування її національної свідомості, громадянської позиції, критичного мислення тощо. Окремо передбачено вивчення теми “Світ інформації та мас-медіа», яка безпосередньо спрямована на формування відповідних вмінь та навичок, як то: розрізняти реальну подію та її відображення у медіатексті, відмінність між фактом і судженням; володіння базовими технологіями запобігання впливу маніпулятивних та пропагандистських медіаповідомлень та базовими технологіями критичного аналізу медіатекстів; описувати ознаки «мови ворожнечі» і здатний її розпізнати; застосовувати способи перевірки достовірності джерел інформації; надавати підтвердження переваг, недоліків і обмежень джерел інформації; простежувати переваги та ризики під час користування соціальними мережами.

Педагоги опанували інноваційні методи викладання, спрямовані на формування у здобувачів освіти критичного підходу до інформації.

Вчителі громадянської та історичної, в першу чергу, мовно-літературної, мистецької та інших галузей освіти стали активно впроваджувати інтерактивні уроки, елементи тренінгів, спрямовані на підвищення рівня медіаграмотності здобувачів освіти. Сучасні технології, віртуальні навчальні середовища, застосування інтерактивних онлайн-інструментів сприяли ефективному формуванню навичок розпізнавання фейків, маніпуляцій, пропаганди та протидії їм.

Заклади освіти стали активними учасниками регіональних, всеукраїнських та міжнародних проєктів, спрямованих на розвиток критичного мислення та медіаграмотності здобувачів освіти.

Виконання тестових завдань, створення власних проєктів, пошук певної інформації сприяли виробленню практичних навичок, підвищенню рівня медіаграмотності школярів.

В доступі є програми та застосунки, зокрема онлайн-інструмент SELFIE, національний тест “Цифрограм”, систематизований за сферами знань європейської рамки цифрових компетентностей та онлайн-тестування “Колесо цифрових компетенцій”, завдяки яким можна оцінити рівень цифрової обізнаності.

У перспективі науковці мають розробити шкалу оцінювання рівня інформаційної та медіа освіченості учнів, їх готовність використувати набуті знання та навички у повсякденному житті.

Література:

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII [Електронний ресурс]: URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T172145?an=1> (Дата звернення: 24.02.2024).

2. Патрикаракос Дейвид. Війна у 140 знаках. Як соціальні медіа змінюють військовий конфлікт ххі століття. Е-бібліотека. Читиво. [Електронний ресурс]. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Patrykarakos_Deivyd/Viina_u_140_znakakh_Yak_sotsialni_media_zminiuiut_konflikty_u_XXI_stolitti/ (Дата звернення: 24.02.2024).

3. Прес-релізи та звіти – Індекс результативності російської пропаганди. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=510> *Архів оригіналу за 17 жовтня 2017.* (Дата звернення 20.02.2024).

4. Укрінформ сайт агенства. Ставлення українців до медіа та споживання різних типів медіа у 2023 р.: результати опитування USAID-Internews. 01.11.2023. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3778723-stavlenna-ukrainciv-do-media-ta-spozivanna-riznih-tipiv-media-u-2023-r-rezultati-opituvanna-usaidinternews.html> . Дата звернення 25.02.2024.

ГІБРИДНІ ЗАГРОЗИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ: КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ТА НОВІТНІ ВИКЛИКИ

Кравченко Н. Б.

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри міжнародних відносин і суспільних наук

*Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна*

Гібридні загрози в сучасному світі включають в себе різноманітні елементи, такі як інформаційна війна, кібератаки, політичні втручання, економічний тиск та інші методи, спрямовані на досягнення стратегічних цілей без прямого відкритого військового втручання. Концепція гібридної війни досить широко представлена як зарубіжній (Френк Гофман, Джон Мак'юен, Роберт Вілкі), так і у вітчизняній

(Євген Магда, Володимир Горбулін, Григорій Перепелиця, Микола Дорошко та інші) історіографії [1, с. 16–25]. Всі сходяться на думці, що інформація грає ключову роль в гібридній війні.

Інформаційна складова включає в себе ряд аспектів. Розповсюдження неправдивої інформації та пропагандистські кампанії дозволяють супротивникові впливати на громадську думку, створювати негативне ставлення до конкретних подій чи осіб, або ж сприяти поділу суспільства. Злочинці можуть використовувати кібератаки для здійснення кібершпигунства, кіберсаботажу, або ж для отримання конфіденційної інформації. Вони можуть також впливати на фінансові системи, електронний обмін інформацією та інші аспекти важливої інфраструктури. Застосування інформаційних методів для втручання в політичні процеси і виборчі кампанії з метою впливу на результати виборів або створення нестабільності в країні. Використання інформації для впливу на економіку через санкції, торгові обмеження та інші заходи, спрямовані на зменшення економічного добробуту. Зловживання соціальними мережами та іншими медіа для розповсюдження дезінформації, маніпуляцій громадською думкою та підрив авторитету державних інституцій. Інформаційна компонента гібридної агресії може мати значущий вплив на цілі та їхнє оточення, викликаючи паніку, невпевненість та дезорієнтацію. Ефективна протидія гібридній агресії вимагає вдосконалення засобів кібербезпеки, розвитку механізмів виявлення та відповіді на дезінформацію, а також покращення спроможностей щодо виявлення інших аспектів гібридної загрози.

Спроби трансформації історичної пам'яті можуть визначатися як дії або кампанії, спрямовані на переписування або маніпуляцію історичними фактами та подіями з метою впливу на громадську думку, політичні процеси та міжнародні відносини. Цей процес може мати значущий вплив на стабільність суспільства, політичні відносини та загальний гуманітарний контекст. Нижче наведено деякі аспекти, які роблять спроби трансформації історичної пам'яті фактором гуманітарних гібридних загроз.

Політизація історії: влада або інші групи можуть використовувати історію для власних політичних цілей. Зміна тлумачення історичних подій може призвести до подальшої політизації громадянського суспільства, спричиняючи конфлікти та розколи.

Маніпуляція громадською думкою: спроби переписати або вигнати певні аспекти історії можуть викликати маніпуляції громадською думкою. Це може призвести до створення віртуальної реальності, яка не відповідає об'єктивним історичним фактам.

Розпалювання міжетнічних або релігійних конфліктів: маніпуляція історичною пам'яттю може бути використана для розпалювання напруги та конфліктів між різними етнічними чи релігійними групами. Це може слугувати засобом політичного впливу та відволікання уваги від інших проблем.

Знищення культурної ідентичності: спроби трансформації історичної пам'яті можуть призводити до знищення або переписування культурної ідентичності певних груп. Це може призвести до втрати історичної спадщини та самоідентифікації.

Міжнародні відносини: зміна тлумачення історичних подій може впливати на відносини між країнами. Деякі країни можуть використовувати історичні питання для виправдання своїх дій на міжнародній арені або навпаки, для дискредитації інших країн.

Протидія таким гібридним загрозам вимагає розвитку об'єктивної історіографії, освіти та інформаційної грамотності, а також зусиль на рівні громадськості для розпізнавання та відхилення спроб маніпулювання історичною пам'яттю.

Інформаційна війна є ключовим фактором у сучасних гібридних конфліктах, і приклади із Грузії та України добре ілюструють цю ситуацію. Під час російсько-грузинської війни у 2008 році російські сили активно використовували інформаційні засоби для формування образу «агресора» і дискредитації грузинської влади. Інтернет, соціальні мережі та традиційні ЗМІ були використані для поширення дезінформації та маніпулювання громадською думкою.

Російсько-українська війна, починаючи з 2014 року, є прикладом сучасного гібридного протистояння у повній мірі. Росія використовує широкий спектр інформаційних методів для досягнення своїх політичних та військових цілей. Це включає в себе масштабні дезінформаційні кампанії, хакерські атаки, використання пропаганди в ЗМІ та соціальних мережах, а також створення контрольованих новинних агентств. Частіше за все, супротивники використовують фейкові новини для впливу на громадську думку і створення негативного ставлення до влади або подій. Спеціально створені акаунти і боти можуть розповсюджувати пропаганду, поширювати дезінформацію та створювати штучні тенденції в соціальних мережах. Хакерські атаки на господарські та інфраструктурні об'єкти можуть супроводжувати військові дії та слугувати частиною загальної стратегії. Головною метою інформаційної війни є створення невизначеності, підриг довіри до влади та створення хаосу, що може підготувати ґрунт для інших форм впливу, в тому числі і військових дій.

Російсько-українська війна викликає низку новітніх викликів та має глибокі наслідки для регіональної та світової безпеки. Використання

дезінформації, пропаганди та кібератак для впливу на громадську думку та міжнародні відносини. Використання неklasичних форм війни, таких як підриw політичних структур, економічний тиск та терористичні елементи. Росія має значущий вплиw на енергетичне забезпечення Європи через постачання природного газу, що створює можливості для політичного тиску та маніпуляцій. Війна в Україні створює виклики для демократичних реформ та зміцнення правової системи в Україні, а також може викликати загрозу для реформ у регіоні загалом. Окупація Криму та втручання на Сході України, а з повномасштабним вторгненням у лютому 2022 року й інші регіони України порушують принципи міжнародного права, сприяючи непорозумінню та напруженості в міжнародних відносинах. Конфлікт призвів до значних міграцій населення та створив складну гуманітарну ситуацію, включаючи проблеми із забезпеченням харчування, медичного обслуговування та інфраструктурою. Станом на 3 січня 2024 року, за даними УВКБ ООН, через війну росії проти України понад 23,46 млн. людей перетнули кордон України [2]. Конфлікт послугує драйвером для розвитку нових військових технологій та стратегій, зокрема у сфері гібридної війни. Міжнародні санкції проти Росії створюють напруженість у міжнародних економічних відносинах та можуть впливати на геополітичні динаміки. Зусилля вирішення конфлікту та відновлення миру у регіоні стикаються із складністю через велику кількість зацікавлених сторін та глибокі політичні розділи. Ці виклики визначають сучасний контекст російсько-української війни, враховуючи різні аспекти, від безпеки та енергетики до гуманітарної кризи та міжнародних відносин. Конфлікт спричинив перегляд стратегій та заходів безпеки для країн-членів НАТО, що веде до змін у підходах до колективної оборони та взаємодії з іншими країнами. Дієвим, регулярним і цілком реалістичним у плані підтримки територіальної цілісності України є «Рамштайн». 18-та зустріч у цьому форматі відбулася 23 січня 2024 року, що виявилась цілком продуктивною і спростувала наративи російської пропаганди про «втому Заходу від України» та «припинення фінансової та військової допомоги» [3]. Російсько-українська війна продовжує впливати на розвиток світового порядку, наголошуючи на важливості міжнародної співпраці та дипломатичних шляхів щодо вирішення проблеми, забезпечення стабільності та миру, розбудови нової архітектури безпеки.

Література:

1. Кравченко Н. Б. Гібридна війна Росії проти України (1991–2021 рр.). К. : НУБіП України, 2022. 158 с.

2. Інформація щодо гуманітарної ситуації в Україні станом на 05.01.2024. URL: <https://uhrc.org.ua/наші-новини/інформація-щодо-гуманітарної-ситуац-240/>

3. Які підсумки «Рамштайн-18» для України. URL: <https://cpd.gov.ua/main/yaki-pidsumky-ramshtajn-18-dlya-ukrayiny/>

ЕНЕРГЕТИКА ЯК ЗБРОЯ (ДОСВІД ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ФАЗИ РОСІЙСЬКО–УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ)

Куцька О. М.

*доктор історичних наук, професор,
начальник кафедри воєнної історії
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
м. Львів, Україна*

Незважаючи на те, що гібридні загрози існують вже не одне століття, з кожним роком вони урізноманітнюються новими засобами впливу на протиборчу сторону у війні. Так взаємозв'язки економік різних країн світу, які налагоджувались для покращення життя, перетворились у важливі чинники впливу. Та й життєдіяльність всередині окремої країни, яка в значній мірі базується на споживанні газу, нафти, вугілля тощо, опиняється під загрозою в ході бойових дій. Як наслідок, енергетична галузь також стає одним із знарядь війни.

У ході дослідження за відправну точку при викладенні матеріалу беремо слово «зброя», а отже проводимо аналіз впливу енергетики на перебіг подій на фронтах російсько-українського збройного протистояння у 2022–2023 роках. Пропонуємо розглянути порушене питання за двома напрямками: перший – вплив залежності країн Заходу від енергоносіїв росії на їх рішення щодо підтримки України; другий – руйнування збройними силами російської федерації (рф) галузей господарства нашої держави, що використовують енергоресурси з метою вироблення, перетворення та розподілу енергії.

Щодо першого вартує наголосити, що кремль десятиліттями затягував країни Європи у залежність від постачання своїх енергоресурсів [9]. На підтвердження наведемо окремі показники росту загальної залежності країн Заходу від російського викопного палива (з 1990 – по 2021 роки), що були визначені Міжнародним енергетичним

агентством: Нідерланди – на 55,2 %; Греція – на 35,9 %; Литва – на 66,3 %; Словаччина – на 25 %, Фінляндія – на 17,2 %, Бельгія – 15,3 % і т.д. [11]. Загалом країни Європейського Союзу (ЄС) станом на початок широкомасштабної війни російської федерації проти України імпортували від першої 45 % природного газу, 25 % – нафти, 45 % – вугілля та 20 % – урану [1; 4].

Власне тоді президент рф в.путін почав шантажувати Захід скороченням постачання енергоносіїв: відправкою однієї з газоперекачувальних турбін «Північного потоку 1» на технічне обслуговування [2], скороченням російським «Газпромом» поставок газу у Європу [3], зупинка роботи спільного російсько-білорусько-польського проекту «Ямал–Європа» [4] тощо.

Розуміючи, що таке становище з енергетикою є зброєю проти рішень, які має примати ЄС в питаннях підтримки українського протистояння російській агресії (у тому числі зброєю і технікою), країни Європи здійснили низку кроків задля вивільнення себе з цієї кабали. Одним із них була ухвала 11 березня 2022 року так званої Версальської декларації. Зокрема у Звіті за результатами засідання Європейської Ради (березень 2022 р.) у третьому розділі «Енергія», зазначалось, що «Європейський Союз поступово припинить свою залежність від імпорту російського газу, нафти та вугілля якомога швидше», враховуючи «національні обставини та енергетичний баланс держав-членів» [10, с. 6–8].

Ще одним кроком на цьому шляху став вихід значної частки західних компаній нафтогазового сектору з росії, що певним чином позбавило останню важливих технологій. А це, перш за все, змусило рф скорочувати видобуток газу і виробництво зрідженого палива [9].

Спільні зусилля країн-членів ЄС у питаннях диверсифікації енергопостачання, підвищення ефективності та інвестування у відновлювані джерела енергії до кінця 2023 року скоротили загальне споживання ними природного майже на 18 % у межах спільних зусиль. Проте ще триває постачання російського газу до Європи через європейську частину «Турецького потоку» та через територію України (станція «Суджа») [4].

Пропонуємо розглянути другий із запропонованих вище напрямів аналізу енергетики як зброї, а саме – нанесення ураження російськими збройними силами енергетичному комплексу нашої держави. Так, з метою плиннути на хід бойових дій та настрої цивільного населення України у холодний період 2022 – 2023 року, рф у першій декаді жовтня 2022 завдала масованих ударів по наших електростанціях та вузлових підстанціях в 11 областях країни, внаслідок чого було пошкоджено близько 30% енергетичної інфраструктури. Зокрема

31 жовтня ворогом були атаковані три українські гідроелектростанції: Дніпровська, Дністровська та Кременчуцька [6].

На думку прем'єр-міністра України Д. Шмигала: «...жодна країна ЄС не впоралась би з такою ситуацією, а, наприклад, Італія чи Франція залишилися би повністю без світла» [5]. З метою стабілізації енергосистеми офіційному Києву довелося зупинити експорт електроенергії та ввести графіки аварійних відключень споживачів.

Допомагали нашій державі й західні союзники. Так, у вже згаданому Звіті Європейської Ради 2022 р., у розділі першому «Військова агресія росії проти України», пункті 7 зазначено: «Європейський Союз зобов'язується забезпечити постійне та безперервне постачання електроенергії та газу в Україну. <...> Безпека українських ядерних об'єктів має бути забезпечена, в тому числі за підтримки Міжнародного агентства з атомної енергії» [10, с. 2].

2023 рік характеризувався тим, що РФ зменшила інтенсивність атак, а українські енергетики спромоглися значною мірою відновити потужності. Також допоміг відновити баланс імпорту електроенергії. Водночас одна з подій – підрив російськими військами Каховської ГЕС в ніч на 6 червня 2023 р. – нанесла суттєвої шкоди не лише енергетиці України, але й її екології. Надалі, впродовж зимового періоду 2023–2024 років, противник масованих атак по енергоінфраструктурі не завдавав, проте вів обстріли енергооб'єктів на прифронтових територіях [8].

Підсумовуючи вищезазначене, наведемо слова заступника державного секретаря США Дж. Пайєтта: «Спроба росії використати свої енергетичні ресурси як зброю проти Європи, України та світу – провалилася» [7].

Література:

1. Ананьева О., Хмарна О. Спонсори війни: хто у ЄС підтримує, а хто блокує заборону нафти та газу з РФ. *Європейська правда*. 20.04.2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/04/20/7138073/> (дата звернення: 25.01.2024).

2. Богданюк О. Зерно, газ і відвід військ. Про що говорив Путін в Ірані. *Суспільне. Новини*. 20.07.2022. URL: <https://susplne.media/262407-zerno-gaz-i-vidvid-vijsk-pro-so-govoriv-putin-v-irani/> (дата звернення: 25.01.2024).

3. Гуйван О. Через дії Росії ціни на газ у Європі підскочили до 2300 доларів. *Суспільне. Новини*. 26.07.2022. URL: <https://susplne.media/264825-cerez-dii-rosii-cini-na-gaz-u-evropi-pidskocili-do-2300-dolariv/> (дата звернення: 01.02.2024).

4. ЄС знизив залежність від газу з Росії, але все ще не готовий від нього відмовитися. *Радіо свободи*. 31.12.2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/eu-russian-gas-Ing-sanctions/32752791.html> (дата звернення: 01.02.2024).

5. Орел І. «Військовим РФ допомагали російські енергетики». Чому енергосистемі України вдалося вистояти під обстрілами. *Forbes Ukraine*. 12.10.2022. URL: <https://forbes.ua/war-in-ukraine/viyskovim-rf-dopomagali-rosiyski-energetiki-yak-energositemi-ukraini-vdalos-vistoyati-pid-obstrilami-royasnyue-radnik-ministra-12102022-8944> (дата звернення: 01.02.2024).

6. Росія завдала ракетних ударів по трьох ГЕС в Україні. *Chas News*. 31.10.2022. URL: <https://chas.news/news/rosiya-zavdala-raketnih-udariv-po-troh-ges-v-ukraini> (дата звернення: 01.02.2024).

7. «Росія програла енергетичну війну проти України і ЄС»: Європа взяла курс на відновлювальну енергетику. *Голос Америки*. 12.04.2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/rosiya-prohrala-enerhetychnu-viynuproty-ukrayinu-i-yes/32361070.html> (дата звернення: 01.02.2024).

8. «Укренерго»: споживання електроенергії – на високому рівні, але дефіцит не очікується. *Радіо Свобода*. 15.01.2024. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-elektryka-spozhyvannya-poteplinnya/32774963.html> (дата звернення: 01.02.2024).

9. Як ЄС позбувається газової залежності від росії. *Економічна правда*. 06.12.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/6/694653/> (дата звернення: 01.02.2024).

10. European Council meeting (24 and 25 March 2022) – Conclusions. Brussels, 25 March 2022. 11 p. URL: https://www.consilium.europa.eu/media/55082/2022-03-2425-euco-conclusions-en.pdf?utm_source=dsms-auto&utm_medium=email&utm_campaign=European+Council+conclusions%2c+24-25+March+2022 (дата звернення: 25.01.2024).

11. National Reliance on Russian Fossil Fuel Imports: Overview. July 2023. License: CC BY 4.0. URL: <https://www.iea.org/reports/national-reliance-on-russian-fossil-fuel-imports> (дата звернення: 25.01.2024).

ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПЛАНУ МАРШАЛЛА – ПРОГРАМИ США ПІСЛЯВОЄННОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДОПОМОГИ ЄВРОПІ ДЛЯ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Ленець В. Г.

*аспірант кафедри публічного управління та землеустрою
Класичний приватний університет,
підприємець*

*Товариство з обмеженою відповідальністю «ДиканькаМлин»
м. Полтава, Україна*

«Ми близькі до того часу, коли все людство розробить глобальний порядок денний, який охоплюватиме щось на кшталт Глобального плану Маршалла для усунення причин бідності, страждань і руйнування довкілля по всій Землі»
Альберт Гор

Широкомасштабна військова агресія росії (російсько-українська війна) стала імпульсом для відродження наймасштабніших проєктів часів Другої світової війни. Після прийняття Конгресом США Ukraine Democracy Defense Lend-Lease Act of 2022 (Закон про ленд-ліз для оборони демократії Україною від 2022 року), світова спільнота розглядає можливість впровадження нового плану Маршалла для повоєнного відновлення України.

«План Маршалла» став синонімом виходу з кризи, глобальної реконструкції, алгоритмом розв'язання конкретної проблеми в різних сферах життя суспільства, спрямованим не проти політики чи дій якоїсь країни, а проти хаосу та відчю («План Маршалла» для Східної Європи, впроваджений після розпаду СРСР, Німецька ініціатива 2017 року для країн Африканського континенту, глобальний «план Маршалла» для порятунку довкілля) [1].

Відразу після Другої світової війни Європа залишалася спустошеною наслідками руйнувань війни внаслідок чого Сполучені Штати розглядали економічну стагнацію, зневіру населення, його бідність, всеохоплююче безробіття та переселення можуть стати чинниками, як фактор посилення виборчої привабливості для ідеології комуністичних партій у Західній Європі.

Підсумками візиту на Європейську економічну комісію ООН в Женеві представників Уряду США в травні 1947 року стала доповідь «Європейська криза», яка була адресована державному секретареві Д. К. Маршаллу та містила висновки щодо критичного соціально-

економічного стану і те, що «без подальшої швидкої та суттєвої допомоги з боку Сполучених Штатів економічна, соціальна та політична дезінтеграція захлесне Європу» [6].

Московська конференція в 1947 році ще більше зміцнила переконання світової спільноти в тому, що СРСР не можна розглядати співавтором плану економічного відновлення. А пізніше в своєму інтерв'ю Маршалл буде розповідати, що саме в момент проведення Московської конференції він зрозумів, що висновки заступника держсекретаря Трумена з економічних питань Вільяма Клейтона, який в подальшому мав найбільший вплив на остаточну ітерацію плану Маршалла, викладені в доповіді «Європейська криза» були правдивими: «План Маршалла був наслідком розчарування Московською конференцією, яка переконливо довела, що Радянський Союз не веде добросовісних переговорів і його не можна змусити співпрацювати в досягненні відновлення Європи» [7].

Ретроспектива на вказані події на разі проводить чітку паралель з заявленими росією постулатами відносно її планів щодо України – гальмування мирних переговорів, базованих на реальних пропозиціях та подальша експансія.

В промові 5 червня 1947 року перед випускниками Гарвардського університету Державний секретар Джордж С. Маршалл виступив із закликом до всеосяжної програми відбудови Європи [9], що ввійшов в світову історію, як «план Маршалла» – спонсорована США програма, спрямована на відновлення економіки 17 країн Західної та Південної Європи з метою створення стабільних умов, в яких демократичні інститути могли б вижити після Другої світової війни. Вона отримала офіційну назву «Європейська програма відновлення» [10].

Отже у відповідності до рішень Уряду США, метою Плану Маршалла були наступні завдання:

- надання інвестицій в соціально-економічне відновлення західної Європи з метою запобігання розширення комунізму;
- формування та відновлення й розвиток стабільної світової економіки.

За реалізацію цього плану відповідали два відомства: Адміністрація економічного співробітництва (ЕСА), керована США і Європейська організація європейського економічного співробітництва.

Багато істориків вважають що план Маршалла став одним з перших кроків на шляху до економічної інтеграції європейських країн. Адміністрація президента Трумена передбачала систему, подібну до США, свого роду «Сполучені Штати Європи». Багато з 16 європейських країн-учасниць підписали Брюссельський договір 1948 року про

взаємну оборону, який вже став передвісником утворення НАТО наступного року [3].

Спеціально створений керівний орган – Адміністрація економічного співробітництва (АЕС), впродовж чотирьох років загалом розподілила близько 13 млрд. доларів в якості економічної допомоги у вигляді прямих цільових грантів та кредитів, спрямованих на глобальне відродження промислового та сільськогосподарського виробництва, відновлення та розширення торгівельних зв'язків та, як наслідок, стабілізувати фінансову систему.

Для координації європейської участі 16 країн на чолі з Великою Британією та Францією створили Комітет європейського економічного співробітництва, який запропонував 4-річну програму відновлення. Пізніше ця організація була замінена постійною Організацією європейського економічного співробітництва (ОЄЕС), до якої врешті-решт була прийнята й Західна Німеччина. План Маршалла став дуже успішним проєктом, що мав глобальні політичні наслідки. Західноєвропейські країни, які брали в ньому участь, пережили зростання валового національного продукту від 15% до 25% протягом цього періоду. План зробив значний внесок у швидке відновлення західноєвропейської хімічної, машинобудівної та сталеливарної промисловості. Трумен поширив план Маршалла на менш розвинені країни світу в рамках програми «Пункт чотири», ініційованої згодом у 1949 році [10].

Загалом успішність реалізації плану Маршалла можна виокремити через наступні досягнення:

1) відновлення міжнародних торгових зв'язків та відродження інвестування, як приватного так і через надані гранти та кредити в економіки європейських держав, та як наслідок, уникнення гіперінфляції у цих країнах;

2) фінансова допомога США спрямовувалась на інвестування в промисловість та заборонялось витратити її на покриття поточних витрат та формування за рахунок не бюджетів;

3) можливість та розмір фінансування ставились в залежність від комплексних та структурних реформ, які проводились в дотаційних країнах.

Результатами впровадження плану можна визначити:

– відродження застарілих галузей промисловості без внесення зміни в національні економічні політики;

– активний розвиток бізнесу та встановлення ринкової економіки та демократії, яка гарантувалась відродженням середнього класу населення європейських країн, що стало основою для її зародження та поглиблення;

– погашення зовнішніх запозичень;

- розширення ринку збуту для Канади та США;
- послаблення комуністичного впливу [2].

Хронологія історичних подій побудови української державності та можливість відродження її економіки може проглядатись крізь призму досвіду реалізації плану Маршалла для України. В кінці етапу перебування Української РСР у складі союзної держави (СРСР) та в пострадянські роки здобуття незалежності, країна перебувала в стані стагнації та занепаду. Промисловий та аграрний сектор не міг функціонувати на урядові асигнування, а досвіду і можливості внутрішніх та зовнішніх інвестицій не було, як не було і сприятливого клімату для них. Як наслідок – падіння рівня благополуччя населення та рівня економіки до критичних меж, через відсутність комплексних реформ всіх галузей життя країни.

Тож сучасна українська держава має уникнути вказаних проблем базуючись на досвіді минулих часів та блокувати подальший стрімкий рівень падіння показників економіки реальними кроками та реформами. На сьогодні перед нами стоять ті ж проблеми та задачі, що і в часи Другої світової війни – як каталізувати швидке виробництво та залучити реальні засоби спрямованих на підвищення обороноздатності та захисту держави через наявні ресурси промисловості та сільського господарства [4].

Методологія відновлення економіки нашої держави, не зважаючи на всі сьогоднішні перешкоди та загрози, є багатоликою. Професор Ф. А. Ліндсей, базуючись на досвіді реалізації плану Маршалла, ввів поняття «прямого плану відновлення», що був застосований у повенний час в країнах Західної Європи, коли кожна з країн, використовуючи наявні промислові потужності, покривала потреби в ресурсах та обладнанні інших потребуючих країн. Зазначене можна проектувати на Україну шляхом поглиблення внутрішньодержавних економічних зв'язків базуючись на принципах самовідновлення та самофінансування [5].

Для адаптації цієї концепції до української економіки кожне підприємство-учасник має дістати право на кредит для придбання необхідних ресурсів та обладнання і, у свою чергу, надати право кредиту іншим учасникам для придбання ресурсів і обладнання з переліку своєї продукції [6].

Алгоритм впровадження концепції в українських реаліях може полягати в наступному:

1. Визначення ключових секторів внутрішньої економіки України, які можуть бути включені в систему прав на отримання кредиту і клірингу. Ключовими секторами, наприклад, можуть бути:

- енергетичний, включаючи електроенергію, газ, нафтопродукти та вугілля;
- сільське господарство, включаючи сільськогосподарське обладнання, зберігання, переробку та виробництво добрив;
- транспорт, насамперед залізничний;
- метали, включаючи сталь і, можливо, алюміній;
- вибране технічне обладнання, таке як залізничні локомотиви і вагони, обладнання для електростанцій, сільськогосподарські трактори тощо;
- хімікати, особливо виробництво добрив і пестицидів.

2. Встановлення кількісного вираження надаваних та одержуваних прав на отримання кредиту для кожного елемента економіки, включеного в цей план. Права на отримання кредиту мають використовуватися щодо як капітального обладнання, так і оперативних ресурсів.

Гривні на зарплату забезпечуватимуться за допомогою конвертування позитивних клірингових балансів у необхідні суми і за допомогою прямих продажів за гривні продуктів і послуг.

Остаточну форму такої системи прав на отримання кредиту мають розробити усередині українського уряду люди, які усвідомлюють нагальні потреби економіки і взаємозв'язки між секторами. Хоча потенційні переваги наявні, така система не позбавлена також і потенційних проблем [5].

На ряду з цим окрему увагу варто приділити системі управління та визначення потенційних ризиків. На жаль, на сьогодні українське «економічне диво» не може бути явищем миттєвим, що базується на розвитку внутрішнього ринку через поширення та укорінення радикальних поглядів на теорію вільної торгівлі. Гіперболізоване сприйняття ролі вільної торгівлі у відродженні України призвело до неможливості розвитку української економіки без залучення іноземних інвестицій та участі в зовнішній торгівлі, однак, воно не є і неможливим. Тому в цьому процесі є винятковою роль держави та міждержавних угод в галузі інвестування та економічного співробітництва. Ключову роль має теж відіграти вступ країни до ЄС та НАТО.

Література:

1. Всесвітня історія: план Маршалла. [Електронний ресурс] // Освіта.ua URL:https://osvita.ua/vnz/reports/world_history/30665/.

2. Комар Н. Напрямки надання міжнародної фінансової та технічної допомоги в рамках плану Маршалла / Н. Комар., 2012. 10 с. (Вісник ТНЕУ).

3. Майкл Дж. Хоган. «Америка, Британія та реконструкція Західної Європи», 1947–1952 рр.

4. Найвигідніша інвестиція: історія про те, як план Маршалла позбавив Європу впливу комуністів [Електронний ресурс] // Znaj.UA. URL: <https://znaj.ua/history/223691-nayvigidnisha-investiciya-istoriya-pro-te-yak-plan-marshalla-pozbaviv-yevropu-vplivu-komunistiv>

5. Паливода К. План Маршалла як приклад для української економіки. «Пропозиція з відновлення зростання і продуктивності економіки країни». Франклін ЛІНДСЕЙ. 02.09.2000 р. Кембридж, Массачусетс. URL: <https://zn.ua/ukr/business/plan-marshalla-yak-priklad-dlya-ukrayinskoyi-ekonomiki.html>

6. Підлуцький О. Дж. Маршалл – реставратор Європи / Підлуцький О. // Дзеркало життя. № 2. 19 січня 2013 р.

7. План Маршалла [Електронний ресурс] // Навчальні матеріали онлайн URL: https://pidruchniki.com/1946071642336/politekonomiya/plan_marshalla

8. Пошедін О. І. План маршалла як передумова євроатлантичної інтеграції / О. І. Пошедін. Наукові записки. 2010. 5 с.

9. Семенова І. Відновлення з попелу. Чим план Маршалла допоміг повосній Західній Європі і чому Україна сподівається на його «реінкарнацію». URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/shcho-take-plan-marshalla-i-yak-vin-mozhe-dopomogti-ukrajini-50241295.html>.

10. Forrest C. Pogue. Електронний журнал: Britannica. Marshall Plan / Summary & Significance / URL: <https://www.britannica.com/event/Marshall-Plan>

ПІДТРИМКА БЕЛЬГІЄЮ УКРАЇНИ У 2022–2024 РОКАХ ТА БЕЛЬГІЙСЬКИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ ГІБРИДНИМ ЗАГРОЗАМ

Лиман С. І.

*доктор історичних наук, професор,
професор кафедри туристичного бізнесу та країнознавства
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

Після повномасштабного вторгнення військ РФ в Україну активну підтримку нашій країні серед інших демократичних держав надала Бельгія. Протягом 2022–2023 років Україна отримала від Бельгійського королівства допомоги на суму 500,4 млн. євро [1]. У найближчі два роки розміри цієї підтримки збільшаться більше ніж утричі: планується, що у 2024–2025 роках Бельгія виділить Україні 1,7 млрд. євро, з них на нинішній рік заплановано 1,5 млрд. [1]. Передбачається, що кошти з цього нового фонду будуть направлені насамперед на закупівлю військової техніки. Як заявила 22 січня 2024 року міністр оборони Людівін Дедондер, на постачання боєприпасів, зброї, амуніції Бельгія надасть Україні військову допомогу у розмірі 611 мільйонів євро [1]. Крім того Людівін Дедондер офіційно підтвердила, що Україна з 2025 року отримає кілька винищувачів F-16, Бельгія продовжить навчання українських пілотів і надалі здійснюватиме технічне обслуговування всіх літаків цього типу, що передаються західними країнами. Передача бельгійських винищувачів F-16 збільшить загальний парк F-16, який Україна отримає з інших країн – Нідерландів, Данії, Норвегії [2].

У першій половині 2024 р. Бельгія головує у Раді Європейського Союзу. У своїй програмі головування прем'єр-міністр Олександр де Кроо та міністр закордонних справ Аджа Лябіб заявили про те, що серед пріоритетів – продовження допомоги Європейського Союзу Україні, захист зовнішніх кордонів ЄС, «просування глобальної Європи» [3]. Проте для України є цінними не лише допомога Бельгії та модель побудови демократії у цій країні, а й досвід її протидії гібридним загрозам.

Ці гібридні загрози у ХХІ столітті стали особливістю сучасних конфліктів. Термін «ведення гібридної війни» набув широкого поширення з 2007 р., після того як військово-політичний експерт Френк Хоффман надрукував свій стислий 72-сторінковий нарис «Конфлікт

у XXI столітті: поява гібридних воєн». До таких воєн він відносить «конвенційні можливості, нерегулярні тактики та формування, терористичні акти, у тому числі невиборче насильство та примус, а також кримінальні заворушення»[4].

Деякі з цих аспектів актуальні для Бельгії, про що свідчить тривалий фламандсько-валлонський конфлікт [5], його перманентні спалахи [6], заголовки газет «Бельгія приречена на смерть?», статті з назвою «Бельгія розривається між лівою Валлонією та правою Фландрією», повідомлення британського телеканалу BBC News та висновки тижневика «The Economist» про те, що серед тих держав, «які не відбулися» «Бельгія є найбільш процвітаючою», заяви бельгійського экс-міністра внутрішніх справ фламандського націоналіста Яна Жамбона, який не вірить, що Бельгія повинна існувати в її нинішньому вигляді [7], терористична активність ісламістів [8], стрімкі демографічні зміни (у Брюсселі у 2020–2021 рр. найпоширеніше ім'я новонародженого хлопчика – Мухаммед) [9].

У кризі бельгійської державності, безумовно, зацікавлені як внутрішні, так і зовнішні сили, зокрема терористичні організації та тоталітарні режими, для яких Брюссель насамперед – це столиця ЄС та місце розташування штаб-квартири НАТО.

Однією з відповідей на подібні виклики стало приєднання Бельгії до Європейського центру передового досвіду протидії гібридним загрозам. Цей Центр за ініціативою ЄС та НАТО створили у 2017 р. у Гельсінкі вісім європейських держав та США, а на момент початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну Європейський центр передового досвіду з протидії гібридним загрозам об'єднував уже 22 держави-члени. Серед завдань Центру: заохочувати діалог та консультації на стратегічному рівні між Учасниками, ЄС та НАТО; проводити дослідження та аналіз гібридних загроз та методів протидії таким загрозам; організовувати навчання, спрямовані на підвищення індивідуальних можливостей учасників, а також оперативну сумісність між Учасниками, ЄС та НАТО для протидії гібридним загрозам; взаємодіяти та запрошувати до діалогу урядових та неурядових експертів з широкого спектру професійних секторів та дисциплін; залучати або співпрацювати зі спільнотами за інтересами, приділяючи особливу увагу конкретним проблемам, які можуть створити гібридні загрози, методологіям розуміння цих проблем та способам адаптації організацій, щоб краще справлятися з такими загрозами [10].

Бельгія приєдналася до Європейського центру передового досвіду протидії гібридним загрозам 28 вересня 2021 року. Відповідну угоду підписала міністр внутрішніх справ Бельгії Аннеліс Верлінден. У спільній заяві міністра Аннеліс Верлінден та генерального директора

Центру Барт Реймакерс було заявлено: «Через притаманну гібридним загрозам складність співпраця на міжнародному рівні має важливе значення. Бельгія пишається та вдячна за те, що приєдналася до Європейського центру... і працює з Центром та його державами-членами над підвищенням його стійкості до гібридних загроз. Цей підпис ... дає їй важелі, необхідні для ефективного управління ризиками та кризами» [11].

Наступним кроком на шляху захисту Бельгії зокрема від гібридних загроз стала розробка у 2022 р. Стратегії Національної Безпеки (SSN). Як було офіційно заявлено Федеральною державною службою закордонних справ Бельгії, така стратегія розроблена вперше та забезпечує довгострокову перспективу на період від 10 до 15 років [12]. В офіційні заяві йшлося про те, що : «наша країна по суті покладається на ЄС та НАТО у питанні посиленого підходу до звичайних та гібридних державних загроз. Колективна оборона, в рамках якої Бельгія бере на себе свої обов'язки, знову перебуває в центрі всіх турбот. У Бельгії створено платформу «гібридних загроз» та розробляється механізм швидкого виявлення дезінформації. Будучи країною ЄС і НАТО, Бельгія приділяє особливу увагу стійкості до шпигунства» [12]. У SSN також зазначається, що «зовнішня політика є фундаментальним виміром національної безпеки», а «наша національна безпека» не обмежується нашою територією» [12].

Прийнята за 3 тижні до повномасштабного вторгнення РФ в Україну SSN враховувала ступінь цієї загрози: «Росія знаходиться на порозі України» [12].

Через два роки після початку війни міністр закордонних справ Бельгії Аджа Лябіб під час дебатів у Європейському парламенті в Страсбурзі зробила важливі заяви про те, що «Бельгійське головування в Раді ЄС прискорить відправку фінансової та військової допомоги Україні, а також прийняття 13-го пакету санкцій проти Росії» [13]. «Ми сподіваємося завершити оформлення 13-го пакету санкцій проти Росії до 24 лютого. Ця символічна дата ознаменує дворіччя з дня вторгнення в Україну», – заявив Аджа Лябіб [13].

Ці та інші кроки Європейського Союзу мають допомогти нашій країні у її боротьбі зі збройною агресією, як і досвід Бельгії у протидії гібридним загрозам сучасного світу.

Література:

1. Soutien belge à l'Ukraine. Service public fédéral Affaires étrangères, Commerce extérieur et Coopération au Développement. 15 février 2024. URL: <https://diplomatie.belgium.be/fr/politique/themes-politiques/sous-la-loupe/soutien-belge-lukraine>)

2. Belgium confirms delivery of F-16 to Ukraine in 2025. URL: <https://mil.in.ua/en/news/belgium-confirms-delivery-of-f-16-to-ukraine-in-2025>

3. La Belgique prend la présidence du Conseil de l'Union européenne pour six mois. URL: https://belgium.representation.ec.europa.eu/actualites/la-belgique-prend-la-presidence-du-conseil-de-lunion-europeenne-pour-six-mois-2024-01-01_fr

4. Hoffman F. Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. Arlington: Potomac Institute for Policy Studies. 2007, 72 p.

5. Rubner J. Un conflit historique et éternel. 2010. URL: <https://www.courrierinternational.com/article/2010/06/10/un-conflit-historique-et-eternel>

6. Pourquoi cette rivalité entre les Wallons et les Flamands ? 2020. URL: <https://www.lesfrontaliers.lu/detente/pourquoi-cette-rivalite-entre-les-wallons-et-les-flamands/>

7. A difficult week in Brussels. *BBC News*. 26.11. 2015. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-34935527>

8. Attaques de militants islamistes en Belgique. 16. 10. 2023. URL: <https://www.zonebourse.com/actualite-bourse/Attaques-de-militants-islamistes-en-Belgique-45074996/>

9. Voici quels prénoms ont été les plus donnés à Bruxelles en 2021. URL: <https://bx1.be/categories/news/voici-quels-prenoms-ont-ete-les-plus-donnees-a-bruxelles-en-2021/>

10. EU and NATO inaugurate European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats. URL: https://www.eeas.europa.eu/node/33119_en

11. Le NCCN rejoint le centre d'excellence européen pour la lutte contre les menaces hybrides. URL: <https://centredecrise.be/fr/newsroom/le-nccn-rejoint-le-centre-dexcellence-europeen-pour-la-lutte-contre-les-menaces-hybrides#:~:text=La%20Belgique%20est%20fi%C3%A8re%20et,r%C3%A9silience%20face%20aux%20menaces%20hybrides>

12. Une stratégie pour améliorer la résilience de la Belgique. 4 février 2022. URL: <https://diplomatie.belgium.be/fr/politique/themes-politiques/sous-la-loupe/une-strategie-pour-ameliorer-la-resilience-de-la-belgique>

13. Georis V. Guerre en Ukraine: la Belgique, à la tête de l'UE, veut accélérer l'aide à Kiev et les sanctions contre Moscou. *L'Echo*. 06 février 2024. URL: <https://www.lecho.be/dossiers/conflit-ukraine-russie/guerre-en-ukraine-la-belgique-a-la-tete-de-l-ue-veut-acceler-l-aide-a-kiev-et-les-sanctions-contre-moscou/10524557.html>

LENIN AS A CREATOR OF UKRAINE IN THE KREMLIN'S INFORMATION WARFARE

Mieliekiestsev K. I.

*Candidate of Historical Sciences (PhD in History),
Senior Lecturer at the History of Ukraine and Auxiliary Sciences
of History Department
Vasyl' Stus Donetsk National University
Vinnytsia, Ukraine*

This paper focuses on tactics used in information warfare, using the example of a “Lenin-made Ukraine”, a particularly egregious myth, once part of Russian language Internet segment’s rather unserious meme culture, that became a distinct part of Vladimir Putin’s foreign policy doctrine via memetic mutation, joining the ranks of other “creators of Ukraine” named by Putin in his various speeches, such as the Potocki noble family, Joseph Stalin, and the Austrian-Hungarian General Staff.

The basic methods used in the creation of the myth are, in layman’s terms, lies and misdirection (of the layman). The *lies* are based on the idea that prior to Vladimir Lenin’s creation of the Union of Soviet Socialist Republics supposedly nobody thought of Ukraine as a possible independent country (only as a region), and the Communist Party’s politics resulted in the “creation” of a separate Ukraine for reasons unclear. Despite Ukraine’s intricate history, with centuries’ experience of particularism, independence movements, and the Ukrainian Revolution of 1917–1921, which preceded Lenin’s “Soviet Ukraine”, and was directly opposed by him and his party. Such lies that target wide groups of population, not proficient in the study of history, is characteristic of information warfare, and via translation and dissemination of propaganda messages can affect the perception of history for both the intended audience and the people abroad [1; 2].

The *misdirection* part concerns the name of Ukraine, the Ukrainian identity, which is contrasted by “Little Russian” identity, along with the question of borders. The former is a topic debated in Ukrainian society itself (with the “stolen” name of Ruthenians), so that allows the Kremlin’s influencers to simply amplify an existing discussion on identity [3; 4]. The latter part (the “*question of borders*”) is a long-standing example propaganda, dating from early 2000s discussions and “meme maps” on the Russophone internet segment, which depicted Ukrainian territories past the Dnipro region as “gifts from Moscow Tsars and General Secretaries”. Any explanations for why this map does not hold up as historical truth were denounced as “Ukrainian lies”, and as such maps were spread around,

the idea that the whole south of Ukraine was “gifted by Lenin” became widespread, reaching its use in official Kremlin policy. In 2022 the map of “Lenin’s gifts” appeared on state-controlled television, and a translated version was made to spread on Wikipedia and across Anglophone websites [5; 6]. Although the map goes against the idea of “Lenin creating Ukraine” (as it mentions previous “gifts” from Muscovite Tsars), it was nevertheless used as justification for the idea of Lenin as a “mistaken” figure of Russian history, who (supposedly) empowered Ukraine at the expense of Moscow. In a way, the new Kremlin myth on Lenin was born out of previous myths, claiming that the south of Ukraine was “unfairly given” to the country.

Additionally the myth of Lenin is connected with Putin’s personal beliefs:

1. Vladimir Putin has long since idolized and quoted Vladimir Lenin’s historical enemies, right-wing figures such as Anton Denikin, Ivan Ilyin, and Nikolai Berdyaev. In 2016 he has officially denounced Lenin and his Bolshevik government, saying that the creation of non-Russian Soviet Republics led to a “time bomb” that destroyed the Soviet Union [7].

2. As Putin still wanted the Soviet Union to stay a positive part in Muscovite historical memory, his personal rhetoric and the Kremlin’s propaganda machine worked on rehabilitating Joseph Stalin as the “good” Soviet counterpart to Lenin [8]. However, in 2024, Putin also branded Stalin as another “creator” in an interview [9].

3. With the Stalin/Lenin dichotomy created, Putin continued his statements on “Lenin setting up a landmine under Russian statehood” in 2019, and promising to continue this line of thought further [10]. As promised, he further radicalized his rhetoric on Lenin as the “creator of Ukraine” in his 2021 and 2022 speeches [11].

The question remains: why attack Lenin? As Ukrainian historians argued, if one even tries to sell the Soviet leader as the “creator” of any modern states, he’d work more as the creator of the Russian Federation, not Ukraine, which had its own Ukrainian Revolution, that the Bolsheviks opposed, and then “work around” to pacify the local population and make it agreeable to life in the Soviet Union [12]. The truth may lie in Vladimir Lenin’s disillusioned 1922 statements “On the nationalities and the question of autonomization”, after Ukraine and the other breakaway states were re-added to the supposed revolutionary paradise of the Soviet Union. Without mincing words, Lenin condemned the continuation of “Tsarist” policies in his new state, describing his own compatriots and bureaucrats as those consumed by “Great Russian chauvinism and large nation nationalism”. This was a direct confrontation with the ideas exposed by the Russian Imperial right-wing, along with its “Socialist” successor in the form of Joseph Stalin.

Even though these statements were ultimately an unimportant cry of a politician that was steadily losing his power in the country he has “created”, such, if indeed found by members of Vladimir Putin’s circle, “sealed the deal” on the image of Lenin as “the enemy”, who “made” Ukraine into a future geopolitical threat for the Muscovite right-wing cause.

Bibliography:

1. Mieliekiestsev K. The “Post-truth era” and its effects on public perception of Georgian and Ukrainian history. 15th International Silk Road virtual conference. Conference Proceedings (Silk Road 2020) = აზრებების გზის მე-15 დისტანციური საერთაშორისო კონფერენცია. Silk Road Conferences. October 09–10. Tbilisi, Georgia, 2020. P. 24–32.

2. Мелекесцев К. Історія України в політичних маніпуляціях епохи постправди. *Історичні і політологічні дослідження*. № 1(66). С. 130–142. DOI: <http://dx.doi.org/10.31558/2079-1828.2020.1.10>

3. Мелекесцев К. І. «Мала Росія» та українська контратака в інформаційному протистоянні навколо історії. *Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу, наукових працівників і здобувачів наукового ступеня за підсумками науково-дослідної роботи за період 2019–2020 рр. (квітень – травень 2021 р.)* Вінниця : Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2021. 384 р. С. 19–21.

4. Наконечний Є П. Украдене ім’я: Чому русини стали українцями / передмова Я. Дашкевича. 3-тє видання. Львів, 2001. 400 с.

5. NEXTA. *Twitter*. February 23, 2022. URL: https://twitter.com/nexta_tv/status/1496454668599402505

6. File:Simplified historical map of Ukrainian borders 1654-2014.jpg. *Wikipedia Commons*. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Simplified_historical_map_of_Ukrainian_borders_1654-2014.jpg

7. Vladimir Putin accuses Lenin of placing a 'time bomb' under Russia. *The Guardian*. January 25, 2016. URL: <https://www.theguardian.com/world/2016/jan/25/vladimir-putin-accuses-lenin-of-placing-a-time-bomb-under-russia>

8. Rutland P., Shimmield N. Putin’s dangerous campaign to rehabilitate Stalin. *The Washington Post*. June, 13, 2019. URL: <https://www.washingtonpost.com/outlook/2019/06/13/putins-dangerous-campaign-rehabilitate-stalin/>

9. Neo-Nazi movements and a civil war in Ukraine: Putin's lies in the Tucker Carlson interview. *Institute of Mass Information*. February, 09, 2024. URL: <https://imi.org.ua/en/news/neo-nazi-movements-and-a-civil-war-in-ukraine-putin-s-lies-in-the-tucker-carlson-interview-i59107>

10. TASS. December 10, 2019. URL: <https://tass.ru/politika/7314227>

11. Sukhov O. Breakdown of Putin's false narratives to justify aggression against Ukraine. *The Kyiv Independent*. February 23, 2022. URL: <https://kyivindependent.com/national/breakdown-of-putins-false-narratives-to-justify-aggression-against-ukraine/>

12. Червоненко В. "Ленін створив сучасну Росію, а не Україну". Історики про скандальну промову Путіна *BBC News Ukraine*. February 22, 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60480944>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Мирошниченко В. О.

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри правознавства

Бердянський державний педагогічний університет

м. Запоріжжя, Україна

Наша держава, на сучасному етапі розвитку, стикнулася з серйозними викликами та загрозами для своєї національної безпеки. На сьогоднішній день однією з ключових складових розв'язання цієї проблеми для України є наявність ефективного законодавства. Однак існує також і декілька проблем у цій сфері, які потребують негайного вирішення.

У сучасному законодавстві України відзначається недостатня чіткість інституційних повноважень у сфері національної безпеки. Законодавство не завжди визначає чітко компетенції різних органів, що відповідають за безпеку країни (РНБО, СБУ, ГУР, Генштаб і т.д.). Це створює прогалини та можливість виникнення суперечок у вирішенні критичних ситуацій. Крім того, існує необхідність у модернізації законодавчих актів для адаптації до нових інноваційних викликів. Сучасні методи боротьби з кіберзагрозами або гібридними війнами з інформаційно-пропагандисткою складовою вимагають швидкої реакції та вдосконалення правових механізмів, які на сьогоднішній момент у нас не завжди відповідають актуальним вимогам.

На думку багатьох експертів, в Україні, до останніх років, були слабкі механізми контролю за реалізацією законодавства в сфері національної безпеки. Це, у свою чергу, призводило до недооцінки та невиконання правових норм у цій галузі. Недостатній нагляд та відсутність ефективних механізмів відповідальності сприяли імплементації

законів лише формально, не гарантуючи реального захисту національних інтересів. Однак, з моменту повномасштабного вторгнення РФ до України, у питаннях розробки та впровадження законодавства про національну безпеку намітилися позитивні зрушення.

Основна частина злочинів проти основ національної безпеки України, згідно з положеннями ст. 12 чинного КК України, відноситься до категорії особливо тяжких злочинів. Державна зрада (ст. 111 КК України), посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112 КК України), диверсія (ст. 113 КК України), шпигунство (ст. 114 КК України), посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ч. 3 ст. 110 КК України), перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (ч. 2 ст. 114-1 КК України) є найнебезпечнішими злочинами, що містяться у КК України.

Включення цих злочинів в категорію особливо тяжких злочинів є симетричним актом стосовно тієї небезпеки, яку несуть в собі такі злочини. Адже особливо тяжкі злочини характеризуються умисною формою вини.

З моменту початку повномасштабної російсько-української війни до КК України було внесено ряд суттєвих доповнень стосовно цих злочинів. Так, Законом № 2108-IX від 03.03.2022 р. КК було доповнено ст. 111-1 («Колабораційна діяльність»). Законом № 2198-IX від 14.04.2022 р. КК України доповнено ст. 111-2 («Пособництво державі-агресору») [1].

До появи у КК України статей 111-1 («Колабораційна діяльність») та 111-2 («Пособництво державі-агресору») будь-які форми колабораційної діяльності охоплювалися кваліфікацією за ст. 111 КК України як різновиди однієї з трьох форм державної зради. З появою вказаних статей вони стали співвідноситися з ст. 111 КК України як спеціальні (ст.ст. 111-1, 111-2 КК) та загальна норма (ст. 111 КК). Але при цьому слід зважити на появу ще однієї норми – ст. 436-2 («Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників»), якою КК України доповнено згідно із Законом № 2110-IX від 03.03.2022 р. [2].

Законом України № 2160-IX від 24.03.2022 р. (із змінами, внесеними згідно із Законом № 2178-IX від 01.04.2022 р.) КК України доповнено статтю 114-2 («Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану») [3].

19 жовтня 2023 року Верховна Рада проголосувала у першому читанні за урядовий законопроект «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності в Україні релігійних організацій». Він передбачає зміни до ст. 5 Закону «Про свободу совісті та релігійні організації»: «не допускається діяльність релігійних організацій, які афілійовані із центрами впливу релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка здійснює збройну агресію проти України» [4]. Також новий законопроект пропонує додати до законодавства можливість за рішенням суду припинити діяльність релігійних організацій, уповноважені особи яких засуджені за скоєння злочинів проти основ національної безпеки України.

Отже, розв'язання проблем законодавства України у сфері національної безпеки вимагає комплексного підходу, включаючи доповнення і перегляд діючого вітчизняного законодавства, його адаптацію до сучасних реалій, посилення контролю та врахування міжнародних стандартів. Тільки таким чином Україна зможе забезпечити ефективний захист своєї національної безпеки в умовах повномасштабної війни з РФ та інших загроз сучасного світу.

Література:

1. Кузнецов В. В., Сийпюкі М. В. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність як новий виклик сьогодення. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО*. 2022. Вип. 70. С. 381–388.

2. Хавронюк М. За виправдовування збройної агресії РФ проти України – кримінальна відповідальність. *Центр політико-правових реформ*. 2022. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/vypravdovuvannya-zbrojnoyi-agresiyi-rf-proty-ukrayiny-kryminalna-vidpovidalnist/> (дата звернення: 04.02.2024)

3. Сорока С. Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*, 2023; Випуск 10. Номер 1(37), С. 291–296

4. Савісько Є. Закон про заборону УПЦ МП чи щось більше? Що відомо про новачі у релігійному законодавстві. *Кабінет експертів*. 2023. URL: <https://vsirazom.ua/cabinet/zakon-pro-zaboronu-upc-mp-chi-shhos-bilshe-shho-vidomo-pro-novaci%D1%97-u-religijnomu-zakonodavstvi/> (дата звернення: 04.02.2024).

РОСІЙСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА ЯК ЧИННИК РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Моїсєва Т. М.

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин та права
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна*

Релігійний чинник відіграє вагомую роль в гібридній російсько-українській війні, а РПЦ є одним з її ключових «акторів». Про актуальність цієї проблеми свідчить те, що вона активно досліджується і дискутується в наукових та експертних колах. Так, наприкінці 2022 р., відбулося два «круглих столи», присвячених цій тематиці: «Релігійний чинник та його використання у сучасній гібридній війні» (грудень, Тернопільський національний технічний університет ім. Івана Пулюя) та «Московський патріархат у російській війні проти України» (жовтень, з ініціативи Інституту зовнішньополітичних досліджень та за організаційного сприяння Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв) [2; 4]. Під час одного з цих заходів, Тарас Антошевський (керівник Релігійно-інформаційної служби України), визначаючи значення релігійного фактору, зауважив: «Жодна партія не має такої мобілізації людей і такого масового впливу, як Церква» [2].

Співпраця РПЦ та російської влади, у веденні повномасштабної російсько-української війни, відбувається в різних формах – як інформаційних, так і цілком практичних. В якості інформаційної «зброї» кремль/РПЦ використовують поширення наративів/«ярликів» та ідеологем («братовбивча війна», «державний переворот в Україні 2014 р.», «денацифікація», «захист наших людей, що потерпали від київського режиму», «слов'янська єдність», «руський мир», «триєдина Русь» та ін.), спрямованих на: заперечення державності України; нав'язування українцям комплексу меншовартості; виправдання агресії та сакралізацію війни.

Фахівці сходяться в думці, що концепція «русского мира» лежить в основі співпраці РПЦ та російської влади і стала ідеологічною основою російської агресії проти України (починаючи з 2014 р.) [1; 2; 3].

Наразі, агресорами завзято просувається новий наратив – «десатанізація», що є розвитком ідеї «катихону» О. Дугіна, згідно з якою росія є «останнім оплотом світу від диявола», та рятує його «від бездуховності та сатанинського розгулу Заходу». Москва вкладає

значні кошти в цей проєкт, який передбачає, що російська церква (по суті – резидентура) має бути в кожному західному місті, з населенням більше 100 тисяч осіб. Російська агентура активно працює і серед українських вірян-біженців. У зверненні Світового конгресу українців, акцентується на тому, що «серед біженців проводяться масовий збір персональних даних, агентурна робота і вербовка» [2; 3; 4].

РПЦ не обмежується участю в інформаційній війні – воєнні злочини, в Україні, «вчиняються з благословення та активної залученості Російської православної церкви», підтвердженням чого є: підтримка московським патріархом Кирилом широкомасштабного вторгнення в Україну; служба «капеланів» у військових частинах; безпосередня участь окремих російських церковнослужбовців у бойових діях; сприяння депортації українців з окупованих територій; створення «церковних» приватних військових компаній (ПВК) та ін. [1; 2; 4].

Так, за даними Служби Безпеки України, керівництво РПЦ, на території рф, формує власні ПВК, фінансування яких здійснюється (у вигляді благодійних внесків та пожертв на «будівництво» храмів) представниками фінансово-промислових груп рф, наближених до очільника кремля. Приміром, на базі Кронштадтського Морського собору у Санкт-Петербурзі, діє одна з таких ПВК («Андріївський хрест»), представники якої вербують прихожан, з подальшою організацією «військово-тактичної та вогневої підготовки під керівництвом інструкторів з російських спецслужб» [5].

Депортацією українців (з окупованих територій) займається Синодальний відділ благодійності та соціального служіння РПЦ, а місцями поселення примусово переміщених осіб визначено монастирі та благодійні заклади єпархій, розташованих у прикордонних областях. Про масштаби цієї «благодійності» свідчить той факт, що з березня до листопада 2022 р., кількість єпархій, які «допомагають» депортованим збільшилася з 30 (40) до 58 [1].

На переконання науковців та експертів, зручним і потужним «зряддям» РПЦ, для просування московських релігійно-політичних наративів, ведення підривної діяльності на українських землях, є УПЦ (МП). Ця церква (не зважаючи на численні заяви і скликань, 27 травня 2022 року, Собор), не втратила своєї залежності від РПЦ. Вона стала каналом поширення в Україні антиукраїнства, сепаратистських настроїв, дискредитації української влади, а об'єкти УПЦ (МП) «широко використовуються російськими спецслужбами». Подібна ситуація стала можливою через нехтування «державною владою України питаннями національної безпеки у релігійній сфері» [1; 2; 4].

Віряни УПЦ (МП) підпадають під значний вплив цієї інформаційно-підривної діяльності, знаходяться «у своєрідній інформаційно-емоційній бульбашці» [2]. Про масштаби впливу УПЦ (МП) на свою паству, свідчать результати дослідження Фонду «Демократичні ініціативи», яке було проведене у листопаді 2020 року та охопило 8 східних та південних регіонів країни. За отриманими даними: 57% вірян УПЦ (МП) вірили в те, що український уряд проводить політику витіснення російської мови; 73% вірян УПЦ (МП) вважали, що події на Майдані – це незаконний державний переворот (один з наративів путіна); 41% парафіян УПЦ (МП) припускали, що добровольці, які воювали на Донбасі на боці України (з 2014 р.), переважно йшли на фронт за пільгами, наживою та високою зарплатою [3; 4].

Водночас, після початку повномасштабної війни та звірств, вчинених державою-агресором, ставлення українців до УПЦ (МП) стало більш жорстким. У 2022 р., Фондом «Демократичні ініціативи» було проведене опитування (в містах Миколаєві та Запоріжжі, які піддавались обстрілам) щодо сприйняття громадянами ролі УПЦ (МП) у російській повномасштабній агресії. Результати опитування продемонстрували, що 56% жителів Миколаєва та 49% жителів Запоріжжя, вважали, що УПЦ (МП) сприяє російській агресії [3; 4].

Факти підривної діяльності представників УПЦ (МП) знаходяться під контролем Служби Безпеки України. За матеріалами СБУ (з початку повномасштабної агресії РФ): розпочато 68 кримінальних проваджень щодо представників УПЦ (МП), з яких 16 – митрополити церкви. Серед викритих злочинів – 20 фактів держзради, колабораціонізму та пособництва країні-агресору, а 18 проваджень стосуються публічної агітації до релігійної ненависті, продажу вогнепальної зброї та поширення дитячої порнографії [5].

Отже, російська православна церква (як і кремлівський правлячий режим), є ініціатором та повноцінним учасником військової агресії проти України, за що має нести відповідальність.

Література:

1. Гаврилов В. Не добрі самаритяни: як Російська православна церква «рятує» українців від війни (05 липня 2023). / Українська правда URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/07/5/7409914/>

2. Мар'ян О. Релігія як один з основних чинників у війні Росії проти України: підсумки круглого столу (27.12.2022). / РІСУ – Релігійно-інформаційна служба України. URL: https://risu.ua/religiya-yak-odin-z-osnovnih-chinnikiv-u-vijni-rosiyi-proti-ukrayini_n135209

3. Московський патріархат у російській війні проти України (27 грудня 2022). / «Голос України»: Газета Верховної Ради України. URL: <http://www.golos.com.ua/article/367158>

4. Пост-реліз круглого столу на тему: «Московський патріархат у російській війні проти України» (17 листопада 2022). / Інститут зовнішньополітичних досліджень. URL: https://www.fpri.kiev.ua/news_view/post-reliz-kruglogo-stolu-na-temu-moskovskij-patriarhat-u-rosijskij-vijni-proti-ukraini/

5. СБУ викрила РПЦ на створенні «православних ПВК» для війни в Україні (19 жовтня 2023) / Служба безпеки України. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-vykryla-rpts-na-stvorenni-pravoslavnykh-pvkdliia-viiny-v-ukraini>

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА ТА РОСІЙСЬКИЙ ГІБРИДНИЙ ВПЛИВ НА ЗАХІДНИХ БАЛКАНАХ

Парфіненко А. Ю.

*кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри туристичного бізнесу та країнознавства
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

Гібридна війна стала новою формою глобального протистояння у сучасному геополітичному середовищі, сформованому кризою ліберального світового порядку, конфронтацією між демократичними державами та авторитарними режимами, ревізіоністськими прагненнями автократій створити багатоплярний світ. Росія виступає сьогодні безпосередньою загрозою міжнародній системі, разом з іншими ревізіоністськими державами, Китаєм, Іраном, КНДР, вона прагне сформувати світ, протилежний демократичним цінностям [1]. Прагнучі збільшити свій глобальний вплив, авторитарні держави використовують технології гібридного впливу, починаючи з дезінформації, кібератак, економічного тиску, примусової дипломатії, погроз застосування сили. І закінчуючи гібридними війнами та прямими військовим втручанням.

Повномасштабному вторгненню Росії в Україну передувала інтенсивна кампанія гібридної війни проти Української держави, а сама війна з 24 лютого 2022 р. оголошена Кремлем гібридним лейблом так званої «спеціальної військової операції». В умовах розгортання конвенційної війни, Кремль життєво зацікавлений відвернути увагу

Заходу від підтримки України. Тому спроби дестабілізації безпекової ситуації, створення нових «гарячих точок» стали наріжнем каменем гібридного впливу Росії. Одним з таких регіонів, як заявив у грудні 2023 р. Президент В. Зеленський, є Західні Балкани [2].

З XIX ст. Російська імперія традиційно розглядала Балкани як сферу своїх національних інтересів. Росії належить вагома роль у здобутті Сербією державності. Формально саме через захист «братів-слов'ян» у Сербії Росія вступила у Першу світову війну. Все це, звичайно, вплинуло на формування в сербській національній свідомості міфологізованого уявлення про Росію як «захисницю» сербського народу. Наразі важливим чинником популярності Росії в регіоні залишається рішуча підтримка Москвою Сербії у питанні невизнання на міжнародному рівні суверенітету колишньої автономії Косово, яке у 2008 р. в односторонньому порядку проголосило незалежність.

Військове втручання НАТО у врегулювання етнічного конфлікту в Югославії без дозволу ООН було сприйнято в Кремлі як пониження російського статусу «великої держави». Але це не завадило Москві посилити присутність в дезінтегрованому війною регіоні. Вже наприкінці 1990-х рр. Москва перетворилася на головного енергетичного «донора». Сербія, приміром, стала повністю залежати від постачання російського газу, а імпорту нафти з Росії склав 70%. Росія активно інвестувала в енергетичні проекти на Західних Балканах, передусім, в Сербії, Чорногорії, Боснії та Герцеговині. Російський «Газпром» викупив у Сербії більшу частину акцій державної нафтової компанії та газові сховища. В планах Кремля було перетворення Сербії на важливий «енергетичний вузол» в межах газопроводу «Південний потік».

Анексія Росією Криму та розгортання бойових дій на Донбасі у 2014 р. «поховали» «Південний потік» та посилити геополітичну напруженість на Балканах. Разом з тим, російська інтервенція в Україні з використанням проксі-сил з числа бійців спецпідрозділів, яких було названо «зеленими чоловічками», змінила розуміння гібридної війни та підвищили її значення в неоімперських планах Кремля.

Гібридний вплив Кремля на Західних Балканах має на меті як мінімум наступні цілі: утвердження Росії як «великої держави», з якою мають «рахуватися» західні партнери; збереження невирішених територіальних конфліктів, які завжди можна використати у протистоянні з Заходом; перешкодження євроатлантичній інтеграції та ін. Так, намагання зірвати вступ до НАТО Чорногорії у 2015–2016 р., що супроводжувалося спробою державного перевороту, та Македонії у 2016–2017 р. стали хрестоматійними прикладами російського гібридного втручання. За допомогою дезінформації, кібервтручань

і маніпуляцій у соціальних мережах Росія розгорнула кампанію з демонізації НАТО, прославлення російської зброї та православної єдності, створення культу російського диктатора В. Путіна на противагу інституційній слабкості ЄС, особливо в контексті загроз Covid-19 [3].

Насправді Кремль, представляючи себе «захисником» сербського народу, роздмухує реваншистські настрої побудови «Великої Сербії», що протягом 2022–2023 рр. неодноразово загрожувало повторенням «кримського сценарію» анексії Косово та Республіки Сербської. На тлі єднання демократичного світу навколо засудження російської агресії, в Белграді вторгнення зустріли демонстраціями публічної підтримки Кремля. Проросійські мітинги перед пам'ятником російському царю Миколі II у центрі Белграда супроводжувалися триколорами, світлинами диктатора В. Путіна та виконанням російського гімну. Серед протестувальників також були місцеві члени російського мотоклубу «Нічні вовки», відомі тісними зв'язки з Путіним та досвідом бойових дій в Україні на боці проросійських сепаратистів під час окупації Криму в 2014 р. та війни на Донбасі. Багато протестувальників несли плакати з літерою Z – символом російських окупаційних військ в Україні [4].

В основі нової хвилі ганебних спалахів хвороби «російського миру» в Західних Балканах – поширення марних сподівань про «повернення» Косово у разі перемоги Росії в Україні. Симптоматичним виразом таких настроїв стало гасло «Косово – це Сербія, а Крим – це Росія» [5]. На практиці це проявилось у безпрецедентному нарощуванні сербських військ на кордоні з Косово та запровадженні у грудні 2022 р. А. Вучичем найвищого стану бойової готовності збройних сил Сербії під приводом «захисту» сербського населення, яке мешкає на території частково визнаної країни. Ще в липні місяці А. Вучич у зверненні до народу заявив, що косовська поліція має намір розпочати військову операцію проти сербів. Формальним приводом для нагнітання ситуації стало рішення влади Косово про запровадження обов'язкової перереєстрації автомобільних номерів з сербських на місцеві. Все це супроводжувалося терористичним нападом на косовську поліцію та вбивством поліцейського. Але по мірі провалу російської вторгнення в Україну та під тиском США, конфлікт почав вщухати, а на початку 2023 р. Косово та Сербія дійшли згоди щодо нормалізації політичних відносин.

Православні громади Західних Балкани перебувають під потужним пропагандистським впливом російських мовників Sputnik Srbija та відкритого у листопаді 2022 р. RT Balkan. Результати моніторингу суспільних настроїв в Сербії свідчать, що у жовті 2022 р. 51% опитаних

вважали Росію ключовим міжнародним партнером, а 66% назвали «другом». Популярність ЄС, до якого прагнуть інтегруватися країни регіону, у відповідних запитаннях сягала тільки 18% та 14% [6]. Це при тому, що саме ЄС є ключовим торговельним партнером регіону, на нього припадає майже 70% загальної торгівлі товарами, тоді як на Росію – 3%.

Сербія залишається єдиною країною Європи, яка відмовилася приєднуватися до санкцій ЄС проти Росії. Так само національний авіаперевізник Air Serbia продовжує здійснювати рейси між Белградом і Москвою, попри те, що ЄС закритий повітряний простір для літаків країни-агресорки. Сербія стала надійним пристанищем для російських втікачів, а Чорногорія у 2023 р. отримала історичний максимум доходів від туризму. Крім того, Белград масово роздавав свої паспорти російським громадянам, що дозволяє їм користуватися перевагами безвізового режиму в ЄС [7]. Це викликало рішучий протест в Брюсселі й ледве не зупинило безвізовий режим з самою Сербією.

В цілому, російсько-українська війна не тільки вплинула на зростання проросійських настроїв в Західних Балканах, але й насправді знизилася потенційна спроможність Кремля виступати арбітром у вирішенні балканських справ. Попри загравання Белграда із Росією та Китаєм, політичні еліти регіону усвідомлюють безальтернативність євроатлантичної інтеграції, оскільки жоден зовнішній гравець не дасть Західним Балканам таких преференцій як ЄС. Війна в Україні активізувала євроатлантичну інтеграцію не тільки в країнах Східного партнерства, а й у Західних Балкан. Прискорений вступ країн регіону до НАТО та ЄС розглядається сьогодні як єдиний запобіжник підризу демократичного порядку в Європі.

Література:

1. Parfinenko A. Russian Revisionism as a Challenge to the International Order. *Actual Problems of International Relations*. 2023. Vol. 154. P. 18–33. DOI: <https://doi.org/10.17721/apmv.2023.1.154.18-33>
2. «Довгий план». Україна має дані, що Росія може розпалити нову війну на Балканах – Зеленський. *New Voice*. 2023. 16 листоп. URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/rosiya-hoche-viyni-na-balkanah-zelenskiy-50368693.html>
3. Парфіненко, А. (2020). Балканський вимір європейської безпеки в світлі геостратегій ключових міжнародних гравців Сходу та Заходу. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. № 12(1). С. 222–232. DOI: <https://doi.org/10.15421/352026>
4. Filipovic B. Pro-Russia Serbs march in Belgrade as country treads ever finer line between East and West. *Reuters*. 2022. 5 March. URL:

<https://www.reuters.com/world/europe/pro-russia-serbs-march-belgrade-country-treads-ever-finer-line-between-east-west-2022-03-04/>

5. Павленко Є. Конфлікт між Сербією і Косовом переходить у мирну фазу. *Заборона Медіа*. 2023. 28 бер. URL: <https://zaborona.com/konflikt-mizh-serbiyeyu-i-kosovom-perehodyt-u-myrnu-fazu/>

6. Vuksanovic V., Steric L., Bjelos M. Public Perception of Serbian Foreign Policy in the Midst of the War in Ukraine: *WBSB Survey in Serbia, Country Report 2022*. 21 p.

7. Кобзар Ю. *Інформаційне агентство Уніан*. 2023. 4 вер. URL: <https://www.unian.ua/world/serbiya-masovo-rozdaye-svoji-pasporti-rosiyanam-v-yes-sturbovani-12382191.html>

ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ У СПРАВАХ ЛІТЕРАТУРИ ТА ВИДАВНИЦТВ – ОРГАН РАДЯНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЦЕНЗУРИ

Позднякова І. С.

*кандидатка історичних наук,
доцентка кафедри історії України та всесвітньої історії
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна*

В умовах інформаційної війни, яка в наш час ведеться проти незалежної України, чітко простежуються паралелі між діяльністю засобів масової інформації країни-агресора та радянською пропагандистською машиною. Загальновідомим є той факт, що в радянській державі пропаганда мала величезний вплив на громадян, а цензура використовувалася для маніпулювання суспільною свідомістю. Відтак, розгляд питання про організаційне оформлення радянського цензурного органу – Головного управління у справах літератури та видавництва (Головліту) РСФРР, що проіснував під різними назвами до 13 квітня 1991 р. та його республіканського аналога видається вельми актуальним.

Разом з виникненням Головліту в країні було запроваджено режим так званої превентивної цензури, один з найбільш дієвих способів управління інформаційними потоками. Однією з вагомих причин створення такого централізованого цензурного органу було істотне

пожвавлення книговидавничої справи під впливом переходу до непу, коли постала реальна небезпека того, що потужний пласт щойно утворених приватних та кооперативних видавництв діятиме всупереч ідеологічним настановам правлячої партії.

Отже, з метою об'єднання всіх видів цензури при Наркоматі освіти РСФРР 6 червня 1922 р. було створено Головне управління у справах літератури та видавництв [2, с. 80].

З перших днів існування, його настанови мали поширюватися й на територію України – Київ, Харків, Одесу та інші міста. Такий підхід викликав негативну реакцію з боку української сторони, оскільки свідчив про втручання у внутрішні справи суверенної республіки. Однак вже в середині червня розпочалися переговори між Наркомосом РСФРР та партійно-державним керівництвом УСРР щодо тимчасової дії положення про Головліт РСФРР на території України.

Після нетривалого обговорення 11 серпня 1922 р. Президія ВУЦВК затвердила остаточний варіант положення «Про Центральне управління у справах друку при Головополітосвіті Наркомосу УСРР» (ЦУСД) [1, с. 85–86]. А вже 29 серпня 1922 р. Положення було затверджене Раднаркомом УСРР [4, с. 229]. Протягом кількох місяців аналогічні декрети було затверджено й урядами Туркестану (11 грудня 1922 р.), Білорусії (5 січня 1923 р.), Азербайджану (22 квітня 1923 р.), Киргизії (25 квітня 1923 р.).

Таким чином виник республіканський цензурний орган, який хоч і мав іншу назву та підпорядкування, втім так само виконував функцію забезпечення державного політичного контролю за видавництвом і поширенням друкованих творів.

Відповідно до Положення, перед Центральним управлінням у справах друку ставилися наступні завдання: а) попередній перегляд усіх призначених до опублікування або поширення творів, як рукописних, так і друкованих видань, періодичних і неперіодичних; б) видача дозволів на право друкування окремих творів, періодичних та неперіодичних видань; в) видача дозволів на заснування приватних видавництв, їх реєстрація та наступний нагляд за ними; г) укладання списків друкованих творів, визнаних забороненими; д) притягнення до відповідальності винних у порушення зазначених постанов і розпоряджень; е) зміна правил, розпоряджень, інструкцій обов'язкових для всіх друкованих органів, видавництв, поліграфічних підприємств, бібліотек, читалень та книгарень. Крім того, ЦУСДу надавалося право забороняти видання творів, які: а) містять агітацію проти радянської влади; б) розголошують військові таємниці республіки; в) збуджують громадську думку; г) розпалюють національну ворожнечу та релігійний фанатизм; ґ) мають порнографічний характер [1, с. 87].

Щодо структури ЦУСДу, то вона виглядала таким чином: очолював Управління начальник. Йому підпорядковувалися три відділи – внутрішньої літератури, іноземної літератури та адміністративно-контрольний.

Відділ внутрішньої літератури займався переглядом літератури, яка виходила на території УСРР. Адміністративно-контрольний відділ – керував роботою літературних відділів та місцевих осередків ЦУСДу в Києві, Катеринославі й Одесі, проставляв дозвільні та заборонні візи на рукописах, контролював роботу друкарень та книгарень [1, с. 89].

Втім створення республіканських органів цензури не означало їх самостійності. Основні рішення, які регламентували діяльність ЦУСДу вироблялися та ухвалювалися в Москві, а потім надсилалися на місця до відповідних органів союзних республік. Вже 1922 р. керівництво ЦУСДу отримало два документи: «Інструкція Головліту його місцевим органам» та «Правила торгівлі друкованими творами», що містили ряд вказівок, обов'язкових для виконання [1, с. 88].

Від самого початку керівництво Головліту РСФРР наполягало на реорганізації ЦУСДу за своїм прикладом, обстоюючи необхідність створення окремого Управління в складі Наркомосу УСРР. Після тривалих обговорень та реорганізацій 1 квітня 1925 р. ВУЦВК та РНК УСРР ухвалили постанову «Про реорганізацію Наркомосу УСРР», згідно з якою Центральне управління справами друку було реорганізоване в Головне управління у справах літератури та видавництва (Укрголовліт) [5, с. 78–79].

Установа кілька разів змінювала назву й підпорядкування, мала центральне та обласні управління – облліти. Від початку діяльності Укрголовліту до 1938 р. змінилося близько 15 начальників загальнореспубліканського органу цензури, з-поміж яких не було жодного українця [3, с. 238].

Отже, система радянської цензури була породжена характером більшовицької влади, її постійним прагненням мати повну монополію на істину. З перших днів існування радянської влади в Україні була скопійована російська система контролю за друкованим словом. Сам факт організації Головліту РСФРР у 1922 р. можна розглядати не як поворотний момент, а як логічне продовження політики більшовицької влади відносно культури та у сфері ідеології. Функції головної цензурної інституції вказують на політичний аспект контролю за інформаційними потоками, що свідчить про встановлення політичної цензури, спрямованої передовсім, на забезпечення та обслуговування інтересів влади.

Література:

1. Бабюх В.А. Політична цензура в Україні в 1920–1930-х рр. : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Київ, 2007. 290 с.
2. Бабюх В.А. Становлення та формування органів цензури в Україні в 1917 – на початку 1920-х рр. URL: <http://history.org.ua/JournALL/histname/27/6.pdf> (дата звернення: 17.02.2024).
3. Романенко Т. В. Організаційно-кадрове забезпечення цензурної діяльності в УРСР першої пол. 40-х рр. ХХ ст. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2010. Серія 06. Історичні науки. Випуск 7. С. 237–243.
4. Україна: хроніка ХХ ст. Рік 1922: Довід. вид. / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.; Упоряд. О. Мовчан. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2005. 235 с.
5. Україна: хроніка ХХ ст. Рік 1925: довід. вид. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. ; упоряд. О. Мовчан. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2006. 312 с.

ГІБРИДНІ ЗАГРОЗИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ

Рудянин І. П.

кандидат історичних наук,

доцент кафедри історії України та археології

Волинський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Згідно резолюції Європейського союзу, прийнятої 10 грудня 2019 року, гібридні загрози визначаються як широкий спектр скоординованих методів та дій, що використовуються ворожими державами та недержавними акторами з метою ураження вразливих демократичних держав та інституцій, не переступаючи межу формального розв'язання. В сучасному світі глобалізації і наукового прогресу, автоматизації систем виробництва та логічного посилення конкуренції за ринки збуту товарів та послуг нам доводиться спостерігати фактор використання окремими, або групою держав чи транснаціональних організацій гібридних впливів на інших суб'єктів чи об'єктів впливу. У більшості, відповідні гібридні впливи є загрозливими і навіть небезпечними для опонентів і передбачають зниження їхньої конкурентності, а відтак впливу на життєво важливі

галузі економіки, політики, оборони як окремої, так і групи країн, союзів чи то організацій, які забезпечують їхню стабільне функціонування та розвиток. На сьогоднішній день найсильніше гібридні впливи проявляються під час проведення локальних війн [1]. В ході бойових дій гібридні впливи необхідні для зменшення економічного, політичного, а відтак стратегічного потенціалу противника. Наприклад, військові кампанії країни-агресора супроводжуються дискредитацією на різноманітних політичних майданчиках, телеканалах, телеграм каналах, посиленням економічного тиску на противника з боку міжнародних інституцій, безпекових організацій та інших суб'єктів міжнародних відносин [2]. Економічні санкції це один з видів гібридного впливу на країну – агресора. У свою чергу атакуюча сторона намагається здійснювати власний вплив на країну проти якої проводить військову кампанію. Так звані гібридні впливи охоплюють широкий спектр заходів, які об'єднані між собою однією ціллю – остаточно або частково перемогти суперника у спірному питанні. Ключовим фактором гібридних воєн є їхнє уміле поєднання за для досягнення конкретної мети.

У сучасному світі гібридні загрози (впливи) передбачають доведення до широкої маси людей неправдивої або тенденційної інформації з метою їхнього переконання у тому чи іншому питанні [3]. Після чого переконаною масою населення можливо ефективно керувати і використовувати у необхідному напрямку, наприклад у війні. Зазначене має назву пропаганди. Дуже чітко пропаганда населення була задіяна в ході Першої та Другої світових воєн, а також зараз, під час російсько-українського збройного конфлікту. В економіці гібридні загрози проявляються в підвищенні або штучному заниженні цін на енергоресурси, у коливаннях вартості грошей (національної валюти), зменшенні або збільшенні аграрного виробництва, затратах на логістиці, тощо. Посилення відповідних гібридних загроз призводить, як правило, до появи локальних, або глобальних військових конфліктів. Тому, використання гібридних впливів у сучасному світі є небезпечною справою яка не носить загальної підтримки з боку міжнародних організацій або конкретних суб'єктів міжнародних відносин за винятком локалізації відповідних військових загроз.

Література:

1. Рудянин І. П. До питання передумов військових конфліктів у контексті інформаційної безпеки та її вплив на свідомість громадян. *Протидія дезінформації в умовах російської агресії проти України: виклики і перспективи : тези доп. учасників міжн. наук.-практ. конф. (Харків, 12–13 груд. 2023 р.) ; Наук.-дослід. ін-т публ. політики і соц.*

наук. Харків: НДІ ППСН, 2023. С. 139–143. DOI: <https://doi.org/10.32782/PPSS.2023.1.36>

2. Федотенко К. А. Засоби протидії маніпулятивному впливу медіа в умовах російсько-української війни: роль державної інформаційної політики. *Регіональні студії* 2023. № 34. С. 39–45. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2023.34.6> ; URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/34/6.pdf>

3. Хряпінський А. П. Етимологічний вимір визначення поняття «гібридних загроз» (на прикладі окремих витоків). *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2023. Вип. 35. С. 68–71. DOI <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2023.35.12> ; URL: <http://www.pag-journal.iei.od.ua/archives/2023/35-2023/12.pdf>

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

Руснак Л. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри професійних та спеціальних правових дисциплін
ПВНЗ «Буковинський університет»
м. Чернівці, Україна*

Права людини на охорону здоров'я є одним із визначальних серед природних, невід'ємних, невідчужуваних і непорушних прав людини. Це гарантує кожній людині як членові громадянського суспільства невтручання держави у сферу її особистого та сімейного життя, захист від будь-яких форм насильства, жорстокого й такого, що принижує людську гідність [4, с. 7].

Права людини на охорону здоров'я у сучасному їх розумінні поступово формулювалися протягом останніх двох сторіч. Цей час умовно можна розділити на три окремих історичних періоди. Перший – від Великої французької революції до Першої світової війни, другий – період між Першою та Другою світовими війнами; і третій, що триває й донині, розпочався з другої половини ХХ ст. [4, с. 7].

Саме поняття «право на охорону здоров'я» виникло у середині ХІХ ст., коли у 1848 році видатний діяч німецької медицини Рудольф Вірхов сформулював тезу, що кожен німець має право на охорону свого здоров'я [4, с. 7].

У своєму науковому дослідженні «Суспільне здоров'я і власність» С. Ньюман виходив із ідеї права людини на охорону здоров'я на основі прав людини на власність. Суть ідеї зводилася до того, що охорона здоров'я є найважливішим благом для людини будь-якого соціального походження [4, с. 7]. У ході суспільних процесів, історичних перебудов поступово формувалося визначення поняття «право на охорону здоров'я».

Давньогрецький філософ Аристотель визначав здоров'я людини як щастя. Найвища насолода людини полягає у її діяльності, а фізичний стан, в якому ми не відчуваємо болю, який не заважає виконувати функції нашого щоденного життя [4, с. 8].

На нашу думку, володіння найвищим, який може бути досягнуто, рівнем здоров'я є одним із пріоритетних прав кожної людини незалежно від віросповідання, політичного, економічного чи соціального стану. Здоров'я нації є основним фактором досягнення миру та національної безпеки, що залежить від ефективної співпраці осіб із державами.

Таким чином, досліджуючи історію законодавчого забезпечення права на охорону здоров'я в Україні, було розглянуто п'ять періодів, зокрема: перший період (охоплює X–XVI ст.); другий період (охоплює XVII–XVIII ст.); третій період (охоплює з середини XIX до початку XX століття); четвертий період (охоплює період (1920–1991 рр.); п'ятий період (охоплює становлення і розвиток законодавчого забезпечення охорони здоров'я у незалежній Україні – починаючи з 1991 року і триває донині) [4, с. 10].

Точкою відліку для історичного екскурсу обирають зазвичай X ст., що обумовлено низкою причин, основною з яких є поява Руської Правди – першого писаного зводу державного права, «Церковний Статут» (к. X ст.), який складається з чотирьох розділів; четвертий містив положення про «церковних людей», до яких належали й лікарі [4, с. 10].

Роль і значення Руської Правди важко переоцінити, оскільки це перший державний нормативний акт, що закріплює норми щодо забезпечення права на охорону здоров'я. Норми Руської Правди регламентували світську медицину, «Церковний Статут» – монастирську медицину, а народна – визначалась морально-етичними нормами [4, с. 10].

Значну роль у регулюванні медичної діяльності відіграв Аптекарьський наказ, створений у 1581 році що здійснював чисельні організаційні та правові функції управління медициною [4, с. 11]. Кінець XVII століття відбулось багато змін у всіх сферах життєдіяльності, у тому числі й у питаннях законодавчого

регулювання. Пріоритетними у сфері медицини були питання: підготовка вітчизняних медичних кадрів; поява нормативно-правових актів, що забезпечують сферу медицини; побудова шпиталів, організація медичних шкіл і відкриття аптек; реорганізація органів державного управління медичними справами.

Ключовими нормативно-правовими актами цього періоду, що були присвячені законодавчому забезпеченню медицини, Статут Військовий 1716 року і Статут Морський 1720 року, які цілісно врегулювали питання організації медичної діяльності [4, с. 11].

Реформування системи державного управління медициною полягало у: посиленні ролі й значення держави у питаннях регулювання організації і надання медичної допомоги; удосконаленні підходів до надання права на заняття медичною (фармацевтичною) діяльністю; поліпшенні законодавчо обумовленої вертикальної підпорядкованості управлінських структур охорони здоров'я [3, с. 377].

Законодавчим забезпеченням права на охорону здоров'я у ХХ столітті представлене низкою нормативно-правових актів, серед яких: Декрети про безоплатну передачу лікарняним касам усіх лікувальних закладів, про допомогу потерпілим від нещасних випадків на підприємствах, про страхування робітників на випадок хвороби, про професійну роботу і права медичних працівників, Постанова про порядок проведення медичних операцій, Основи законодавства про охорону здоров'я [3, с. 378].

В сучасному світі найбільш поширеною теорією щодо визначення охорони здоров'я є дефініція, запропонована ВООЗ. Це визначення використовується й у вітчизняній нормативно-правовій базі, зокрема в Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 року (із змінами станом на 01.01.2024 року [2]).

В Україні на сучасному етапі законодавче забезпечення права на охорону здоров'я здійснюється Конституцією України, Законами України: «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про захист населення від інфекційних хвороб», «Про запобігання захворювання на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення», «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз», «Про психіатричну допомогу», «Про лікарські засоби» та іншими законодавчими актами, прийнятими відповідно до них [1].

Конституційне ж закріплення права людини на життя як найвищої цінності є одною з важливих ознак демократичної держави, тому невід'ємним та непорушним правом кожної людини – є права на охорону здоров'я. Суспільство й держава відповідальні перед сучасним і майбутніми поколіннями за рівень здоров'я і збереження генофонду народу України [3, с. 378].

Власне тому дослідження законодавчого забезпечення права на охорону здоров'я часто привертало увагу як сучасних науковців України, так і вчених за її межами. На жаль, в Україні проблема законодавчого забезпечення права на охорону здоров'я вивчена недостатньо, хоча зацікавленість нею науковців і практиків невпинно зростає [3, с. 379].

Резюмуючи вище зазначене, можна зробити висновок, що сформовані засоби та прийоми які спрямовані на збереження, зміцнення та розвиток системи охорони здоров'я в Україні, зобов'язані здійснюватися органами державної влади й місцевого самоврядування, громадськими організаціями як в інтересах кожної людини, так і суспільства в цілому [3, с. 380].

Аналізуючи історію законодавчого забезпечення та нинішню ситуацію в Україні, варто зазначити, що поряд з іншими проблемами системи охорони здоров'я, які отримала у спадок наша держава, однією із загрозливих є: епідемія COVID-19 та ситуація що склалася внаслідок воєнних подій та розрухи, неможливістю дотримання норм профілактики та лікування, брак кваліфікованих медичних кадрів в деяких регіонах та порушення логістичних зв'язків, що перешкоджає вчасному та повному забезпеченню населення засобами медичного призначення.

Література:

1. Законодавство України: Режим доступу до Управління комп'ютеризованих систем Апарату Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. (дата звернення: 25.02.2024).

2. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ. Дата оновлення: 01.01.2024. URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 25.02.2024).

3. Руснак Л.М. Щодо визначення поняття «охорона здоров'я» та його правове забезпечення. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі* : збірник тез та доповідей Дванадцятої міжнародної науково-практичної конференції. Київ. 2012. С. 377–380.

4. Руснак Л. М. Адміністративно-правове забезпечення права на охорону здоров'я в Україні : монографія / за заг. наук. ред. В. Ю. Стеценко. Київ, 2017. 221 с.

РОСІЙСЬКА ПРОПАГАНДА ТА ІСТОРИЧНІ МІФИ: СПРОБА КОРОТКОГО АНАЛІЗУ

Сворак Л. М.

викладач суспільних дисциплін

ВСП «Івано-Франківський фаховий коледж

Львівського національного університету природокористування»

м. Івано-Франківськ, Україна

Початок повномасштабної війни Росії проти України створив нову політичну реальність сучасного світу. Основою активізації російського імперіалістичного прагнення виступає міфотворчість та викривлення історичних фактів як базису для інформаційної війни. Відмітимо, що отриманий в результаті довільного трактування минувшини «продукт» направлений не лише на внутрішню, але й на зовнішню аудиторію.

Давайте ж спробуємо, хоча б тезисно виділити першовитоки російських пропагандистських міфів, які безсумнівно виступають базисом для ведення будь-яких дискурсів. Одразу відмітимо, що не аналізуватимемо російську міфотворчість до 2014 року, хоча, вона теж заслуговує на увагу дослідників.

Однією з перших пропагандистських заяв, озвучених на офіційному рівні, можна вважати виступ В. Путіна від 17 квітня 2014 року вже після анексії Криму РФ. Саме в цей день вперше було озвучено дані про існування міфічного утворення «Новоросії». Тоді президент РФ під час спілкування із росіянами заявив: "Нагадаю, що це – Новоросія. Харків, Луганськ, Донецьк, Херсон, Миколаїв, Одеса – не входили у склад України у царські часи. Це все території, які передав Україні радянський уряд. Навіщо вони це зробили, Бог його знає" [4]. Нажаль, вона і надалі плекає дане твердження, яке, не має жодного відношення до реальності. Адже, до загарбання Російською імперією, яка власне і ввела назву Новоросія для позначення південно-східних теренів сучасної України, ця територія уже доволі щільно була заселена українцями. За твердженням дослідників етнічно це були і українські території, хоча були під владою Османської імперії та Кримського ханства [1].

В подальшому найбільш кричущими, та активно пропагованими на даний момент у різноманітних інтерв'ю, виступах тощо російськими пропагандистськими міфами виступили тези про «Ленінський проект – Україна», «Потребу в денацифікації України» та «Єдиний народ», тощо.

Зокрема на увагу заслуговує обґрунтування заяви про те, що "Сучасна Україна цілком і повністю була створена Росією <...> водночас Ленін та його прибічники робили це досить грубо щодо самої Росії – шляхом від'єднання в неї частини її власних історичних територій" [5]. Заява зроблена напередодні вторгнення 24 лютого 2022 року виступила обґрунтуванням необхідності включення Л/ДНР до складу РФ (21 лютого 2022 року) поставила гіпотетичне питання відносно адекватності її автора, адже фактично спробувала перекреслити не лише створення УНР у 1917–1918 роках, але й всю тисячолітню історію існування самоназви «Україна». Однак, теза про ленінський проект все більш активно просувається в російському медійному просторі. Тобто, фактично російські пропагандисти прагнуть популяризувати ідею, що на даному етапі РФ лише прагне повернути втрачені, через примху керівництва більшовиків, території. Погодьтеся, що таке трактування ідеально перекликається з новітнім збиранням ісконно руських земель» часів Російської імперії.

Однак, ключовим моментом у пропагуванні російських історичних міфів, попри всю абсурдність таких тверджень для більшості українців виступає той факт, що доволі часто російська пропаганда працює не так прямолінійно як В. Путін.

Це напрями пов'язано із значним довоєнним впливом російських ЗМІ на свідомість українського населення, який в значній мірі зберігається і сьогодні. Парадоксально, але при більш детальному аналізі навіть, на перший погляд, цілком нейтральних публікацій безсумнівно проукраїнсько налаштованих журналістів. Для прикладу візьмемо цитату із статті 2016 року: «Боротьба за безвізовий режим дозволила Україні провести реформи, які без того ще довго лишалися б нереалізованими. Це і антикорупційне законодавство, і комплекс законів про спецконфіскацію, і антидискримінація, і чимало іншого. Згадаймо хоча б про електронне декларування, яке, без сумніву, відкрило новий етап і впливатиме на країну та на її шлях ще не один рік» [3]. На перший погляд тут ми не отримуємо жодної проблеми, проте, парадокс гібридних загроз полягає в необхідності постійно приділяти увагу дрібним на перший погляд деталям. Зверніть увагу, що виходячи із контексту цитати, ми отримуємо несвідоме продукування на читача одного із російських історичних міфів, а саме поширеного серед багатьох українців комплексу меншовартості. Адже напрошується висновок про те, що без необхідності отримання безвізового статусу із ЄС Україна не змогла б провести цілу низку реформ.

Відмітимо, що для більш широкого розуміння потенційних загроз такого неусвідомленого читачем впливу, потрібно більш детально заглибитись у поняття пост колоніалізму та суміжні із ним проблеми.

Проте, скоротимо виклад лише до констатації факту, що свідомості наших співгромадян і до сьогодні перебувають під значним впливом колоніальних міфів, які сформувались в період Російської імперії та плекаються в сучасному світі зусиллями РФ. Зокрема найбільш поширеними виступають: меншовартість, вторинність національних інтересів, тощо [2, с. 121–122]. Саме вище наведені колоніальні, читайте історичні міфи стають першопричиною значного поширення у воюючій Україні хабарництва, «ухилянтів», «ждунів» та десятків інших явищ, які напряду працюють на користь агресора.

Підводячи підсумок, автор хоче відмітити, що історичні (колоніальні) міфи виступають одним із базисів російської гібридної війни, Міфотворчість активно використовується російськими пропагандистами, які устами В. Путіна озвучують абсурдні, на перший погляд тези та викривлюють історичні реалії, проте, більшу загрозу для існування нашої держави становлять приховані небезпеки закладені ще в період існування Російської імперії та СРСР. Їхня сутність доволі часто прихована від читача, проте вплив виявляється незрівнянно більшим, адже нав'язані комплекси меншовартості, першочергове значення власних інтересів та вторинність національних, тощо, виступають одним із найбільш дієвих механізмів впливу не на кормчих людей, а на націю в цілому та сприяють підриву обороноздатності країни з середини.

Література:

1. Витівський М. «Історичний фактчекінг» поглядів Путіна: історики називають факти, якими маніпулює президент Росії//URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-istoriya-putin/31726846.html>
2. Рудченко А. Постколоніальний міф в українському медіадискурсі / А. Рудченко // Діалог: медіа-студії. 2017. Вип. 23. С. 11–128. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dialog_2017_23_10
3. Сидоренко С. Коли безвіз стане реальним: все про рішення Ради ЄС та його наслідки. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/11/18/7057631/>
4. Червоненко В. П'ять гучних заяв Путіна про історію України. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/11/141110_putin_on_history_ukraine_vc
5. Шпет Я. Як розвивалася російська пропаганда. URL: <https://suspilne.media/culture/224927-ak-rozvivalas-a-rosijska-propaganda/>

ЩОДО КІБЕРНЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Серкевич І. Р.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Інститут права
Львівського державного університету внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

28 червня 1996 року була прийнята конституція України, в якій були проголошена нова система цінностей та інтересів – людина, її права та свободи; державна цілісність як основа демократичної правової держави; нова система державних органів та принципів її реалізації та розвитку; нові принципи формування правової системи та системи джерел права тощо.

Після прийняття Конституції України 1996 року розпочався процес перегляду чинних нормативних актів у галузі забезпечення державної безпеки для дотримання вимог Основного Закону. У той же час були розроблені нові регуляторні юридичні дії, що відображало нове концептуальне розуміння основи національної безпеки. Утім, соціально-політичні та економічні зміни в світі, та Україні зокрема, безпосередньо відобразились на питаннях забезпечення національної безпеки України.

Європейські прагнення і європейський вибір України покладає на неї зобов'язання розбудовувати демократичну й економічно розвинуту сталу державу. Так, у країні впроваджуються політичні, соціально-економічні, правові та інституційні реформи, значне місце серед яких посідає розбудова інформаційного суспільства. Проведення реформи інформатизації надає широкі можливості для сучасної України в напрямі створення цифрової держави, зокрема й формування та реалізації державної політики у сфері цифрової економіки, цифрових інновацій, електронного урядування, розвитку інформаційного суспільства.

Існування інформаційного суспільства тісно пов'язане з розвитком інформаційних технологій та використанням інтернет-мережі у всіх сферах життєдіяльності. За даними Організації Об'єднаних Націй, крадіжка інформації під час проведення фінансових операцій через інтернет-мережу є найпоширенішим кримінальним правопорушенням із використанням інформаційних технологій. До того ж в умовах поширення організованої злочинності, що має транскордонний характер, виникає гостра потреба в належному забезпеченні інформаційної безпеки України – базового складника національної безпеки.

Належний стан інформаційної безпеки вимагає вжиття дієвих заходів, що направлені на боротьбу з наявними та латентними загрозами, однією з яких є кіберзлочинність.

Кіберзлочинність є однією із загроз інформаційній безпеці країни, яка є складником національної безпеки. Про те, що кіберзлочинність є загрозою інформаційній безпеці, свідчить також низка міжнародних і національних актів законодавства, де серед міжнародних актів важливе місце посідає Конвенція про кіберзлочинність (Будапештська конвенція). Її ухвалення обґрунтовувалося тим, що під час злочинної діяльності зловмисники все частіше вдаються до використання електронних систем обробки даних та впливають на їх роботу, тому потребує вирішення питання про кримінальні правопорушення, вчинені проти і за допомогою електронних мереж.

Указана Конвенція залишається найвпливовішою міжнародною угодою, що регулює питання порушення закону через інтернет-мережу або інші інформаційні мережі. Вона вимагає від сторін модернізації і гармонізації свого кримінального законодавства проти дій хакерів та інших порушень безпеки, включаючи порушення авторських прав, шахрайство за допомогою комп'ютера, дитячу порнографію та іншу протиправну кібердіяльність [1, с. 55]. Ця Конвенція була ратифікована Україною ще у 2005 році, що означає, що вже тоді держава розуміла потенційні загрози, які можуть виникати у результаті вчинення кіберзлочинів.

Література:

1. Чернадчук Т. О. До питання боротьби з кіберзлочинністю у сфері протидії загрозі інформаційної безпеки країни в умовах цифрової трансформації. *Приватне та публічне право*. 2021. № 1. С. 54–59.

ВІЗУАЛЬНІ ЖІНОЧІ ОБРАЗИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Сморжевська О. О.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри новітньої історії України
історичного факультету*

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Оксана Кісь ще на початку 2000-х рр. в одній зі своїх статей запропонувала опис образів Жінки, сформовані в сучасній масовій культурі: Берегиня, Барбі, Ділова Жінка, Феміністка [3]. У 2015 р. ряд образів доповнила Софія Філоненко: до вже названих додалися Попелюшка, Гламурна дівуля, Жінка-стерва, Супержінка, Космо-жінка, Мілітарна жінка. Тамара Марценюк окреслила два полюси суспільного сприйняття жінки в сучасній українській культурі: «Перша – це матір – жінка-берегиня, яка уособлює образ нації; друга – окраса – жінка, яка «прикрашає» чоловіка. Навіть жіноча праця сприймається як розважальна, доглядова» [7].

Повномасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 р. кардинально вплинуло й на візуальні образи сприйняття жінки, її ролі в суспільному житті. Якщо до того часу образ мілітарної жінки асоціювався в Україні переважно з образом Надії Савченко (я залишу поза увагою даної доповіді формування та трансформацію його сприйняття), то на разі маємо низку яскравих та помітних візуальних втілень різних жінок, які мають як реальних прототипів, так і втілюють збірні образи та уявлення:

– Маруся Звіробій (Самбул Олена, Звіробій-Біленька Маруся, 1978 р.н.) – відома громадська діячка, волонтерка, інструкторка навчального центру десантно-штурмових військ «Марусині ведмеді», журналістка за освітою, займалася дизайном. Окрім державних нагород, має й недержавний орден «Народний герой України» (2016) [4]. Інтернет-мережа рясніє фото Марусі Звіробій саме в мілітарному форматі – військові навчання, руїни населеного пункту, у колі побратимів. Але є й інший образ, який Маруся Звіробій втілила у проєкті фотомайстерні «Треті півні» під назвою «Листи на фронт» [9]. Образ української Мадонни, створений Марусею Звіробій з донькою на руках, митцями Іваном Кравчишиним та Домінікою Дикою, був також розміщений на обкладинці вересневого випуску 2020 р. журналу Ukrainian People (Chicago) [5; 8].

– Творення неоміфології (бабуся з банкою помідорів(огірків) проти ворожого дрону, жінка, яка радить російському окупанту покласти до кишені насіння соняшника, осучаснення образу конотопської відьми, пісня-прокльон «Буде тобі, враже»). Варто більш детально зупинитися на пісні-прокльоні, оскільки вона буквально заповнила собою на деякий час віртуальний та фізичний простір, дала поштовх до написання «чоловічої» віршованої версії, лягла в основу низки відео з різними виконавицями (наприклад, до Дня захисників і захисниць у 2022 р. було презентовано кліп з українськими захисницями). Слова написала письменниця та поетеса Людмила Горова, а на музику їх поклала вокаліста гурту «Енджі Крейда» Ангеліна Катажинська. Текст у мережі з'явився 22 квітня 2022 р., де на нього, під час переховування від російських бомбардувань, і натрапила Ангеліна. Текст пісні також був перекладений англійською, польською, німецькою, білоруською, грузинською мовами. За місяць перегляд відео «Енджі Крейди» набрало понад 1 млн переглядів та стало вірусним. [1; 2; 6].

– Образи захисників «Азовстали», зокрема – парамедиків медичного батальйону «Госпітальєри» Пташка (Катерина Поліщук). Відео, на якому Катерина співала українські визвольні пісні у підвалах «Азовстали» навесні 2022 р.

– Релігійні (християнські) мотиви – образ Святої Джавеліні; образ Матері, що годує Дитину.

– Образи міст України у вигляді жінок (гуманізація – зображення неживого у вигляді людей): ілюстрації Вікторії Наумової, Natasha Li.

Література:

1. Буде тобі, враже, так, як відьма скаже (з англійськими субтитрами). *Фонд Ігора Черненка*, 30 січня 2023. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=3EJ4C107QSc&t=24s>

2. Враже – Енджі Крейда (текст). *ЛірникиUA*. 27 xthdyz 2022. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=gHVyKТаAV6U&t=4s>

3. Кісь О. Моделі конструювання гендерної ідентичності жінки в сучасній Україні. *Культурологічний часопис «І»*. № 27, 2003. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n27texts/kis.htm>

4. Когутич Т. Маруся Звіробій, військовослужбовець десантно-штурмових військ ЗСУ. *Укрінформ*, 16 травня 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3484543-marusa-zvirobij-vijskovoslužbovec-desantnosturmovih-vijsk-zsu.html>

5. Кошовий В. 10 фактів із життя Марусі Звіробій. *Еспресо*. 10 лютого 2020. URL: https://espresso.tv/article/2020/02/10/10_faktiv_iz_zhyttya_marusi_zvirobiy

6. Смержевська О. Міфологія війни: мистецькі образи та смисли. *Українознавчий альманах*. 2022. Випуск 30. С. 108–114. URL: [file:///C:/Users/oksan/Downloads/462-729-1-SM%20\(4\).pdf](file:///C:/Users/oksan/Downloads/462-729-1-SM%20(4).pdf) ; DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2022.30.15>

7. Тонких Н. Образ жінки в сучасній культурі: як побороти стереотипи. *Повага. Кампанія проти сексизму*, 4 серпня 2015. URL: <https://povaha.org.ua/obraz-zhinky-u-suchasnij-kulturi-yak-poboroty-stereotyru/>

8. Українська Діаспора Світу (Ukrainian diaspora in the world), 31 серпня 2020. *Facebook*. URL: https://www.facebook.com/Ukrainiandiasporaintheworld/posts/1239093759783159/?locale2=hi_IN&pairv=0&eav=AfaAWI7Es4Um6SZfAAsIr1I09W4WRLZsHYvS3wni2eOmcPGrO2QMLd_RL0y_XWzyEo&_rd

9. Шаманова Н. Маруся Звіробій про виховання доньки і те, кого і як варто вітати 14 жовтня. *4тата*, 10 жовтня 2019. URL: <https://4тата.ua/mom/active-mom/13298-marusya-zvirobiy-pro-vihovannya-donki-i-te-kogo-i-yak-varto-vitati-14-zhovtnya>

ПРЕВЕНТИВНА ОБОРОНА У КІБЕРПРОСТОРІ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Старостін О. Ю.

старший викладач СК 4

Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

З історією розвитку людства тісно пов'язана історія створення та розвитку зброї. У багатьох випадках, каталізатором науково-технічного прогресу, створення нових матеріалів та технологій був процес створення зброї та, як наслідок, виникнення нових професій у суспільстві. Сучасне суспільство повною мірою можна вважати інформаційним, велика кількість людей зайнята виробництвом, обробкою, реалізацією та збереженням різноманітної інформації. Використання сучасних інформаційних технологій призвело до появи нових видів злочинів, до яких відносять: викрадення, вимагання, привласнення комп'ютерної інформації; втручання в роботу

електронно-обчислювальних машин, комп'ютерних мереж та систем; негативні, соціально-небезпечні дії, які мають відому назву – кіберзлочинність та кібертероризм.

Питома вага кіберзагроз зростає і ця тенденція в міру розвитку інформаційних технологій та їх конвергенції з технологіями штучного інтелекту в найближче десятиліття посилюватиметься. Зростання такого впливу на функціонування структур управління як національних, так і транснаціональних формує нову безпекову ситуацію. Між світовими центрами сили відбувається поділ сфер впливу у кіберпросторі, посилюється їх прагнення за рахунок такого поділу забезпечити реалізацію власних геополітичних інтересів [1].

Передумовою для зростання кіберзагроз є той факт, що використання компонентів кіберзброї, як спеціальними службами іноземних держав, так і хакерами, злочинними або терористичними угрупованнями, може забезпечити необхідний результат, що й при використанні класичних видів зброї. Для здійснення таких дій необхідні набагато менші витрат матеріальних та людських ресурсів, а також зменшується ризик викриття або отримання симетричної відповіді.

В наші дні найбільш уразливими точками інфраструктури можуть бути енергетика, телекомунікації, авіаційні диспетчерські, фінансові електронні та урядові інформаційні системи, автоматизовані системи управління військами та зброєю тощо.

Актуальною темою сьогодення, у сфері кібербезпеки держави є створення не тільки системи захисту від кібератак, але системи превентивних дій у кіберпросторі для забезпечення національної безпеки.

Метою дослідження є вивчення заходів у сфері превентивної оборони у кіберпросторі, з метою захисту національних інтересів України.

Україна є членом Організації Об'єднаних Націй з 1945 року. В період з 1945 року по 1991 року як Українська Радянська Соціалістична Республіка, а після відновлення незалежності – як Україна.

Статут ООН (ст. 51 Розділу VII) передбачає право на індивідуальну або колективну самооборону членів ООН, доти, поки Рада Безпеки ООН не вдасться до заходів, необхідних для підтримки міжнародного миру й безпеки. Міжнародна практика оборони передбачає забезпечення адекватного реагування на загрози, в тому числі терористичного й асиметричного характеру.

Кіберпростір, поміж інших фізичних просторів, є також одним з можливих театрів бойових дій. Здійснення превентивних дій для забезпечення своєї національної безпеки є офіційною позицією багатьох країн світу. Стратегія кібербезпеки України [1] передбачає створення можливостей для проведення превентивних дій, з метою

забезпечення протидії кіберзлочинності, кібертероризму та унеможливлення збройної агресії проти України у кіберпросторі.

Превентивна оборона повинна поєднувати усі можливі шляхи та засоби, які заздалегідь (до розвитку їх небезпечних меж) зупинять наміри суб'єкта загрози без порушення норм міжнародного права. При цьому, необхідно забезпечувати таку оперативність реагування, щоб незважаючи на те, що суб'єкт загрози розпочав діяти першим, результати активного впливу у відповіді повинні випереджувати наслідки його дій [3, с. 24].

Для цілей оборони, у тому числі кібероборони, Україна з 2009 року активно співпрацює з НАТО та країнами ЄС. З вказаного періоду відбуваються спільні засідання робочих груп Україна-НАТО, які передбачають консультативну роботу з воєнної реформи, розробку рекомендацій з урахуванням досвіду держав-членів НАТО щодо вдосконалення системи захисту національної інформаційної інфраструктури від внутрішніх та зовнішніх кіберзагроз.

З 2014 року працює Консультативна місія Європейського Союзу з реформування сектору цивільної безпеки України. Основні напрямки діяльності місії: **надання стратегічних консультацій** щодо реформування сектору цивільної безпеки, зокрема, щодо розробки стратегічних документів та законодавства; **підтримка імплементації реформ** за допомогою надання практичних консультацій, проведення тренінгів, реалізації проєктів та надання обладнання; **співпраця та координація** для забезпечення узгодженості зусиль українських органів влади та міжнародних партнерів щодо втілення реформ.

На сьогодні Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» передбачає: вироблення та оперативну адаптацію державної політики, створення нормативно-правової та термінологічної бази у сфері кібербезпеки, відповідно до міжнародних стандартів, зокрема стандартів ЄС та НАТО; розвиток міжнародного співробітництва у сфері кібербезпеки, підтримки міжнародних ініціатив у сфері кібербезпеки, що відповідають національним інтересам України, поглиблення співпраці України з ЄС та НАТО.

Також потрібно зазначити, що вищевказаним Законом визначено розвиток системи контррозвідального забезпечення кібербезпеки та проведення розвідувальних заходів із виявлення та протидії загрозам національній безпеці України у кіберпросторі.

Кіберрозвідка – це діяльність, метою якої є інформаційна безпека. Її мета обумовлена необхідністю отримання інформації про шкідливі активності, для прийняття кращих рішень з запобігання негативних впливів тієї чи іншої загрози. Своєю чергою кіберконтррозвідка – це діяльність, з забезпечення кібербезпеки та кібероборони, спрямована

на адекватну протидію кіберзагрозам національній безпеці, що виникають або можуть виникнути внаслідок кібероперацій спеціальних органів іноземних держав, недержавних розвідувальних і контррозвідувальних структур, організацій та окремих осіб.

У сучасному світі кіберзагрози мають глобальний характер. Такі фактори, як кордони держав, час, місцеперебування об'єктів ураження не стримують кібератаки та не є для них сутєвими. Тому, для вирішення завдань кібероборони, необхідно встановлювати міжнародні зв'язки, які будуть сприяти своєчасному реагуванню на даний тип загроз.

Історія застосування сили в міжнародних відносинах свідчить про те, що держави ніколи не заперечували можливості дій в обхід процедур Статуту ООН і нанесення ударів упередження та ведення превентивних дій. Однак кожне таке застосування сили завжди приречено носити ярлик «неправомірного», і на державі завжди буде лежати тягар доведення того, що її дії здійснюються в благо світового співтовариства. При цьому держави у своїй офіційній аргументації продовжують використовувати буквально тлумачення ст. 2 п. 4, тим самим заявляючи, що вони не визнають будь-чийого права на застосування сили поза системою правил Статуту ООН [4, с. 15].

Література:

1. Про Стратегію кібербезпеки України «Безпечний кіберпростір – запорука успішного розвитку країни»: Указ Президента України від 26 серпня 2021р. № 447/2021 / Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text> (дата звернення: 24.01.2024).

2. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05 жовтня 2017р. №2163-VIII / Верховна Рада Україна. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 24.01.2024).

3. Про контррозвідувальну діяльність: Закон України від 26 грудня 2002р. № 374-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text> (дата звернення: 24.01.2024).

4. Даник Ю. Г., Воробієнко П. П., Чернега В. М. Основи кібербезпеки та кібероборони: підручник. Одеса : ОНАЗ ім. О. С. Попова, 2019. 320 с.

5. Вавілова Н. В. Сівоха І. М., Леонов В. В. Превентивне застосування сили в системі міжнародних відносин. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. 2016. № 2(57). С. 12–17.

«ПОЧАЇВСЬКЕ ПИТАННЯ»: ЙОГО ВПЛИВ ТА ЗНАЧЕННЯ У КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ ТА ПЕРСПЕКТИВ ПРАВОСЛАВНО-УНІЙНОГО ДІАЛОГУ В УКРАЇНІ

Федорик Ю. В.

кандидат історичних наук,

доцент кафедри історії та філософії

Бердянський державний педагогічний університет

м. Запоріжжя, Україна

Українське суспільство традиційно є поліконфесійним з високим ступенем релігійності порівняно з більшістю країн Європи. В умовах російської агресії, продовження екуменістичного діалогу та активна взаємодія у вирішенні складних суспільно-релігійних питань між двома основними конфесіями – ПЦУ та УГКЦ є запорукою як міжрелігійної злагоди, так і внутрішньої стабільності української держави. Усе це визначає актуальність даної теми.

Історія Почаївської Свято-Успенської Лаври та її духовної спадщини привертала увагу широкого кола дослідників, переважно українського, польського та російського походження. Українські наукові студії, пов'язані з вивченням минулого даної святині можна розділити на дві умовні групи, залежно від того, історія та духовні традиції якого віросповідання висвітлювалися автором. Відповідно до цього поділу можна виділити дослідників православної та унійної духовних традицій Почаївської Лаври. Серед істориків та богословів, які в різний час та з різних перспектив вивчали роль та місце цієї святині в історії України та Східної Європи можна згадати С. Антоновича, С. Горіна, І. Дубилка, А. Мироновича, В. Мороза, І. Огієнка, В. Рожка, А. Хойнацького, та багатьох інших [1–4; 6–7; 10–11; 13–14].

Широкомасштабна агресія росії проти України кардинально вплинула на релігійну політику Києва. Якщо ще десять років тому суспільна думка переважно підтримувала принцип невтручання держави у справи релігії, то в даний час все більше представників суспільства не лише виступають проти надання імунітету УПЦ(МП) перед інтересами держави, але також виступають за її пряму заборону [12]. Одночасно, все більше українців підтримують дерусифікацію релігійних традицій, найбільш пов'язаних з впливами московського православ'я. Останнє стосується не лише ортодоксальних традицій, поширюваних УПЦ, а й таких, що недавно активно підтримувалися прихильниками різних східнохристиянських конфесій. Наприклад,

вперше за часи незалежності підтримку суспільства отримала календарна реформа, яка передбачає поступовий відхід від юліанського календаря на користь новоюліанського чи григоріанського [8].

Ці зміни є результатом пропаганди ідеології «руського міра», при активній участі РПЦ та проросійського крила УПЦ(МП). Не була секретом і участь частини духовенства та церковнослужителів цієї конфесії в прямій підтримці агресії, використання цієї групи суспільства в інтересах Кремля. В результаті, суспільний консенсус щодо протидії російським впливом, охопив і релігійну сферу, яка раніше здавалася недоторканою. Це призвело до активного залучення держави до організації помісної православної церкви в Україні та підтримки владою переходу релігійних громад УПЦ(МП) до новоствореної ПЦУ.

В нинішній момент серйозно обговорюються перспективи перебування Києво-Печерської та Почаївської Лавр під контролем Московського Патріархату. Але, якщо за право контролю над першою триває суперництво лише двох православних конфесій України, до дискусії про майбутнє Почаївської Лаври також долучилася й УГКЦ. Кожна конфесія представляє свої історичні аргументи на користь майбутнього святині під її управлінням.

Незважаючи на високий рівень поточного екуменічного діалогу між Православною церквою України (ПЦУ) та Українською греко-католицькою церквою (УГКЦ), «Почаївське питання» може спричинити погіршення відносин між вірянами цих конфесій. Це, в свою чергу, може призвести до появи нових ліній поділу серед українців, що є особливо небезпечним в умовах загострення конфлікту з Росією. Важливо враховувати, що будь-який конфлікт між прихожанами українських конфесій може використовуватися Кремлем для подальшої дестабілізації України та проведення нових гібридних атак проти держави та її громадян.

Про можливість виникнення подібного конфлікту свідчить гостра відповідь предстоятеля ПЦУ митр. Єпіфанія на питання про готовність співслужіння з греко-католиками. У своєму інтерв'ю для «Суспільне Новини» від 7 січня 2024 року архієрей відзначив: «...*Почаївська лавра є православною святинєю і повинен бути один господар. Не може бути декількох господарів...*» [5]. У свою чергу, греко-католики також настоюють на своєму праві на присутність у Почаївській лаврі. Як заявив речник УГКЦ Ігор Яців майже рік тому: «*Позиція нашої церкви базується на історичних джерелах, що в Почаївській лаврі молилися греко-католики. Греко-католики були насильно вигнані зі всієї лівобережної частини України за царської росії. Почаївську лавру ми не залишали добровільно... Ми просто засвідчили своє право там бути, щоб потім не вийшло, що ми мовчали і тому нам нічого* [не дали]» [9].

Незважаючи на заяви І. Яціва, що УГКЦ не буде вступати в конфлікт в разі, якщо держава не ухвалить позитивного для неї рішення, немає сумніву, що фаворизація владою лише духовенства ПЦУ у цій складній справі може призвести до напруги між двома конфесіями. Це, безперечно, негативно позначиться на відносинах між священниками та вірянами обох церковних організацій у довгостроковій перспективі.

Після активних обговорень даної теми в минулому році, наразі можна спостерігати відносно медійне затишшя. Проте, очевидно, що питання Почаївської Лаври рано чи пізно повернеться на порядок денний і, відповідно до рішення державної влади, вирішиться в той або інший спосіб. Існують кілька варіантів вирішення даної проблеми: 1) передача святині ПЦУ, 2) співправління ПЦУ та УГКЦ і, 3) святиня продовжить перебувати під духовним управлінням УПЦ(МП).

Наразі виглядає малоймовірним, що «Почаївське питання» у найближчий чи середньостроковий період стане пріоритетним завданням для влади. Тим не менш, безумовно, обговорення майбутньої приналежності Лаври тепер частіше буде розділяти українських вірян помісної автокефальної православної церкви та греко-католиків. Скоріше всього, це розуміння утримує в даний момент владу від прийняття остаточного рішення.

На нашу думку, найбільш оптимальним рішенням стала би передача святині у спільне управління ПЦУ та УГКЦ. Хоча на початковому етапі це могло би викликати незгоду в середовищі найбільш консервативних представників духовництва обох конфесій, але в довгостроковій перспективі це могло б стати важливим прецедентом, який би продемонстрував, що пам'ять складних взаємин між православними та греко-католиками вже не розділяє українське суспільство. Сама Почаївська Лавра могла би стати своєрідним центром спільних заходів двох східнохристиянських конфесій і символом перемоги екуменізму над вузьким релігійним егоїзмом.

Література:

1. Антонович С. Короткий історичний нарис Почаївської Успенської лаври. Кременець, 1938. 67 с.

2. Горін Сергій. Монастирі Луцько-Острозької єпархії кінця XV – середини XVII ст.: функціонування і місце у волинському соціумі. К. : Києво-Могилянська академія, 2012. 560 с.

3. Дубилко І. Почаївський монастир в історії нашого народу. Вінніпег : Інститут дослідів Волині, 1986. 115 с.

4. Митрополит Іларіон (Іван Огієнко). Фортеця православ'я на Волині. Свята Почаївська лавра. Вінніпег : Накладом Вид. Коміс. при Т-ві «Волинь», 1961. 398 с.

5. Моргун І., Качуровська Д. «Я переконаний, що ми будемо служити і в Почаївській лаврі»: Предстоятель ПЦУ митрополит Епіфаній. *Суспільне Новини*. URL: <https://suspilne.media/656032-a-perekonanij-so-mi-budemo-sluziti-i-v-pocaiivskij-lavri-predstoatel-pcu-mitropolit-epifanij/> (дата звернення: 04.03.2024).

6. Мороз В. Почаїв – оплот греко-католицизма. *Локальна історія*. URL.: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/pochayiv-oplot-greko-katolitsva/> (дата звернення: 03.03.2024).

7. Рожко В. Печерні монастирі Волині і Полісся. Історико-краєзнавчий нарис. Луцьк : Волинська книга, 2008. 256 с.

8. Сидоржевський М. Половина українців-християн підтримує календарну реформу. *DW*. URL: <https://www.dw.com/uk/polovina-ukraincivhristian-pidtrimue-kalendarsnu-reformu-opituvanna/a-67791999> (дата звернення: 03.03.2024).

9. Смирнов Ю. «Цитадель русского мира». На Почаївську лавру претендують три церкви: що робити владі. *LIGA.net*. URL.: <https://www.liga.net/ua/politics/articles/tsitadel-russkogo-mira-na-pochaevskuyu-lavru-pretenduyut-tri-tserkvi-chno-delat-vlasti> (дата звернення: 04.03.2024).

10. Хойнацький А. Почаевская Успенская Лавра: Историческое описание. Почаевъ, 1897. 524 с.

11. Чернихівський Г. Почаївська Свято-Успенська Лавра. Тернопіль : Збруч, 2006. 49 с.

12. Як змінювалося ставлення українців до діяльності УПЦ МП. *Слово і Діло. Аналітичний портал*. URL.: <https://www.slovoidilo.ua/2023/09/26/infografika/suspilstvo/yak-zminyuvalosya-stavlennya-ukrayincziv-diyalnosti-upcz-mp> (дата звернення: 03.03.2024)

13. Mironowicz A.: Kościół prawosławny w Polsce. Białystok : Białostockie Towarzystwo Historyczne, 2006. 920 s.

14. Pawluczuk U. Monastery wołyńskie w okresie międzywojennym. *Elpis*. T. 8. Nr 13–14. 2006. Białystok. S. 117–128.

ІСТОРИЧНІ НАРАТИВИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Філіпович М. Б.

*кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри всесвітньої історії
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Міфи, легенди, казки – війна, загроза, зброя. Здавалось би, що може поєднувати такі, на перший, погляд різні поняття. Однак, життя, особливо українських громадян ХХІ століття, засвідчило, що всі ці поняття волею долі були перемішанні і акумульовані в одне – гібридна війна.

Сьогодні це один із найпоширеніших термінів який включає у себе всю складність та багатогранність сучасної війни. «Гібридна війна – це примусові методи стратегічної конкуренції, які відбуваються нижче порогу звичайного військового конфлікту і, як правило, застосовується для поєднання військових і невійськових методів війни» [1].

Ще донедавна поняття війни було зрозумілим, в основі її лежав традиційний військовий конфлікт та територія, при тому точно можна було встановити час початку війни. У ХХІ столітті зовнішній вигляд війни став суттєво відрізнятися, пов'язано це з тим, що нині фізичний збройний конфлікт не є єдиною формою ведення війни.

Термін «гібридна війна» актуалізувався після анексії Криму Росією у 2014 році, коли світ усвідомив появу нової форми ведення війни, зрозумівши, що до елементів ведення сучасних війни стала входити сфера інформаційної комунікації і у ній найбільша частка належала історичним дискурсам та нараціям.

З початком повномасштабного вторгнення постало питання про потребу відокремлення правдивих реальних дискурсів і наративів, які стають засобами ведення гібридної війни. На відміну від традиційного дискурсу, важко сказати, що гібридна війна обмежується конкретно країною. Сьогоднішня війна може вимагати зміни сприйняття, оскільки вона, можливо, стала повсякденною ситуацією, де потрібно враховувати гібридні елементи. Ведення гібридної війни засобами нав'язування і продукування певного виду наративів пов'язано з проблемою сприйняття.

Наративи як елементи гібридної війни, це перш за все – плітки, чутки, тлумачення певних подій, оповіді розказані певним чином і акцентовані на вигідних для певної сторони аспектах. За допомогою наративів формується і нав'язується певний стереотип, сіється паніка та

розчарування, у більш фундаментальному плані може виникнути необхідність переосмислення і перевизначення понять «мир» і «війна». Наратив зазвичай відображає хронологічний порядок того, що відбувалося в дійсності чи уяві, але у часи війни інтерпретація його може зміщуватися у ту чи іншу сторону, і стає важко відрізнити дійсність від уяви. «Помінявши наративи, можна не лише поміняти систему ментальності, а й типи дій... Масова свідомість, живе в різних наративах, що задають життєві ситуації під кутом зору «свій»/«чужий» чи «друг»/«ворог», а також у наративах, які фіксують ситуації в системі «образ» чи «поразок», наголошуючи на тому, «хто винний»» [5].

Одним із перших хто звернув увагу на наративи і їх роль у не літературній сфері був М. Росс, він зауважив, що: «наративи є поясненнями подій (великих і малих) у формі коротких оцінок з позиції здорового глузду, які часто мають вигляд спрощення» [4]. Наратив стає своєрідним засобом фіксації подій світової історії, адже він не просто дозволяє, а навіть стимулює типи дій, які з нього випливають. На жаль наративи, у тому числі історичні використовують у міжнародній політиці.

Російські медіа активно долучають історію до власної пропаганди та за допомогою наративів формують у світі світогляд, що: «Росія старший брат/старша сестра», «Росія та Україна – один народ», «Україна – це невдала тінь Росії», «Україна – нацистська країна», «Росія воює не з народом України, але з нацистами в українській владі», «Україна – марionетка заходу», «Україна – корумпована держава», «Україна лише шкодить НАТО і ЄС», «Біженці з України погані», «Це не війна Росії проти України, а конфлікт НАТО і РФ», «Успіхи Росії на полі бою», «Захід відчуває втому від України», «Не все так однозначно». Теорії змови тощо [2].

Аби виправдати свою військову агресію Росія перетлумачує українську історію активну насаджуючи вигідні для неї наративи у соцмережах. Як резонно зазначають автори книги «Ре-візія історії: російська історична пропаганда та Україна», у якій здійснюється аналіз ключових наративів російської пропаганди щодо української історії, а також дано відповідь українських істориків на ці наративи «Минуле вплітається в нас як особиста пам'ять, бо зрештою ми ті, яку історію про себе знаємо, і які історії про себе розповідаємо» [6].

Як зазначає у своїй монографії В. Ткаченко у сучасному світі національний наратив є не лише одним із ключових елементів формування історичної свідомості націй, але й важливим інструментом державної політики. Тож офіційна історія з міркувань політичної доцільності схильна нехтувати науковою виваженістю та об'єктивністю [7]. Завдяки «придворним історикам» російська влада намагається

утвердити уявлення про свою винятковість і «особливу місію», та робить акцент на минулих жертвах та випробуваннях, які начебто теж дають певні особливі права у сьогоденні.

Під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну проблема історичного нарративу постала надзвичайно гостро, адже саме історія виступила тим засобом з допомогою якого політична верхівка Російської Федерації намагається обґрунтувати свої імперські амбіції, нав'язуючи світові навколо історичні спекулятивні нарративи.

У мирний час роль історичного нарративу полягає у передачі знань про минулі події та явища та допомагає зберігати колективну пам'ять, формувати ідентичність нації та сприяти розвитку культурної спадщини. То під час війни історичний нарратив перетворюється на засіб формування громадської думки, з метою досягнення певних політичної мети та військових цілей, адже він може бути суб'єктивним, оскільки різні історики можуть інтерпретувати одні й ті ж події по-різному, виходячи з власних переконань, поглядів та інтересів.

Крім історичних нарративів у період триваючої російсько-української війни особливого змісту набувають казки, міфи та легенди. Адже казка – це абсолютно вигадка яка не відповідає дійсності, однак не рідко відображає минулі суспільні відносини та уявлення про світоустрій. Казкові події поза казкою, на відміну від міфу, сприймаються як неіснуючі та не містять пояснення походження чогонебудь, а персонажі узагальнено відображають представників суспільства та його цінності. Події в казці принципово не можуть бути пояснені читачем (слухачем) з точки зору життєвого досвіду, наукових чи релігійних знань, що відрізняє казку від фантастики. Головні персонажі традиційної казки абстрактні, часто це загальні назви, а якщо мають ім'я, то їх неможливо ототожнити з конкретними історичними або ж вигаданими постатями. Персонажі володіють вираженими схвалюваними (або навпаки несхвалюваними) в суспільстві рисами (сміливість, винахідливість, пошана до старших тощо; неслухняність, жадібність, балакучість). Події казки відбуваються в невизначений час – «колись давно»[3]. Як зрештою і у легенді де реальні події змішані з вигаданим, але мають дещо історико-героїчне забарвлення, як от наприклад «привид Києва».

Якщо казки і легенди породжені в період лихоліття несуть у собі якусь надію та сподівання на добро, визвольну силу, світле майбутнє, то міфи породжені війною не завжди мають позитивну силу. Міф стає певним складником світобудови і найбільш експлуатованим твором у сучасній пропаганді та виступають засобом формування певного світогляду як у середині певного соціуму так і на міжнародному рівні, що у свою чергу дозволяє говорити про нього як про елемент гібридної війни.

Таким чином, у сучасних реаліях постає потреба відкриття інформаційного фронту з метою утвердження українського нарративу та ведення боротьби з російською пропагандою. На особливу увагу заслуговує інформування та просвітництво щодо того, як формуються та діють нарративи, адже розуміння їхнього впливу може допомогти громадянам бути більш критичними та відповідальними у своєму виборі та ставленні до сучасних проблем та дискусій.

Література:

1. Wither, James. (2024). Hybrid Warfare Revisited: A Battle of "Buzzwords". *Connections The Quarterly Journal*. 22. 7–27. 10.11610/Connections.22.1.02.

2. Війна і битва нарративів: Як російська пропаганда діє в медійному просторі Глобального Півдня. <https://detector.media/infospace/article/210274/2023-04-19-viyna-i-bytva-naratyviv-yak-rosiyska-propaganda-diie-v-mediynomu-prostori-globalnogo-pivdnya/>

3. Казка. Вікіпедія (wikipedia.org)

4. Наратив – що це таке, суть, визначення, види, типи та приклади нарративів. https://termin.in.ua/narativ/#google_vignette

5. Почепцов Г. Наратив як інструментарій: від літературознавства до боротьби з тероризмом. *Політичний менеджмент*. 2008. № 4. С. 476. <https://archive.org/details/Politychna/page/n475/mode/2up?view=theater>

6. Ре-візія історії. Російська історична пропаганда та Україна. Київ : К.І.С., 2019. 99 с. https://internews.ua/storage/app/media/Re_vision_2019_ua.pdf

7. Ткаченко В. М. Наративи історичної пам'яті в політичному транзиті України та Росії : монографія / В. М. Ткаченко / науковий редактор кандидат політичних наук, старший науковий співробітник П. Ф. Вознюк. ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». Київ : 2020. 144 с.

ОПР СУЦІЛЬНІЙ КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ В ОДЕСЬКІЙ ТА ПЕРВОМАЙСЬКІЙ ОКРУГАХ: ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

Шишко О. Г.

*доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри філософії, політології, психології та права
Одеська державна академія будівництва та архітектури
м. Одеса, Україна*

У виданні Українського інституту національної пам'яті «Спротив геноциду» в позначеннях до карти «Масові селянські протести 1930 року» щодо Одеської округи вказано, що такі протести відбулись лише у селах Градениці, Троїцьке та Яськи Червоно-Повстанського району Одеської округи [9, с. 19]. Так само в публікації Станіслава Кульчицького йдеться тільки про ці села [4, с. 34]. А на тій же згаданій карті відсутні будь-які згадки про селянські протести у Первомайській округі.

У зв'язку з цим виникає питання – чи справді у цих двох округах тільки в трьох селах були акції селян, які демонстрували несприйняття ними проведення суцільної колективізації. Наявні джерела дають можливість стверджувати, що, звичайно, селянські виступи відбулись не тільки у названих селах, а охопили, згідно з цифровими відомостями про масові виступи по округах України, 48 сіл у Одеській округі та 52 села у Первомайській за період лютого-березня 1930 р. [10, арк. 68].

Отже, джерельна база, а це, передусім, архівно-слідчі справи, які зберігаються в Державному архіві Одеської області (ДАОО), а також знаходяться на тимчасовому зберіганні в Архівному підрозділі Управління СБУ (АП УСБУ) в Одеській області та в ГДА СБУ створюють передумови для встановлення конкретних сіл, де відбувались селянські виступи. Також важливий корпус матеріалів з цієї тематики знаходиться в ЦДАГОУ. Зокрема, це спеціальні повідомлення ДПУ до ЦК КП(б)У про антирадянські прояви в Україні. До речі, опрацювання матеріалів цих архівів дає можливість скорегувати тезу С. Кульчицького про те, що в «сучасних істориків набагато менше фактів про становище в радянському селі в ті лютеві дні, ніж їх тоді було в політбюро ЦК ВКП(б)» [4, с. 37]. Завдяки відкритості українських архівів історики, і не тільки вони, отримали доступ до ще донедавна утаємничених документів, що дає можливість більш детально висвітлити стан справ в українському селі цих двох місяців.

Передусім варто зазначити, що архівні матеріали підтверджують факт потужного селянського виступу у селах Градениці, Троїцьке та Яськи Червоно-Повстанського району. Зокрема, стисла інформація про перебіг подій у цих селах містилася у спеціальному повідомленні ДПУ від 2 березня 1930 р. [7, арк. 26]. А вже матеріали архівно-слідчої справи № 75491, яка зберігається у ГДА СБУ, демонструють селянські протестні акції у всіх їх деталях. Селянські протести вказаного періоду, які ще часто називають «бабські бунти», проходили за схожим сценарієм, мають свою історіографію, тому в цій публікації акцент буде зроблено на видах покарань, які були застосовані до їх активних учасників у кожному конкретному випадку.

Безумовно, влада не могла не реагувати на ці виступи, відповідно до постанов судової трійки при колегії ДПУ УСРР ті особи, які були заарештовані, або ув'язнювалися до концтабору на різні терміни, або висилались до Північного краю, або те ж покарання, але «умовно», що передбачало звільнення з-під арешту.

Тому, звичайно, було покарано учасників протесту у вказаних трьох селах. Зокрема, згідно з постановою судової трійки при колегії ДПУ УСРР від 9 травня 1930 р., до концтабору на п'ять років було ув'язнено Тимофія Калугіна, Михайла та Івана Сасових на три роки, Ксенію Корнецову та Марію Пирогову було вислано «до Північного краю» терміном на п'ять та три роки відповідно. Ще 8 осіб було покарано умовно [11, арк. 351].

Варто наголосити, що на початку 1930 р. такі види покарань щодо учасників селянських заворушень були найбільш поширеними. У той же час були випадки, коли між селянами і владою та її каральними органами відбувались збройні сутички, які могли завершуватися жертвами з обох боків. Саме такі збройні сутички відбулись у с. Свердлове (нині с. Світле Одеського району). Під час цих сутичок було вбито одного співробітника ДПУ, а ще одного та декількох комуністів було жорстоко побито. Саме цей співробітник ДПУ на прізвище Іськов став єдиною жертвою «з нашого боку», тобто з боку влади, в Одеській окрузі, яка була зафіксована у довідці «Про втрати в процесі масових виступів по Україні» станом на перше квітня 1930 р. [2, арк. 67]. «З протилежного боку», тобто з боку селян, було дві жертви, однією з яких був Іван Личикакі, який загинув під час перестрілки у тому ж селі Свердлове [5, арк. 368].

Безумовно, на такі дії селян реакція влади була значно жорсткішою. Отже, згідно з постановою судової трійки при колегії ДПУ УСРР від 9 травня 1930 р. до концтабору на 10 років було ув'язнено Дмитра Личикакі, три особи були ув'язнені на 8 років, дві особи на 5 років, одну особу на один рік і одну особу було вислано «до Північного

краю». Ще 5 осіб було покарано умовно [5, арк. 392]. Як видно з цього переліку покарань судова трійка ще не застосовувала смертну кару, хоча окружний відділ ДПУ й пропонував застосувати до 8 осіб «вищу міру соціального захисту – розстріл» [5, арк. 387].

Таким чином, село Свердлове Одеської округи стало ще одним центром спротиву проведенню суцільної колективізації. Причому селянський опір тут набув характеру збройного протистояння. І тому події у цьому селі мають посісти належне місце в історіографії, яка присвячена цій тематиці. А також збройне протистояння в цьому селі дає можливість провести кваліфікацію селянських заворушень лютого-березня 1930 р. на дві категорії: селянські виступи із застосуванням зброї проти влади та її каральних органів та селянські виступи без застосування зброї.

Подальші дослідження дадуть можливість з'ясувати питання: чи були ще села в Одеській та Первомайській округі, у яких були збройні сутички. Це питання важливе ще й тому, що у вже згаданій довідці «Про втрати в процесі масових виступів по Україні» станом на перше квітня 1930 р. йдеться про одну втрату «з нашого боку», тобто з боку влади, а в іншому повідомленні – вже про дві жертви [8, арк. 100].

Доконаним фактом є те, що географія селянських виступів без застосування зброї була досить широкою. У спеціальних повідомленнях ДПУ до ЦК КП(б)У наводяться відомості про такі села Одеської та Первомайської округи: Бобрик, Бокове, Демидове, Заплази Любашівського району; Воробіївка Цебриківського району; Каменувате Савранського району; Могильне Хащеватського району; Нейбург Спартаківського району; Дальник та Гнилякове Одеського району.

З цього переліку сіл більш детально події відображено в архівно-слідчій справі, яка знаходиться на тимчасовому зберіганні в АП УСБУ в Одеській області, стосовно села Гнилякове. Так, у цьому селі (нині с. Дачне Одеського району) селянські протести відбулись вранці 12 березня 1930 р., а вже увечері була «проведена операція з вилучення всього бунтівного елемента, результатом чого став арешт 11 осіб» [3, арк. 2]. Згідно постанови Окружної оперативної трійки 6 осіб були «адміністративно вислані до Сибіру» [3, арк. 87]. Ця справа є особливою у тому сенсі, що вислання було здійснене до Сибіру, а рішення про це було ухвалене на місцевому рівні.

Варто наголосити, що в АП УСБУ в Одеській області відсутній опис справ, тому залишається відкритим питання скільки там взагалі зберігається справ, і зокрема тих із них, матеріали яких відображають цю проблематику. Поки що таких справ виявлено дві, як видно із вище

наведеного тексту (повномасштабне вторгнення рф проти України 24 лютого 2022 р. процес пошуку таких справ призупинило).

Свого часу з АП УСБУ в Одеській області до ДАОО було передано близько 13 тис. архівно-слідчих справ, серед яких були й справи з цієї тематики. Відповідно завдання полягає у тому, щоб виявити та опрацювати всі відповідні справи. Скажімо, у справі за номером 9011 містяться документи про селянські заворушення у селі Кубанка Благоєвського району. Арештованими у цій справі виявились 7 осіб, серед яких був Ісидор Михайлов, якого було ув'язнено до концтабору на 5 років, інших осіб було покарано умовно [6, арк. 91, 110]. 21 березня 1930 р. натовп жінок напав на корівник артелі «Згода» в селі Ясенове Друге Любашівського району, під час якого відбулось побиття двох комсомольців. Але арештовано було не цих жінок, а «куркульський елемент села» чоловічої статі. За результатами «слідства» судова трійка при колегії ДПУ УСРР 14 червня 1930 р. постановила Дмитра Гончара вислати «до Північного краю» на 5 років, а ще п'ятьох осіб ув'язнити до концтабору умовно [1, арк. 75].

Таким чином, джерельна база дозволяє встановити не тільки кількість, а й назви сіл, де відбувались селянські протестні акції, які були спрямовані проти проведення суцільної колективізації. Також матеріали архівно-слідчих справ дозволяють встановити імена осіб, які були покарані за участь у цих акціях, та визначити види цих покарань. А у загальному контексті ці селянські виступи слугують ще одним доказом потужного опору українського селянства проведенню суцільної колективізації та взагалі аграрній політиці комуністичного режиму в СРСР.

Література:

1. Гончар Д. та ін. // Державний архів Одеської області (ДАОО). Ф. Р-8065. Оп. 2. Спр. 4455. 96 арк.
2. Довідка про втрати у процесі масових виступів по Україні // Центральний державний архів громадських об'єднань та українціки (ЦДАГОУ). Ф. 1. Оп. 20. Спр. 3185. 131 арк.
3. Дмитриченко Д. та ін. // АП УСБУ в Одеській області. Спр. 12945-п. 90 арк.
4. Кульчицький С. В. Опір селянства суцільній колективізації // *Укр. іст. журн.* 2004. № 2. С. 31–50.
5. Личикакі Д. та ін. // АП УСБУ в Одеській області. Спр. 24020-п. 441 арк.
6. Михайлов І. та ін. // ДАОО. Ф. Р-8065. Оп. 2. Спр. 9011. 149 арк.
7. Спеціальне повідомлення про масові виступи в Одеській окрузі // ЦДАГОУ. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 3191. 165 арк.

8. Спеціальне повідомлення № 11/17 про активні антирадянські прояви по Україні станом на 19 березня 1930 р. // ЦДАГОУ. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 3195. 209 арк.

9. Спротив геноциду. Книга-каталог виставки / Український інститут національної пам'яті. Львів-Київ : Часопис, 2015. 80 с.

10. Цифрові дані про масові виступи по округах України за період з 20.02 до 02.04. 1930 р. // ЦДАГОУ. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 3185. 131 арк.

11. Червоно-Повстанський район Одеської округи // ГДА СБУ. Спр. 75491-фп. 377 арк.

ЗБРОЙНИЙ ЗАКОЛОТ У КАПУЇ 423 Р. ДО Н. Е. – ПЕРШИЙ ДОСВІД ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Янко А. Л.

кандидат історичних наук, викладач

Комунальний заклад освіти

«Полтавський базовий медичний фаховий коледж

Полтавської обласної ради»

м. Полтава, Україна

У свій час нами було проведене досить ґрунтовне дослідження соціально-політичної організації етрусків VIII – III ст. до н. е., де побіжно було розглянуто й обставини повстання самнітів проти етрусків у Капуї 423 р. до н. е. [1, с. 114–115]. Звичайно, про гібридний характер тих подій тоді не йшлося, бо про гібридну війну як явище було відомо лише вузькому колу спеціалістів, до подій новітньої української історії ще було далеко, тим більше, неможливою була і ретроспекція з такої проблеми. Тим не менше, події останньої чверті V ст. до н. е. у Капуї і Кампанії вивчаються досить давно і є давньою історіографічною проблемою.

Головне, що складає науковий інтерес для істориків античності, це проблема достовірності джерел для ранніх періодів історії стародавнього Риму та Італії. Ще з часів Б. Г. Нібура гарним тоном було скептично відноситися до повідомлень давньогрецьких і латинських авторів щодо подій римської історії давніше за період Пунічних воєн. Щоправда, із розвитком археології та спеціальних історичних дисциплін усе більше і більше стає зрозумілим, що антична літературна традиція, за невеликими винятками, доволі точно відображала історичну дійсність навіть досить віддалених періодів історії Давнього Риму.

Найдавнішим автором, який залишив повідомлення про події, що нас цікавлять, був грецький історик Діодор Сицилійський (90–21 рр. до н. е.), що, в свою чергу, користувався творами більш ранніх істориків, що не збереглися до нашого часу, можливо, твором старшого анналіста Фабія Піктора (254–201 рр. до н. е.), який писав грецькою. Від цього це коротке повідомлення набуває неабиякої цінності. До того ж, воно датоване, що для античних історичних творів не завжди було правилом, і до всього, датоване водночас афінськими і римськими епонімами. Отже, ось цей текст в перекладі: «Коли Феодор був архонтом в Афінах, римляни обрали консулами Марка Генуція та Агрипу Курція Хілона. Протягом цього року в Італії виник народ кампанців, який отримав таку назву за сусідньою рівниною» (Diod. Sic. XII, 31, 1). Загалом визначається, що нам треба обрати час за нашою ерою щось десь між 438/437 р. до н. е. (рік афінського архонтату) та 445/444 р. до н. е. (рік римського консулату) [2, р. 55]. Більш точну дату і розлоге повідомлення про безпосереднє захоплення Капуї знаходимо у Тита Лівія (59 р. до н. е. – 17 р.), який писав, що самніти prius bello fatigatis Etruscis, in societatem urbis agrorumque asserti (спочатку війною втомивши етрусків, у владу місто і поля отримали) (Liv. IV, 37, 2). Учені вже давно перерахували дати за римським консулатом на роки нашої ери, тому просто наведемо дату повстання – 423/422 рр. до н. е.

Тут уже починаються загадки: чому роки настільки різняться, а ми говоримо про одну подію, чому Діодор розповідає про народ кампанців, а за Лівієм Капую захоплюють самніти, як пов'язане формування етносу та заснування міста, що таке, зрештою, Кампанія і де розташовувалася Капуя? І нарешті, як це може бути першим прикладом гібридної війни?

Дамо слово одному з найавторитетніших істориків давнини, Полібію (200–120 рр. до н. е.), який розповідав про Капую, як про місто на Флегрейських полях, яке заснували тіррени (так греки називали етрусків) (Polyb. II, 17). Рукописи «Всесвітньої історії» цього історика дійшли до нас не повністю. Його пізніший послідовник, перший у світі географ, Страбон (64/63 р. до н. е. – 23/24 р.) писав, посилаючись на незбережене місце Полібія, що Капуя була головним містом етрусського дванадцятиграддя, що розташовувалося південніше Лація (області римлян) на рівнині під назвою Кампанія, де послідовно змінювалися племена опіків, авзонів, осків, грецьких колоністів, етрусків та самнітів (Strab. V, 4, 3, С. 242). Зокрема, про самнітів, що відомі ще як сабелли, грецький автор писав, що вони практикували такий звичай під час неврожаю, що всі народжені цього року хлопчики присвячувалися богу війни, тобто виганялися з рідного племені й надсилалися засновувати

колонію в землях сусідів (Strab. V, 4, 12, С. 250). Подібний звичай отримав у римлян назву *ver sacrum* (священна весна). Це трохи перегукується з відомою нам із нашої недавньої історії «російською весною».

Варто згадати слова Л. Гомо, відомого французького історика античності: «Сабеллійський поштовх і занепад Етрурії, ці дві домінуючі риси історії Італії в п'ятому столітті, також дають ключ до політичної та військової еволюції Риму протягом тієї ж епохи» [3, р. 138]. Майже в тих самих виразах це було повторене Е. Пайсом, М. А. Джонстоном, Дж. Вотмау, М. Паллоттіно, Р. Блоком, Г. Скалардом [4, р. 166; 5, р. 209; 6, р. 283, 403; 7, р. 92; 8, р. 108; 9, р. 84]. Якщо античні історики називали головною причиною занепаду етрусків їхню зніженість через порядкування ними на надзвичайно плодючих землях, сучасні дослідники розмірковували про припинення зв'язку між етрусською Кампанією і власне Етрурією через вигнання етрусських царів із Риму 509 р. до н. е. та перемоги греків у морській битві біля Кіми (Куми) в 474 р. до н. е.

Ув'язати повідомлення про появу нового народу кампанців та про захоплення самнітами Капуї вирішив Т. Дж. Корнелл. У серії статей і великій монографії дослідник розробив теорію про спільне давніше джерело для Діодора і Лівія, яке він вбачав не у традиційній римській анналістиці, а в утраченому творі М. Порція Катона (234–149 рр. до н. е.) «Походження» [10, р. 199–203; 11, р. 284–285; 12, р. 154–155, 305]. Він звернув увагу на цитату з Катона у Веллея Патеркула (20/19 р. до н. е. – 30 р.), де говориться, в розріз всієї традиції, про заснування Капуї етрусками приблизно в 471 р. до н. е. (Cato, fr. 69. HRR, I, 74–75 = Vell. I, 7, 2). Дослідник пояснював, що Катон міг взяти відомості про чужоземні справи з якогось іноземного джерела, можливо, з так званої «Кумської хроніки» Гіпероха чи з твору Тімея з Тавроменію (350–250 рр. до н. е.), які не дійшли до нашого часу. Таку пізню дату для заснування міста, археологічні шари якого сягають VII ст. до н. е., він вважав не датою заснування, а роком утворення етрусками свого кварталу поряд із новою, самнітською, частиною міста. Самніти ж просунулися до етрусського столярного міста поступово протягом ста попередніх заколоту років.

М. Куоццо звернулася до археологічних даних, які говорять про припинення заселення у V ст. до н. е. кварталу, що в римські часи отримав назву *Seplasia* (в наш час – *Sierone*), появі укріплень, зміни назви міста на *Voltturnum*, що пов'язується нею з етрусським терміном *velthur* зі знаменитої *Tabula Capuana* та перекладається як «гриф» [13, р. 315]. В. Беллеллі вважав події захоплення влади у Капуї (Вольтурні) соціальним переворотом, коли сільські мешканці самніти

перемогли містян етрусського походження, але після поступового процесу проникнення до міста [14, р. 1416].

На наш погляд, автентичне етрусське епіграфічне джерело, Таблиця з Капуї, яке датується приблизно 470 р. до н. е. [15, р. 149] не зважаючи на «таємність» етрусської мови, може сказати більше. Не до кінця зрозумілий текст більшість етрускологів визначають як релігійний календар. Для нас важливе значення мають кілька слів з наступних рядків (далі наш переклад): 18)... ilucve anpilie ilucve laruns ilucu... (пожертва травень жертва Ларуна жертвувати...); 19) ...acasri tiniatule lethamsul ilucu... (робити Тинії, визначити Летаму жертвувати) (ЕТ ТС 18–19). Ларун на більш пізніх бронзових люстерках зображувався як воїн у повному обладунку, тобто етрусський бог війни, на одному з них із Тарквіній він зображений поряд із богом letham (ЕТ Та S.10), якого вважають божеством смерті. Тинія (Тін) – головний бог етрусків, що відповідає римському громовержцю Юпітеру. В іншому місті твору Т. Лівія знаходимо опис самнітського обряду, який вони повторювали 293 р. до н. е., згадуючи давній капуанський звичай, коли про зрадника, що не прийшов на бій (а тоді не став змовником) говориться, що eius caput Iovi sacretur (його голова Юпітеру присвячується) (Liv. X, 38, 3). В давнину це означало принести людину в жертву богам. Чи не була в етрусському тексті та сама посвята? Крім того, у тексті маємо згадку про «lautun icni» (сім'я Ігні) (ЕТ ТС 22, 23, 24), а пізніше латинські написи представників цього gens Ignia зустрічаються в Самніумі (AE 2013, 362).

Таким чином, самніти, що спустилися з гір Самніуму до плодючої рівнини Кампанії й назвавши себе «кампанцями» (як тут не згадати про «народ Донбасу» чи «народ Криму»), виснаживши етрусків постійними заколотами, зрештою, поселилися поряд на правах найманців, давши етрускам клятву за їхніми звичаями, насамкінець в один нещасливий день свята перерізали п'яних власних командирів і панів та захопили етрусське місто Вольтурн, пізніше перейменувавши його на Капую.

Література:

1. Янко А. Л. Соціально-політична організація етрусків (VIII–III ст. до н. е.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02. Х., 2012. 276 с.
2. Rutter N. K. Campanian Chronology in the Fifth Century B. C. *The Classical Quarterly, New Series*. 1971. Vol. 21. No. 1. P. 55–61.
3. Homo L. *Primitive Italy & the Beginnings of Roma*. ALFRED A KNOPF, 1927.
4. Pais E. *Ancient Italy: Historical and geographical investigations in central Italy, Magna Graecia, Sicily and Sardinia*. Fisher Unwin, 1908.

5. Johnstone M. A. *Etruria past and present*. London : Methuen, 1930. 246 p.
6. Whatmough J. *The foundations of Roman Italy*. London : Methuen, 1937.
7. Pallottino M. *The Etruscans* (Pelican). Penguin (Non-Classics), 1956. 295 p.
8. Bloch R. *The Etruscans*. New York, NY : Praeger, 1958. 260 p.
9. Scullard H. H. *A History of the Roman World From 753 to 146 B. C.* Third Edition. Methuen & Co. Ltd, 1964.
10. Cornell T. J. Notes on the Sources for Campanian History. *Museum Helveticum*. 1974. Vol. 31, fasc. 4. P. 193–208.
11. Cornell T. J. Rome and Latium to 390 B.C. *CAH²*. 1989. Vol. 7. Pt. 2: The Rise of Rome to 220 B.C. P. 243–309.
12. Cornell T.J. *The beginnings of Rome, 1000-264 B.C.* London, New York: Routledge, 1995. 507 p.
13. Cuozzo M. Etruscans in Campania. *The Etruscan World*. 2013. P. 301-318.
14. Bellelli V. Northern Campania. *Etruscology* / ed. by A. Naso. Berlin, Boston, 2017. P. 1395–1434.
15. van der Meer L. B. Some comment on the Tabula Capuana. *Studi Etruschi* 77. 2014 [2015]. P. 149–175.

Список сокращений:

- AE – L'Année Épigraphique – Paris
 CAH² – The Cambridge Ancient History – 2nd edition– Vol. 1, 1970–2000 – Cambridge
 ET – Etruskische Texte / Hrsg. G. Meiser. – Teil. 2: Texte, 2014. – Hamburg
 HRR – *Historicorum Romanorum reliquiae* / Ed. H. Peter. – Vol. 1–2, 1906–1914 – Leipzig
 TC – Tabula Capuana

НОТАТКИ

НОТАТКИ

ВСЕУКРАЇНСЬКЕ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНЕ
ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

ГІБРИДНІ ЗАГРОЗИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

22 січня – 3 березня 2024 року

Підписано до друку 04.03.2024. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 8,37. Тираж 100. Замовлення № 0324-024.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.